

דבר העורכת

החודש נציין מאה שנים לייסוד אגודת הסופרים, שהוקמה על ידי ביאליק בפסח תרפ"א, 1921, בתל אביב. לא במקרה בחרתי לייחד את הגיליון החגיגי הזה לנושא קנאת סופרים.

דברי ימי האגודה מיום היווסדה עמוסים בקנאות ותככים, ואפילו מאזנים עצמו ראשיתו בסכסוך מלובה יצרים בין הוותיקים, ובראשם ביאליק, לבין הצעירים, "המודרניסטים", ובראשם שלונסקי ושטיינמן, שגרסו שיש לשים דגש על עיסוק בספרות ההווה ולתת ביטוי לשירים עממיים בספרות המקומית החיה. "מגמה זו התנגשה ברעיון 'הכינוס' של ביאליק, שראה את העיקר בכינוס יצירת העבר, בהוצאה מחדשת של ספרי מורשת היהדות וספרי ראשונים", כותבת חגית הלפרין וזויה שמיר במאמרו בגיליון היוכל של מאזנים, בשנת 1979. "פולמוס הלשונות" וכוונתו של ביאליק לזווג את היידיש והעברית העמיקו עוד את הקרע והביאו לפירוד בין המחנות, לסגירת כתב העת כתובים ואף להתפטרותו של ביאליק מאגודת הסופרים. בהמשך הוקם מאזנים (תחילה כשבועון) במטרה לאזן ולאחד בין הקולות השונים ו"לטהר את הסביבה הספרותית מן הרוחות הרעות. להקים מחדש בספרותנו את השלמות הפנימית". (י.ד. ברקוביץ')

מעניין לגלות שכבר אז היה מצבו הכלכלי של כתב העת כבי רע (ראו בסוף החוברת את מכתבו של ביאליק מ-1933, שמנסה לגייס לקוחות וכספים כדי להבטיח את עתידו של מאזנים) - ובכלל - קצת מפתיע לגלות בכל פעם מחדש שאין חדש תחת השמש. גם דור הנפילים שאליו אנחנו נושאים עיניים התגולל בקטנות. הסופרים הוותיקים זלזלו בחדשים ובשפתם החיה ממש כפי שהיום מלינים על שפתם הדלה של הצעירים.

בגיליון המיוחד הזה נעסוק במפלצת ירוקת העין שלא מרבים לדבר בה. לרוב אנחנו מתביישים בקנאתנו ומשתדלים להסוותה, אבל נדמה לי שהגיע הזמן להתייחס אליה בגלוי. מה היא עושה למשוררות/ים ולסופרות/ים שבינינו? איך היא מפעילה אותנו? למה היא מפחידה אותנו? האמרה הידועה מהתלמוד הבבלי "קנאת סופרים תרבה חוכמה" מתייחסת למעשה למורים, שהתחרות ביניהם תרבה חוכמה אצל תלמידיהם. "אנו משתמשים בביטוי כמוסב על הרפובליקה הספרותית", כותב דרור בורשטיין במסה מיוחדת לגיליון זה. "... מוטב שנשנה את הבנת הפתגם בהתאם למקורו בתלמוד: קנאה בין סופרים, לפי המחשבה הזאת, יכולה (אולי) להרבות, בעקיפין, את חוכמת קוראיהם, לא את חוכמת הכותבים. מדוע?..."

זאת תגלו עוד מעט, לצד סיפורים והרבה הפתעות מאת מיטב הכותבות/ים, שהתכנסו כאן לאנתולוגיית קנאת סופרים.

שלכם,

מיכל חרותי

64	וילנל יום שישי אורית נוימאיר פוטשניק	3	המפלצת ירוקת העין זיוה שמיר
65	קנאת יוצרים תרבה יצירה דורית זילברמן	6	הסופרת שלנו מאיה ערד
68	מרגריט דיראס בדימוס ריטה קוגן	9	אנונימי יניב איצקוביץ'
71	קנאת סופרים תרבה חוכמה? משה גרנות	11	"אין שום דרך לא להיות מי שאת, איפה שאת": הערה על קנאת סופרים דרור בורשטיין
74	לא למשוררים מירב הלפרין	14	טיצ'ד פט ענת עיננה
76	עכשיו בדוכן ההוצאה! יונתן פייך	20	שנת שמיטה אביבית משמרי
79	קילימנג'רו יונית נעמן	23	האורחת ירון פריד
82	גנבה עדנה שמש	25	הישרדות אריאלה גולדמינץ
83	בין דפיו אמירה אמיתי. פרסום ביכורים	28	קנאת סופרים היא רק לעיתים רחוקות לב העניין אלי הירש
86	מה עושים עם המפלצת ירוקת העין? עופרה עופר אורן	34	אני ממש אוהבת לקרוא אותך נעה ידלין
88	מאה שנים לייסוד אגודת הסופרים	37	האיש החלול עמיחי שלו
91	צבי חמר שגית אמת	40	הזר דורית שילה
100	רגע, נגמר מאיה בז'רנו	42	על ורדים לבנים ועל כמה אמהות של משוררים דורי מנור
101	שירים עמיחי חסון	48	קנאת הסופרים הזוטרים (או איך לקנא בדוורן המבורגר) רות עפרוני
103	שירים שרי שביט	51	חולצה בשרוול יאיר אגמון
105	נעורים על קורדיקע מיכאל רייך	53	שומן תמר מרין
106	שירים נמרוד שייך	57	כתב היד ראובן (רובי) נמדד
108	שירים רבקה איילון		
110	משתתפי הגיליון		

עורכת: מיכל חרותי / מועצת מערכת: יו"ר - ד"ר דורית זילברמן, ד"ר עמרי הרצוג, נועה מנהיים,
ערן צלגוב, פרופ' ניצה בן דב / יו"ר אגודת הסופרים העברים: צביקה ניר
גיליון מס' 2 / כרך צ"ה (שנה 95), ניסן תשפ"א, מרץ 2021

Literary Journal - Published by the Hebrew Writers Association in Israel
P.O.B 7111, Tel Aviv 61070, Israel

יוצא לאור על ידי אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל (ע"ר) בסיוע משרד התרבות והספורט
כתובת המערכת: בית הסופר עלי'שם שאול טשרניחובסקי, רחוב קפלן 6, ת"ד 7111, תל אביב 61070
טל': 03-6953256 / פקס: 03-6916861 / דוא"ל: mozenayim@gmail.com

הגהה וניקוד: יעל ניר / עיצוב, סדר והפקה: סטודיו דור כהן
איור השער: ירמי פינקוס

המפלצת ירוקת העין

זיוה שמיר

קנאת הסופר במקוריותו של רעהו

במערכה השלישית של "אותלו" מזהיר יאגו את בעליו מפני הקנאה, פן תשתלט עליו ותחבל בשיקול-דעתו: "הו, הישמר, אדון מן הקנאה / זו המפלצת ירוקת העין" (תרגום: דורי פרנס). הקנאה היא מוטיב חוזר ביצירת שיקספיר, שלמד על בשרו את טיבה ההרסני, העלול להביא את המתחרה הקנאי עד לכדי דחף לאורב-כיבוש לחיסול הזולת. המחזאי רוברט גרין (Greene), שקינא בהצלחת שיקספיר כתב עליו ביקורת נוקבת, ובה תיאר את מתחרהו הצעיר כ"עורב לקחן" המתהדר בנוצות-לא-לו, אף רמו שקשריו עם היהודייה היפה אַמיליה פְסֵאנוּ המקורבת לחצר-המלכות, הם שהביאו לפרסומו (כמתואר בספרי "ורד לאמיליה", 2018).

"ארון הספרים העברי" מכיר ויודע היטב את טיבה המצמיית של הקנאה, למן סיפור קין והבל ועד לשירו של אלתרמן "איגרת", שבו מתוודה האני-הדובר על שֶרֶצַח את אחריות-אומו מתוך קנאה. כאן אתמקד לא בקנאתו של הסופר בגין הצלחתו הכלכלית של זולתו, או בגין זכיותו בפרס יוקרתי, אלא בקנאתו בסופר מקורי שֶהִשְגִּיו חסרי התקדים הם לו לצנינים.

חוקר הספרות ברוך קורצווייל נהג להשתמש בבדיחות-הדעת במילותיו של יעקב אבינו ("גִּבְתִּי יוֹם וּגְבַתִּי לַיְלָה") משגילה שרעיונותיו וניסוחיו מוטמעים אצל אחרים. לא אחת, אגב עיון בכתביו של "עורב לקחן" זה או אחר, היה קורצווייל מסיר את כובעו וקד קידה קלה לפני משפט מוכר כמי שפוגש מֶכָר ותיק בדרך-הילוכו. הוא, שהשתלם בעלומיו בפסיכולוגיה, אמר פעם לאחת מידידותי, תלמידתו וחברתו למחלקה, שאין זעם משתולל כזעמו של אָמֵן-יוצר מתוסכל או איש אקדמיה, ידען ואינטליגנטי אך חסר-מקוריות, בעת שהוא מזהה חידוש ראוי לשמו אצל זולתו. קנאתו עלולה להתרגם אצלו לשאיפת חיסול באמצעות רצח-של-מש, או באמצעות רצח-אופי, לכל הפחות. סופרים עושים את רוב ימיהם בבדידות כלל-לא-מזהרת, ועל כן כל הצלחה או כישלון מקבלים אצלם ממדים שמעל ומעבר למשקלם הסגולי.

מקוריות מהי? המילה "מקורי" בעברית, כמו המילה original ברוב השפות ההודו-אירופיות, היא מילת קונטרַנִים (contranym), המבטאת בהעלם אחד דבר והיפוכו. כאשר אנו אומרים על מכונית שהיא "בצבעה המקורי", כוונתנו שהיא בצבעה הראשוני, הרגיל והמקובל, שאינו מיוחד ויוצא-דופן. לעומת זאת, כאשר אנו מעניקים את התואר "מקורי" לאָמֵן או ליצירתו, הכוונה היא הפוכה בתכלית. כאן הכוונה למשהו מיוחד, ייחודי ויוצא-דופן, שאין כמוהו. המשותף לשתי ההוראות ההפוכות של ה"מקוריות" הוא החידוש, אך לא מהותו. מכונית בצבעה המקורי – רבות כמוה בציי-הרכב, ואילו אמן שיצר יצירה מקורית הביא לעולם חידוש

שעדיין לא נברא. גם אם תהפוך מקוריותו מושא לחיקוי ולהעתקה, וגם אם יאחז המעתיק את עיני המבינים וייחשב בטעות כבעליו של ההשג, תינטל ממנו ההערכה לכשתיחשף יום אחד המרמה. לרוב מתגלה המהות האפיגונית של המוצר שיצר החקיין חלף היצירה המקורית של האמן.

לפיכך, מקוריותם של גדולי הסופרים הייתה תמיד מושא לשנאה ולקנאה. דוגמה מובהקת היא יצירת ביאליק: מיום שעלה המשורר על במת הספרות, עם פרסום שיריו הראשונים בסוף המאה התשע-עשרה, הכול חשו שנפל דבר בישראל. משוררי "חיבת-ציון" חדלו כמעט מלפרסם, בהבינם שהמשורר הצעיר עולה עליהם עשרת מונים. ברי, ביאליק עורר קנאה בקרב מתחריו, שאחדים מהם הפנו לו עורף כדי לנדותו ולרפות את ידיו. לאחד מהם פנה ביאליק ואמר בהומור האופייני לו: "אינך צריך לברוח מפניי. אתה יכול בלי חשש ללחוץ את ידי. כישרון אינו מחלה מידבקת". גם כשעלה ארצה בשנת 1924, והוא כבר "משורר לאומי" עטור זריית-הילה, נידוהו הסופרים הצעירים מתוך חשש פן יגזול מהם את המעמד שקנו לעצמם לפני בואו, ופתחו במערכה מתוקשרת נגדו. גם הפעם הפעיל ביאליק את חושי-ההומור הידוע שלו, ואמר: "היום, כל ז'ונגלר המתייצב בקרקס על קב גבוה וחובש לראשו כובע של מוקיון משוכנע שהוא באמת גבוה מכולם".

מקרה אחר, אפל וסבון, של קנאת סופרים מצויה בספרו של יעקב אורלנד נתן היה אומר (1985), שנכתב שנים לא מעטות לאחר מות אלתרמן. כאן הודה אורלנד שאלתרמן הציל את חייו, כשעמד יום אחד לטרוף את נפשו בכפו, אך בשיר גנוז מתוך המחזור ניפר שאורלנד, שקנאתו בהצלחתו של רעהו העבירה אותו על דעתו, מייחל לירידת אלתרמן מעל במת הספרות. אורלנד חש שאלתרמן לא השאיר לרעיו מרחב מחיה, וכמתוך נקמה חָבר למחנה-האויב, לנתן זך, ואפילו אמר לזך שבספרו כלולים כ"ז שירים לכבודו (כ"ז - היפוך של "זך").

מקרה פתולוגי-כמעט של כפיות-טובה מחמת קנאת סופרים מתגלה ביחסו של עגנון לביאליק. תחילה חיפש הסופר הצעיר את קרבתו של המשורר הוותיק וחיבר לכבודו שירי-הקדשה נמלצים שבהם כינהו בשם "המורה". לימים התחיל לשנוא את רעהו הבכיר, ולהדחיק את כל שאירע ביניהם. יצירותיו החשובות של עגנון לוקות בלקונות המלמדות על רצונו למחוק את ביאליק מתוכן: הנה, המשורר פזמוני (דוד שמעוני), הנזכר תריסר פעמים בסיפור המוקדם "גבעת החול" (ובתקדימו "תשרי") המתאר את ביקורו של ביאליק בארץ, נזכר פעמיים ברומן תמול שלשום (1945), אך מהרומן נשמט פרט אחד "זעיר": אותו ביקור של ביאליק מ-1909 שהיה למעשה האירוע החשוב ביותר בתחומי התרבות והפוליטיקה באותה שנה. תיאור הביקור נמחק מן הרומן הפנורמי והחשוב שחיבר עגנון על ימי העלייה השנייה, וביחד אתו נמחקו גם כל הזיכרונות האישיים של עגנון הצעיר שנכרכו בביקור היסטורי זה. עגנון התנדב כידוע ללוות את ביאליק במרוצת חמישים ימי ביקורו בארץ, אך ברבות הימים בחר להעביר קו של מחיקה על חוויותיו, לשכוח אותן ולהשכיחן.

כך גם ברומן שירה (1948-1971), שהחל להיכתב כשלוש שנים לאחר פרסום תמול שלשום, מתוארת פתיחת האוניברסיטה העברית על הר הצופים (1925), אך

כאן שכח עגנון "משום-מה" להזכיר את נאומו של ביאליק, שהיה הנאום החשוב והעקרוני ביותר בטקס. נאום זה פרש את עקרונות הציונות האחד-העמית שברוחה הוקם המוסד למדעי היהדות על הר הצופים (אחד-העם לא השתתף באירוע מחמת מחלתו). מאחר שבין דפי הרומן שירה הוטמנו חצים רבים שהושחזו וכוונו כלפי ביאליק - האיש ויצירתו - אף "שכחה" זו אומרת "דָרשני".

למרבה הפליאה מתברר שלפעמים הקנאה אינה נפסקת בלב הסופרים גם לאחר מותם של מושאי קנאתם, כשמסתבר להם שצלם של קודמיהם ממשיך להאפיל עליהם ולגזול מהם את מרחב המחיה. ניתן אפוא לסכם ולומר שלעתים קנאת סופרים מרבה חכמה, כשהיא מביאה לדחף-יצירה: לכתובתה של יצירה יפה ומשוכללת. ואולם, לא אחת היא מרבה בעולם רק סכלות, ארס והרס.

הסופרת שלנו מאיה ערד*

טלי מנהלת הספרייה לחצה לי את היד. "אני ממש שמחה שבאת." "בטח," אמרתי. "בכיף."

"את יודעת, לא כולם מוכנים להגיע לכאן."

אני יודעת. סופרים אוהבים להתלונן על כל אירוע מחוץ לגוש דן. מחוץ לתל אביב, בעצם. באסה, תקעו לי ערב בפתח תקווה. אתה מדבר? אני מחר בבנימינה! אבל אני אוהבת את האירועים האלה. אוהבת לנסוע. לראות מקום חדש. ובכלל, כל היחס אחר. יש איזו התרגשות באוויר. אנשים מצפים. טורחים לקרוא את הספר, להכין שאלות.

טלי סיפרה שההרשמה היום מלאה. "באים מכל היישובים באזור. יש כמה שנוסעים שעה לכל כיוון."

אמרתי את הדבר המתבקש, שאם ככה זה מלחיץ אותי ושאני מקווה לספק להם את הסחורה, וטלי אמרה גם היא את הדבר המתבקש, שהיא משוכנעת שהערב יהיה פשוט מדהים.

"אגב," טלי הוסיפה כשמזגה לי תה, "גם לנו יש סופרת."

אני רגילה. בכל מקום שאני באה אליו יש סופרת. בדרך כלל זו אישה בת חמישים פלוס עם ספר שירים דק שאף אחד לא שמע עליו, או איזו אמא צעירה שכתבה ספר ילדים עם שם כמו "אח קטן למתן" או "יעלול כבר בלי חיתול". פעם ב- יש איזה קול מהעבר, מישהי שנחשבה להבטחה בסוף שנות השמונים, תחילת התשעים, ונעלמה אחרי שניים-שלושה ספרים. בחיך שלה מתערבבים עלבון שלא זוכרים אותה ושמחה לאיד: חכי חכי, נראה אותך בעוד שלושים שנה.

"דפנה רוזין," אמרה טלי.

בחשתי סוכר בתה. "לא מכירה." אחרי רגע שאלתי, מתוך נימוס: "מה היא כתבה?" טלי אמרה שהיא פרסמה כמה סיפורים באיזה כתב עת מקוון והיא גם מעבירה סדנת כתיבה לנוער, כאן בספרייה. "אומרים שהיא פשוט נהדרת. אגב, היא אמרה לי שאתן מכירות."

לא סתרתי אותה. מאז שהספר שלי יצא לאור המון אנשים מכירים אותי. אם אפשר לקרוא ככה לזה שהם נזכרו פתאום שהיינו באותה פלוגה בטירונות, או למדנו יחד שני קורסים לתואר ראשון.

הערב התחיל בזמן, גם זה שינוי מרענן לעומת תל אביב. טלי הציגה אותי. סיפרה שגדלתי בעומר, ששירתי במודיעין, למדתי באוניברסיטה העברית. שהספר שלי, משחק סכום אפס, יצא לאור לפני שנה וחצי וזכה בפרס שרת התרבות ובפרס ספיר לספר ביכורים. היא אמרה שזה כבוד גדול לספרייה לארח אותי, וכולם מחכים מאוד לערב

* ספרה של מאיה ערד, קנאת סופרות, רואה אור בימים אלה בהוצאת "חרגול-מודן"

הזה. הקהל חייך בהסכמה ואז, בשורה שנייה בצד, ראיתי אותה. דפני. דפני פלד. יכולתי לזהות אותה בקלות למרות שעברו מאז כמעט עשרים שנה. תשע עשרה וחצי.

*

התרגשתי מאוד לקראת הפגישה הראשונה של החוג לכתיבה יוצרת לנוער בבית הסופר בבאר שבע, ממש בסוף האלף הקודם. סוף סוף, לכתוב ברצינות. להכיר עוד אנשים כותבים בני גילי. המנחה, הבטחה ספרותית משנות התשעים, ביקשה שנספר למה באנו לסדנה. אנשים אמרו שהם אוהבים לכתוב. רוצים להשתפר. מישהי אמרה שהיא אוהבת מילים. כשהגיע התור של דפני היא הכריזה: אני רוצה להיות סופרת מפורסמת. שתקנו, כולנו. גם המנחה.

"אני רוצה להיות ידועה בכל העולם," דפני אמרה. "שיתרגמו אותי לכל השפות. אני רוצה להיות הסופרת העבריייה הראשונה שתקבל פרס נובל." למרות שהיא מאוד התאמצה להיות מנומסת ולתת לכולם הערות מועילות, דפני לא יכלה להסתיר את התחושה שלה, שהיא מבוזת כאן את הזמן עם אנשים שהכתיבה שלהם לא מגיעה אפילו לקרסוליים שלה. היא דיברה על ספרות פוסט מודרנית ופוסט קולוניאליסטית. השתמשה במילים כמו "נראטיב". קראה בורחס. הרמן הסה. קפקא. איילה, המנחה, היתה קוראת לדפני "הסופרת שלנו". זה עצבן אותי נורא. רק עכשיו אני מבינה שזה היה אירוני.

בסוף הסמסטר דפני הודיעה שהיא עוזבת את החוג. אבא שלה מכיר את ראש התוכנית לכתיבה יוצרת בבן-גוריון, והוא אישר לה באופן חריג להירשם לסדנת פרוזה למבוגרים, שלימד סופר מפורסם.

כשחיכינו בחוץ שההורים יאספו אותנו אמרתי לה שחבל שהיא עוזבת. דפני אמרה שכן, אבל בלי להעליב, היא ואנחנו זה לא אותה רמה. "שיהיה לך המון בהצלחה," חייכה אליי לפני שנכנסה לאאודי הכסופה של אמא שלה. הרגשתי כאילו חטפתי סטירה. זו לא היתה הסדנה באוניברסיטה שאבא שלה סידר לה ואפילו לא ה"אנחנו לא אותה רמה". זה היה החיוך המתוק שלה כשאיחלה לי "המון בהצלחה", כמו גאון שקופץ שתי כיתות לילד מפגר שנשאר כיתה. ידעתי שיש עולם ויש ספרות והם שייכים לדפני פלד. נשארתי עם הידיעה הזאת עד שהספר שלי יצא לאור. לפעמים נדמה לי שהיא לא עזבה אותי לגמרי.

*

כל הערב הסתכלתי לדפני בעיניים. לרגע לא הייתי בטוחה, אבל מהמבט שלה ידעתי: זו היא. נפטרה מהכינוי המתפנק הזה, דפני, והחליפה שם משפחה כשהתחתנה, אבל זו דפני פלד. בלי שום ספק. חשבתי עליה, איך היא בטח מתפוצצת עכשיו. חשבתי על הסיפור שארקח מהערב הזה. בדיוק הזמינו אצלי משהו על קנאת סופרות. ובעיקר חשבתי מה אני אגיד לה כשתיגש אליי אחרי ההרצאה. אני לא מפלצת, אז

אני לא אשאל אותה מה עם התרגומים לכל השפות ועם פרס נובל. רק אתעניין איך הולך לה, ללמד חוג כתיבה לנוער, ואאחל לה "המון בהצלחה" עם הכתיבה שלה. בסוף אני זאת שניגשתי אליה. היא עמדה בצד, אמרה שלא רצתה להפריע, עם כל האנשים סביבי, ולא היתה בטוחה אם אני זוכרת בכלל. חייכתי אליה את החיוך הכי מתוק שלי. "מה פתאום? ברור שאני זוכרת! אז מה קורה איתך, דפני? מה את עושה היום?"

דפני אמרה שהבן הגדול שלה אובחן עם אוטיזם ו-PDD בגיל שנתיים וחצי. לכן הם עברו לכאן. ההורים של בעלה מאוד עוזרים. עם השנים היא הפכה להיות כתובת להורים שביקשו להתייעץ איתה, ללמוד מהניסיון שלה. בהדרגה היא נכנסה לזה, למדה הנחיית קבוצות. עכשיו בדיוק היא מדריכה עובדות סוציאליות דוברות ערבית, שרוצות להקים קבוצה כזאת לאמהות ערביות לילדים עם צרכים מיוחדים. הרגשתי כאילו היא הורידה לי סטירה על הלחי השנייה. הבנתי שהיא מזמן השאירה את הסדנה של איילה מאחור, רק אני עוד תקועה שם, עם הספר שלי והכול. רציתי לשאול אותה איך בתוך זה יש לה כוחות לכתוב, ועוד להעביר חוג לנוער, אבל אז טלי הופיעה יחד עם אישה שנראתה לי מוכרת ואחרי רגע זיהיתי כאילו נודניקית שביקשה ממני טיפים על הוצאה לאור במסיבת ההשקה של הספר לפני שנה: "בואי תכירי את דפנה רוזין, הסופרת שלנו."

אנונימי ניב איצקוביץ'

סופרים הם האנשים הכי משעממים בעולם. מניסיון אני אומר את זה. אין מה לקנא בהם. תאמינו לי. פעם אחת קרה שקינאתי בסופר. אבל לא בגלל הכתיבה שלו. זה ממש מטופש לקנא במישהו בגלל הכתיבה שלו, גם אם הוא נניח כותב יותר יפה ממך. יש מיליון אנשים שיש להם גוף יותר מוצק, הרבה כסף, מלא זמן פנוי, אז עכשיו נתחיל לקנא בכל העולם? בכל אופן, פעם קינאתי בסופר כי הוא היה אנונימי. פשוט אף אחד לא הכיר אותו. וזה לא שהוא לא פרסם ספרים. הוא פרסם הרבה ספרים. יותר ממני. שבעה או שמונה, אם נוכלה נחשבת. אבל אף אחד לא ממש קרא אותם, והם לא עשו לו מה שנקרא "שם".

הוא ישב בכל יום באותו בית קפה, בפניה עם השקעים של הלפטופים, וכתב את הספרים שלו. וכל מי שנכנס לשבת אפילו לא ידע שבמרחק לא גדול ממנו יושב סופר אנונימי. אף אחד לא תיאר לעצמו, שהאיש המוזר הזה בפניה בווה בו כי הוא צריך השראה לדמות. אנשים מסתכלים על אנשים מכל מיני סיבות, והשראה לדמות היא בטח לא הנפוצה שבהן. אז הם בכלל לא שמו לב אליו, ואני קינאתי בו בגלל שנראה שזה בכלל לא מפריע לו. אולי הוא שיחק משחק, אני לא יודע, בימינו אי אפשר לדעת אם מישהו עושה הצגה. אבל אני יכול להוכיח שהוא לא התבייש באנונימיות שלו, כי אם במקרה איזו מלצרית הייתה שואלת אותו מה הוא עושה, הוא היה עונה, בפשטות, סתם ככה, אני סופר.

כאן עשוי מישהו לתהות, מדוע שסופר לא יאמר על עצמו שהוא סופר? ובכן, אם יש משהו שאני יודע, זה שאפילו סופרים לא אנונימיים מתביישים לומר שהם סופרים. כי אם פתאום מישהו ישאל אותם את השאלה שסופרים הכי שונאים ששואלים אותם – מה כתבת? (שזאת באמת שאלה מרגיזה מכל כך הרבה בחינות) – אז רק כדי להימנע מהשאלה הזאת, סופרים לא יגידו שהם סופרים. לא מתוך צניעות וכל השטויות האלה. זה רק מפני שהם לא רוצים לגלות על עצמם שהם בעצם סופרים אנונימיים. והוא, דווקא הוא, אמר בביטחון מלא, אני סופר. וזה מה שהיה מוזר אצלו. בכלל לא הפריע לו ששאלו אותו מה כתבת? להפך. רק היו שואלים אותו והוא היה מתחיל לספר. ומילא אם היה מזכיר את רק הספר האחרון שלו. אבל הוא סקר אותם אחד אחד, ואפילו את הנובלה הוא הזכיר, כאילו שנובלות מעניינות כאן מישהו.

יש כמובן עוד הרבה הוכחות למה שאני אומר. תאמינו לי. הרי אם זה היה מזויז לו, הוא היה מסתתר בבית, נבון מאנונימיותו. אבל זה? מתייצב כל בוקר, כמו במין הכרזה, מזמין את הקפה ההפוך שלו, פותח קובץ וורד על דיוויד 12, ומתיישב לכתוב ספר שאף אחד לא יקרא. ומילא אם היתה לו תסרוקת משונה, או זקן ארוך, או לפחות היה לובש מכנסי פדלפון ירוקים, הייתי אומר, טוב, הבנתי את הקטע, כיוון שהוא כבר השלים עם העובדה שהוא סופר אנונימי, עכשיו הוא מבקש לעשות לעצמו מה שנקרא שם של טיפוס במלעיל. אבל איזה מין אדם, שרוצה לעשות

לעצמו שם של טיפוס מגיע עם חולצת כפתורים משובצת ומכנסיים בצבע דהוי? אני אומר לכם, המסקנה במקרה שלו הייתה חותכת: לאיש הזה פשוט לא היה אכפת להיות סופר אנונימי, ואותי זה ממש הרתיח.

אז אני אגיד לכם מה עשיתי בעניין. בינינו, לא הייתה לי ברירה. ניגשתי אליו והצגתי את עצמי. והוא אמר, כן, אני מכיר אותך, ואני אמרתי, כן, גם אני מכיר אותך. והוא התפלא, באמת? כי הוא לא האמין שמישהו מכיר אותו. זה ממש הטריד אותו. אז אמרתי, כן, אני אוהב את הכתיבה שלך. והוא חייך ואמר, איזה כיף לשמוע, בטח קראת את כך וכך. ואני אמרתי, מאוד אהבתי את כך וכך, וקיוויתי שלא ימשיך לשאול אותי. אבל הוא שאל על הכך וכך, על הדמות ההיא, והפיתול המפתיע בעלילה, ואני עניתי תשובות כלליות כאלה, כמו איזה יופי של טיפול בדמויות, או רואים שיש קול מקורי ומובחן. והוא אמר לי, אתה יודע, אני חושב שהכך וכך הוא הספר הכי טוב שלי. ואני אמרתי, אה, תראה, לא קראתי את כל המוקדמים, אבל בשנים האחרונות הכך וכך באמת בולט, וגם עשה לא מעט רעש. רעש? התפלא הסופר האנונימי. כן, אמרתי, אתה יודע, סוג של באז. והוא צחק, לא להגזים, בסך הכול כמה ביקורות טובות. ואני אמרתי, אל תמעיט, ההוא וההוא כתבו על זה, ואתה יודע שההוא וההוא לא כתבים על כל ספר.

ולפני שפניתי ללכת, הוא אמר, אתה יודע, גם אני מאוד אהבתי את האחרון שלך. ומכל מה שהוא אמר הכי הפריעה לי המילה גם, כאילו שאנחנו באותו... לא משנה. ובכל זאת עניתי בנימוס, ואמרתי תודה, ובכלל לא רציתי שימשיך לדבר על האחרון שלי. אבל הוא דיבר על האחרון שלי, ואמר שבניגוד ללפני אחרון שלי, כאן ניסיתי לעשות משהו אחר לגמרי, כאילו ביקשתי ללכוד את הצייטגייסט. ואני הודיתי לו על המחמאה, ואמרתי שבאמת היה ניסיון ללכוד את הצייטגייסט, אבל אז תפסתי את עצמי כי לגמרי לא הייתי בטוח כמה שוות מחמאות מסופר אנונימי.

פתאום ראיתי שהוא זע באי נוחות על הכיסא, כנראה הצלחתי ממש לערער אותו, והעיניים המוגדלות שלו חיפשו את המלצרית כדי להזמין חשבון. ופתאום חשבתי לעצמי שבעצם יש לו את המקום הכי טוב בבית הקפה, עם הפינה של השקעים. אז שאלתי אותו אם אכפת לו שאשאר לשבת כאן אחרי שילך, למרות שבכלל לא הייתי צריך לבקש רשות. והוא היה נחמד ואמר, בטח, אין בעיה, לכבוד הוא לי, וכשיצא מבית הקפה הלך ימינה ואז התחרט ופנה שמאלה. ואני הסתכלתי עליו וחשבתי, הלוואי, באמת הלוואי שהייתי יכול להיות סופר אנונימי כמוהו. כזה שאכפת לו רק מהיצירה. שלא מעניין אותו מה אומרים. ששיא היחס שהוא מקבל מהעולם מתמצה בכך שסופסוף מגיע הכריך אבוקדו שהזמין. ומה אני לידו? כל הזמן עסוק ב... לא משנה. אבל כשהגיע ההפוך שלי התעודדתי, וחשבתי לעצמי שאולי זה דווקא טוב שיש איזה מדרג, שאולי רצוי שתהיה היררכיה, שזוהי דרכו של עולם. טוב שיש גם מישהו שנכנס לבית הקפה ומייד כולם יודעים שהוא סופר. מישהו, שאם הוא מסתכל עליך, מייד אתה יודע שיש סיכוי שהוא מקבל ממך השראה לדמות. כי אחרת, איך יהיה לאן לשאוף? ובאותו רגע ריחמתי על הסופר האנונימי, וכבר לא קינאתי בו, אולי כי רחמים וקנאה מוציאים זה את זה.

"אין שום דרך לא להיות מי שאת, איפה שאת": הערה על קנאת סופרים דרור בורשטיין

"קנאת סופרים תרבה חוכמה" (בבא בתרא כא, ע"א). הסופרים שבתלמוד אינם הסופרים המפרסמים רומנים וסיפורים, אלא מלמדי תינוקות. המחשבה היא כי קנאה ותחרות בין מורים פרטיים, בלשוננו, תגרום להם להשתפר, ותוצר הלוואי יהיה שיפור בחוכמת התלמיד. שימו לב שבתלמוד המקנא אינו מחכים; הקנאה והחוכמה מחולקות לשתי דמויות, מורה ותלמיד.

אנו משתמשים בביטוי כמוסב על הרפובליקה הספרותית. בביטוי השגור על פינו, הן החוכמה הן הקנאה הן חוכמת הסופרים. מוטב שנשנה את הבנת הפתגם בהתאם למקורו בתלמוד: קנאה בין סופרים, לפי המחשבה הזאת, יכולה (אולי) להרבות, בעקיפין, את חוכמת קוראיהם, לא את חוכמת הכותבים. מדוע? מפני שקנאה אינה עולה בקנה אחד עם חוכמה.

ברור שאני כותב זאת כי אני חף מקנאה. ידיעה על זכייה בפרס של סופר עמית תלווה כמעט תמיד בקנאה כלשהי. אין טעם להכחיש זאת או לנסות לדכא את הקנאה. אפשר ללמוד משהו מהרגש הזה, והתבוננות בו עשויה להובילנו למקום אחר, מעניין יותר, מכוח האנרגיה של הקנאה. אבל לשם כך כדאי קצת לברר מהי קנאה.

אפשר ללמוד מברוך שפינוזה על רגשות, וקנאה בתוכם. את הקנאה הוא מבין כסוג של שנאה או של עצב. "כאשר הנפש מדמה את חוסר יכולתה, היא באה לידי עצב" (כל הציטוטים משפינוזה מספרו אתיקה, בתרגומו של ירמיהו יובל, "הקיבוץ המאוחד" 2003 [1677]). במילים אחרות, אומר שפינוזה, "קנאה היא שנאה, במידה שהיא מפעילה את האדם כך שהוא נעצב באושרו של הזולת ושמח ברעתו". אם הדבר אינו מובן מאליו, כותב שפינוזה בהמשך ספרו, "שנאה לעולם אינה יכולה להיות טובה".

אם כן, קנאה ממוזגת בתוכה שנאה ועצב. במקרה של קנאת סופרים המקנא חש שנאה מהולה בעצב על אושרו או על הישגו הספרותי של מישהו אחר. כאן כדאי לדייק: את מה בדיוק שונא המקנא? ביחס למה הוא עצוב? האם הוא שונא את היצירה הספרותית שזכתה להכרה, לתפוצה או לפרס? נראה לי שלא. המקנא קנאת סופרים אינו חושב כל כך על היצירה, והראיה היא שבמקרים רבים המקנא כלל לא קרא אותה והוא אינו מסוגל לקרוא אותה – בדיוק בגלל השנאה שבקנאתו. השנאה, אם כן, מוסבת אישית על הסופר-העמית, לא על הטקסט, והעצב אינו ביחס לספר מסוים, אלא לאדם מסוים.

הבחנה זאת נראית לי חשובה. אם חשים בהפרדה בין המישור האישי והמישור הספרותי כבר מרוויחים משהו: מבינים כי עולם הרגשות העכורים, כמו שנאה וקנאה, מתנהל בנפרד מעולם היצירה הספרותית. בלשון פסיכולוגית אפשר לומר שעולם

האגו יכול להתנהל בנפרד מעולם הרוח. הספרות עצמה – הן של המקנא הן של זה שמקנאים בו – יכולה להישאר מחוץ למשחק הקנאה. במילים אחרות, המקנא יכול להתעודד בכך שקנאתו לא נוגעת ליצירה הספרותית ולא מעכירה אותה. עניינה יחסים בין אישיים.

אפשר ללכת צעד נוסף ולהבין שאין זה מקרי שהקנאה אינה מוסבת על הספרות, וזאת כי עצם היצירה לא באה מן המקום שממנו נובעות שנאה, עצב וקנאה. הספרות יכולה כמובן לתאר רגשות כאלה, אבל עצם היצירה נובע ממקום אחר, שאפשר לכנותו שמחה. יש שיתנגדו ויאמרו שאנו מכירים תחושה של יצירה גם מתוך עצב. אבל נדמה לי שהעצב הזה, ככל שהוא מצליח להיתרגם ליצירה, הוא עצב שמח, או עצב שמרכיב על גבו, כמו ב"שק קמח", שמחה. כפי שכתב אדם זגייבסקי בסוף שירו "אנטנות בגשם" (מפולנית: דוד וינפלד): "השירה היא שמחה שמתחתייה מסתתרת היאוש. ומתחת לִיאוש שוב שמחה". למטה־למטה – שמחה. שמחה כמילה נרדפת ליצירתיות. אין המדובר בהבעה חייכנית בהכרח. לא צריך לקבל את זה כאמת. כל אחד ינסה להתבונן בתוך עצמו.

מה שעומד מאחורי הקנאה היא השוואה של אדם לזולתו, של סופר לסופר עמית. כותב שפינוזה: "אין איש מתקנא במעלה טובה של זולתו, אלא אם כן הוא שווה לו", והוא מסביר, שאדם "יקנא במי ששווה לו ושיש לו... אותו הטבע", ולכן "לא נתקנא [במעלותיו של אדם שונה מאיתנו] יותר משאנחנו מקנאים ברום צמרתו של אילן או בגבורת האריה, וכיוצא באלה". כלומר, אנו מקנאים במי שאנו יכולים לדמיין את עצמנו מחליפים אותו. איננו מקנאים בעץ גבוה או באריה, וגם לא בסופר קשיש בהרבה מאיתנו או צעיר בהרבה מאיתנו. הקנאה מתמקדת בעיקר בבני דורנו, ואולי גם בבני המגדר שלנו, כלומר באנשים ונשים שאנו יכולים ליצור ביחס אליהם פנטזיה של חילופין.

זוהי פנטזיה מוזרה: המקנא רוצה להיות במקום הזולת (לקבל את הפרס שהוא קיבל, למשל) אבל אינו מוכן לשלם את המחיר המלא ולוותר על עצמו, על כתיבתו. הוא אינו רוצה להיות הזולת, אבל רוצה לקבל את מנת חלקו של הזולת, ולפחות שהיא תישלל מהזולת. המקנא רוצה לפצל את קיומו: שהחלק היוצר שבו יישאר על כנו, אבל תגובת העולם לחלק היוצר הזה תתייחס למישהו אחר. כאילו היידן היה מבקש את מחיאות הכפיים שבאו אחרי נגינה של סימפוניה של בטהובן, או מייחל שלא ימחאו כפיים לבטהובן, רק לו, להיידן.

זוהי פנטזיה מוזרה (ואיזו פנטזיה אינה מוזרה?), שבמקום להתכחש לה, אפשר להתבונן בה וללמוד ממנה משהו: אי אפשר להפריד בין הפעולה והתוצאות שלה. תגובת העולם ליצירתך היא חד־פעמית ממש כפי שיצירתך היא חד־פעמית. רק אתה יכול לכתוב את הסיפור או את השיר הזה, והתגובה למה שכתבת היא ייחודית, "שייכת" רק ליצירה הזאת, לטוב ולרע. לקנא משמעו לא להכיר בכך, לבקש שתגובה ליצירה של מישהו אחר תיעלם, כמו משאלה לבטל הד של קול; או לבקש שתגובה ליצירה של מישהו אחר תשוך אליך, כמו משאלה שלקול שלך יענה הד של קול אחר.

הקנאה, כפנטזיה הזו, יכולה להביא את המקנא להבנה טובה יותר של מקומו הייחודי בעולם ושל החד-פעמיות הרדיקלית של קיומו ושל יצירתו. מורה הזן היפני איקיו (1394-1481) כתב: "אל תדאגי אָנָא אָנָא כְּמָה פְּעָמִים עָלַי לומר זאת / אין שום דרך לא להיות מי שאת, איפה שאת" (זהו תרגום מתרגומו לאנגלית של סטיבן ברג, בספר Crow With No Mouth ויש להניח שמשוהו מן המקור אבד בדרך לעברית, אבל לצרכינו זה יספיק).

הדברים פשוטים וישירים. מי שזקוק להסבר יקרא את דבריה של הרקדנית והכוריאוגרפית מרתה גרהם, הדומים ברוחם: "ישנה חיות, כוח חיים, פעימה, המתורגמים דרכך לכדי מעשה; והיות שרק אחת כמוך תחיה בכל הזמנים, הביטוי הזה ייחודי. אם את חוסמת אותו, הוא לעולם לא יתקיים באופן אחר – והוא יאבד. הוא לא יהיה בעולם. אין זה עניינך לקבוע כמה הביטוי הזה מוצלח ולא להשוות אותו לביטויים אחרים. עניינך הוא לקיים אותו אצלך באופן ברור וישיר; להשאיר את הערוץ פתוח. את אפילו לא חייבת להאמין בעצמך או בעבודתך. את רק צריכה להיות קשובה ומודעת לדחפים שמגיעים אותך. שמרי על הערוץ פתוח. אף אמן אינו מרוצה. אין בו אף פעם כל שביעות רצון. רק אי-נחת יש, והיא מוזרה ונשגבה, אי-נחת ברוכה, שגורמת לנו להמשיך ולהתקדם, עושה אותנו חיים יותר מהאחרים".

קנאת סופרים היא רגע שבו אנו שוכחים את המובן מאליו החשוב והקל לשכחה, שמלמדים איקיו וגרהם. אפשר להתכחש לקנאה, לדכא אותה או ללבות אותה – אבל מוטב להבין בעזרתה "שרק אחת כמוך תחיה בכל הזמנים".

טיצ'רז פט ענת עינה

בספות היו קרעים, היה עובש בספרים, אבל היא התאהבה בסופר. הוא ישב על הספה במקום שהוא בסמטה פלונית, ארוך ורוזה עד העצם, שמוט איברים כמו עכביש, מעלה עשן. עיניו הקטנות זזו פעם לפה פעם לשם, בקושי דיבר, אם דיבר קצת גמגם, המילים נתקעו בגרונו אבל הוורידים זרמו כמו פלגים לאורך ידיו, הוא אמר שפעם היה משתמש כבד, גם הזריק לא מעט; לא ניסה לעשות רושם על אף אחד, וזה עשה עליה רושם רב. היא רצה הביתה לקרוא סיפור שהוא פרסם בכתב העת לספרות, שירה והגות כנענית, היה נדמה לה שהיא קוראת יצירה שנושאת את רגליה מעבר לגבול חייה, כאילו הוזרקה לאחד מנתיבי הוורידים הפועמים באמות ידיו, שוחה בקוק פרסי תחת עורו הצהבהב עד להתנגשות עמומה, שהדהדה ברקותיה עד עבור שבוע. היא חזרה למקום שבו ראתה אותו לראשונה, וראתה אותו בשנית. בין פתיל עשן אחד למשנהו הוא אמר שכל הספרות העברית זה סתם חצץ, היא נצרה בליבה את סיפורו החצצי ואמרה שחצץ זה דווקא מקסים. ניסתה ללכוד את עיניו הקטנות ללא הצלחה של ממש. או אז העזה לספר שיש לה חוזה עם אלה ואלה והעורך שלה הוא זה וזה והמקדמה שלה כזאת וכזאת, כל המרופטים סביבה הרימו גבות, עניין התגמול הכספי בספרות היה זר ומוזר להם, כמעט משחית, זה מכבר אילפו עצמם להאמין שאל לה לספרות יפה להתהדר בנוצות של כסף, ולראיה שתו רק ערק זול והקפידו לקמץ בטיפים. "טיצ'רז פט", העידה על עצמה במשיכת כתפיים מתנצלת ושוב ניסתה ללכוד ולו עין משתי עיניו, ואומנם משהו אצלו התגמגם לעברה, משהו בחצי העין, עצב רופף בשקע הלחי, רטט בוויית פיו הדקיק. היא הבינה שמעתה והלאה לא יהיה לה די בחוזה ובעורך ובמקדמה; בראש ובראשונה היא מאוהבת בסופר.

אך נגעה בו וכבר, במין עורמה חתולית חזקה ממנה, גרמה לו לדלוק אחריה בכל פינה. הוא נתן לה במתנה את ספרו מעוט הסיפורים, מבטת רפרף על תוכן העניינים ונדמה לה שאין שירה יפה מזאת. בפירת הדף נכתבה הקדשה בת מילה אחת, "ממני", שצפנה כמדומה מילים רבות מאוד. הוא לקח אותה הביתה במכוניתו הישנה. היה לו כל כך הרבה כסף, הון משפחתי ששוקע בבתיים פרטיים בערי החוף ודירות בצפון הישן. המכונית הייתה ישנה וירוקה כמו טחב. הסיגריות היו זולות ונשרפו בין שפתיו החכמות. כאב נורא היה שפוך על פניו. היא שאלה מה קרה. הוא אמר שהוא חושב שהוא מתאהב. והיא ידעה שזו נפילה חופשית. מי שסבור שהוא מתאהב, כמוהו כמי שכבר ההין לקפוץ מהגג ואין כוח נגד שיסיט אותו מיעדו הנורא. הלוואי שיתרסק, הלוואי שלא יקום, שיוועה בליבה, מפני שרצתה בו יותר מכל דבר בעולם – בר מישוש או עף ברוח; אבל נבואה רעה לחשה לה שלא ירחק היום ובו קום יקום, יטאטא את האבק ממכנסיו וילך לו, ישיב את ליבו לאשתו, לכלביו ולבית שבצפון הישן. ואף על פי כן חשה שעליה לקפח איזה משהו בתוכה, מפני שלא ייתכן שאדם אחד יזכה בכל כך הרבה ונוסף לכול תתמסר לו

כך גם האהבה. לכן דקלמה בכל עת באוזני כולם את הקביעה שהוא־הוא סופר של אמת, ויעידו על כך סיפוריו החסכוניים וההתעלמות האטומה מיצירתו הלא־רגילה, ואילו היא, שספרה הראשון עדיין לא ראה אור וכבר יש לה בית הוצאה נבחר ועורך מצוין ומקדמה יפה, אין היא אלא, נו, טיִצ'ר'ז פט. הוא היה מאזין אגב עישון ערפילי, לא מודה ולא מוחה, והיא דבקה כה חזק בהגדרתה העצמית המפונקת במפגיע, השוללת ממנה את הכרת האמת האמנותית, שנשבעה לא לספר לו לעולם שהבלונד שלה, שכה אהב ללטף ולהלל בשמות כגון "זהב לבן", אינו אלא בלונד נרכש, תמיסת מי חמצן וצבע ג'ינג'י בביקור רבעוני אצל הספר, אגב תשלום לא מבוטל + טיפ.

אבל לא היה מי שיזיהב וישטוף את ליבה, ומיום ליום הוא נעשה הלום ונרעד, סמור שיער ומעלה חררה, לב שנטרפה דעתו בציקלון האהבה. הסופר כבר אמר לה שבינו לבין עצמו, הוא מעדיף לאהוב מאשר להיאהב; בחטף סכיני ראתה בדמיונה את גבירת האהבה האידילית שלו, צוננת, אנינה וחמקמקה, לעולם אינה נמהרת ומועדת אל פי האהבה. היא הבינה בזעזוע נורא שלפי ראות עיניו היא־היא אותה אישה אלילית, והרגישה מכת נחיתות איומה לעומת החיזיון הזה, שהודבק כמו שטר ראוותני על מצחה המיוזע. הרי כשאמר לה כך, על רצונו לאהוב ולא להיאהב, הוי, היא רק התאהבה בו יותר. בימים שבהם לא התרועעו הייתה מחבבת לחוזה ספר שקנה לה בין ערק לערק במחיר מציאה של 15 שקל, שדה ושדות מאת רחל איתן, שגם ראשה - כך ראו בבירור בתמונות הארכיון בשחור־לבן - התפאר אי־אז ב"זהב לבן". היא הייתה מאוהבת איפוא גם בספר המשומש ההוא וקידשה בו כל דף מתפרק, וקראה איך הייתה רחל כותבת לה בצהריים בקפה רוול, ואולי דבקה גם בה מעט מן ההילה המצועצעת של טיִצ'ר'ז פט כזו או אחרת. כשהגיע אל שולחנם יום אחד מבקר ספרים חסר שיניים, היא נשכה את שפתה. הם ישבו על קרעי הספות בסמטה פלונית, ושמעו של המבקר הדהד בזיכרונה מימים ימימה: הוא היה מלך מודח מעיתון דבר וממערבי, וגם ממקומון צומת השרון; אבל כאן התקבל כפוסק עליון בעל הוד מערבוני. זה או אחר היו מסתופפים סביבו, קונים את זמנו בשאלות תם מעריצות ובמנות ויסקי קטנטנות על חשבונם, שכן האיש היה שקוע כמדומה בעולמות של מעלה, ולא נהג לרוקן בקלות כיסים של מטה. לא היה עוד מה לומר תחת דברתו של הקשיש המאקדח בהם כשריף, והיא האזינה לו מסנסן תשבחות על כתבי הסופר שלה ומכנה אותו פעם קפקא ופעם קארבר, פעם פנטה ופעם צ'יבר, פעם פאפה ופעם מיילר. בה לא הביע הזקן עניין של ממש, רק נהנה להבחין במופעי מאוהבותה הרהויים, ולצחקק עליהם בעינו החרוזית. כך או כך נעשה הסופר הנידח שלה מין מיליונר־בן־לילה לעניים, שם, במקום הקטן ההוא שבסמטה פלונית. ספריו קצרי הסיפורים עברו מיד ליד, בין פרחי סופרים ופגרי סופרים, בין השואפים להרקייע אל שמי הספרות ואלה שזה כבר התפנצ'רה הספרות כבלון אווילי בפרצופם. היא אהבה את ההילה המקומית של קפקא־צ'יבר־קארבר שלה, שרק העלתה והטמירה את ערכו הרומנטי, ואף שהוטל עליה לסיים את כתיבת הספר שלה, כל מילה שכתבה שם לא הייתה אלא צל מופרך של אהבה מופרזת.

בין לבין היא פרסמה סיפור קצר בכתב העת הכנעני, וכשבאה אל המקום בפלוגנית אמרו לה שזה סיפור יפה מאוד ונצנצו אליה עיניים מכירות בערכה, כולם עשו כן פרט לסופר שלה, שלא אמר אף מילה, רק העלה עשן מתנדף בלי רושם אל ספרי המופת שבמרומי המדפים. היה ברור לה למה: הרי הוא בז לדימויים, וכתבתה הפריחה אותם בלי הרף; הוא לא החשיב את אבות אבותינו העבריים, ואילו היא יצאה מאדרתם; הוא העריך שפה רזה וחסכונית, ושפתה הייתה שמנמנה להתפקע. היא בלעה את אדישותו כמו הייתה חצי בגרונה, אבל לפחות רוותה סיפוק מגופה ההולך ורזה, מצורת השלד המתחדדת תחת עורה, משדיה המתרוקנים ומשתטחים לכדי רמז בן פטמה. לא פעם אמר לה שחזה גדול הוא תרמית אמריקאית, ולאמיתו של דבר אין גבר אחד שחושק בשדיים דשנים עם חריץ חנוק ביניהם. ואומנם לא היה לה חריץ, גם לא דשנות או תיאכון, מפני שאם נגזר עליה להיות סופרת מרופדת, אולי תצליח לפחות להיות מסוגפת כמו סיפורי. אבל ככל שעבר הזמן רותה מעט פה מעט שם גם אהבתו אליה. אם פעם היה מספר לה איך מלמל את שמה בלי משים עד שכלביו לטשו בו עין חושדת; אם היה הולך ברחוב ורואה איזה אויב מר מעבר לכביש, ודי היה ששמה יקפוץ אל ראשו כדי שיגחך וימשיך הלאה; אם היה אוהז בדשי הסוודר שלה חרד ונרעש ואומר לה שהוא לא מבין מה הוא מחזיק בין הידיים, שאף פעם לא יבין עד הסוף מי היא; אם היה מקליט לה קסטות של ליזי הרזה ואלים קופר עד אור הבוקר אף שלא היה לה רדייטייפ אפילו באוטו, וכך או כך לא היה לה רישיון; עכשיו חזרו סיפוריו לכבול אותו אל הכיסא עד שש בבוקר, הם ולא שום דבר אחר.

גם היא רקמה לה סיפורי סיפורים במיטתה הצרה מנשוא: כל סיפור החל בנפיץ אהבתם הידוע, ודעך אל מפח נפש סגירי ולא מבואר. אף שצפתה מראש את הסוף לא עלה בידה לתת לו סיבה וצורה. כל שידעה היה שהוטל בה איזה פגם ועליה לחסל אותו ויהי מה, לפני שיכרסם באהבתו בכל פה ויכתוש אותה לגל עצמות. אבל מה השתנה בה? מה התגלה בה? מה יש לתקן בה? אילו רק יכלה להיות גיבורה עלובה באחד הסיפורים שלה, ויהא זה עוד סיפור מליצי ושוצף דימויים מפורכסים; העיקר שתוכל לרוץ לעורך שלה ולהציל את סופה כעצתו. אבל היא הייתה נטולת מחברת, מופקרת לנפשה, גורל אהבתה כאבן המתגלגלת. גחמותיה, מיני מעשים מביכים של אהובה הולכת ונעזבת, נעשו בולטים לעין; כל אימת שנעלם משדה ראייתה הייתה מבררת ומבררת מי ראה אותו ולאן הלך, וכשסוף־סוף מצאה אותו הייתה גוררת את כיסאה בעלבון חרוף ומתיישבת לצידו בלי אומר. היא הפריזה בשתיית הערק השנוא עד כדי שנאת עצמה, ודמעות היו מכחילות בעיניה כששוב שאלה וחקרה מי ראה איפה ועתרה בקול שבור וילדותי שיקראו לו כבר. זה או אחר היו אצים לעשות כבקשתה, אבל לא כן המבקר נטול השיניים, שממושבו בפינה היה לועס בעין משוננת את קורות המלודרמה הנחותה ההיא, שרק מקום אחד יהא ראוי לה: פח האשפה.

זה מכבר ניגעה בה התמכרות לעליבות והשפלה ופורקן מבוזה, ובלי שליטה הייתה חוזרת ואומרת לו שהיא אוהבת אותו, ומייד כפתה עליה לשונה להמשיך

להציק ולשאול, אתה אוהב אותי? לכך היה משיב, בלי יוצא מן הכלל, "יותר", ואף שמעולם לא ירדה לסוף דעתו, וספק אם הוא עצמו ירד עד שמה, הנה כי כן צנחה עליה שלוה עגומה ומסוממת. כל עוד ידקלם את גרסת ה"יותר" ו"יותר" הזו שלו, שום דבר לא יזוז מנקודת האפס: הם אהובים, נאהבים, מאוהבים. בבית, תפוחת עפעפיים מול החזה השטוח של המחשב, הקישה בלי רגש על המקלדת את פרקי ספרה המכותת, עברה בטמטום חושים מטייטה לטייטה, מילאה אחר הוראות העורך, התקיימה בלי אחרית מחסדי המקדמה. לא הייתה שם ולו מילה אחת רעננה בעיניה, המשפטים שירכו את רגליהם מימין לשמאל וחוזר חלילה ככיתת טירונים מדולדלת, ולפעמים, כמו אותו מפקד גרמני סדיסטי, הייתה מתנקשת במילותיה ממרחק, ובלחיצת אצבע הייתה קוברת אותן עד קודקוד בין שלגי המסך.

אף על פי כן יומו של הספר קרב ובא, בין שהיה אכפת לה ממנו ובין שלא; הרי החווה נחתם והמקדמה שולמה והעורך ערך. יצקו את מילותיה לדפים עד שְמָלאו להם מאתיים שמונים ושמונה עמודים, הדפיסו אותם בעותקים לאלפים ולבסוף אגדו קבצים-קבצים והלבישו כריכה יפה: חליפת חתן עם כנפות משוחות בלכה, שנושאת את שמה המלא כמו סיכת-דש נוצצת. אילו רק יכלה לכפות אותה חליפה על הסופר שלה, ולעזאזל הספר! ואם לא להלביש ממש, כך בפרהסיה, אז לחתל בה רק את ליבו הקטן, שמונה את פעימות רגשותיו אי-שם בתוך החזה הציין. והספר, רק אפרוח בן-יומו, החל לסחרר בכנפיו ולעופף הנה ושמה, לחנות באלנבי ולחנות בסנטר ולתחנות הרדיו ומערכות העיתונים ועד למקומוני השרון והשפלה, משווק ומיוחצ' ומתפרסם לו כמו תרנגול, והיא נגררת על כורחה בעקבותיו, ושמעו נעשה גם שמעה. סוף-סוף גם היא "סופרת". עד שיום אחד, בשיטוט שכונתי בצהריים, אומנם שמעה פתאום את הקול הצייצני וחסר השיניים קורא דווקא בשמה מקפה תמר, והמבקר זימן אותה רגע אל שולחנו המתנודד, שם בפניה, עם קפה דלוח וחצי עוגייה מצוצה. בלי דיבורים יתרים ביקש לקבל עותק לצורך רשימת ביקורת חד פעמית בעיתון מעריב המתחדש - על ספרו של הסופר ועל ספרה שלה, כך, זה לצד זה - ואצבעותיו הקצרצרות תופפו על השולחן לאמור: זה הכול, תודה. היא רצה הביתה, קרעה פתח בשקית שקיבלה מההוצאה, שלפה ספר אחד, פתחה את השער ברעדה ושרבטה בעט בקצה הדף: לך. יותר מזה לא העזה לכתוב; אולי גם זה היה יותר מדי, ואולי לא היה צורך לכתוב שם אלא "זה הכול. תודה". אז רצה חזרה לקפה תמר, לשולחן עם אותו ספל קפה מלוכלך ופירורי עוגייה שנשרו מפיו של המבקר, מסרה לו את הספר במתנה והסתלקה כלעומת שבאה. דיוקן רבין מאת ליפשיץ שנתלה בחזית לא ליווה אותה במבטו; הוא כבר ראה לא מעט פעוטי ספרות מסתובבים פה ומגישים את ספריהם לעולה, ואינם משערים בנפשם כמה הם דומים זה לזה.

מוטב היה לה להשכיח מליבה את העותק שניתן למבקר ואת הרשימה שתיכתב בעקבותיו; כל אימת שחשבה על השוואה כזאת או אחרת בינה ובין צ'יבר-פנטה-מיילר שלה, נדמה לה שהיא מתמוססת לנוזל עכור ומתנקזת לכדי יריקת דפוס שחורה, אחת מני מאות הנקודות ששובצו בשורות ספרה; ובעת שתתגלגל עינו

החרוזית של המבקר על דפי יצירתה לא ידע להבחין מי היא בין כלל הנקודות השחורות; וכמה בושה יכולה בכלל לשאת נקודה אחת קטנה? אבל ביום שישי, כרגיל, בסמטה פלונית, בעוד היא מכודרת בין ספות בקועות ושולחנות דביקים, גחן אל אוזנה אחד המקורבים למבקר ולחש לה על האפרכסת, "אם אותו" – פזל עין אל הסופר המעשן שלה – "הוא מעריך כמו קפה טוב... אפילו טוב מאוד, למה לא? אז אותך... בחיי, הוא שתה את הספר שלך כמו ארברג... נו, ויסקי מעושן. כזה שדופק את הראש! מבינה?" היא לא הבינה למה לנקוט דימויים מעולמות הלגימה והשתייה, אבל כשהבינה במבקר ובשולחנו, ובספל הקפה שלו שכבר נגמע עד בוץ, וכעת היו שפתיו ממצמצות בעצבנות ומתאוות כמדומה למנה עיקרית משכרת כהוגן, נדמה לה שמשוה פסול ונקלה מאוד מתחיל לחצות בזהירות את סף הבנתה. היא טלטלה את כתפה כדי לנער מעליה את הרחש־בכש מפנים ומחוץ, וינקה בקשית חוט ארוך של ערק, עד שיעזוב אותה רוכל הרכילויות הזוה. איך מעז רואה חשבון מעוכב, שחותם על שיריו בראשי תיבות, לנגס את קומתו של אהובה לממדיו של אספרסו קצר, ועוד להטיל את מי העיסה הזאת על אהבתה הצחורה.

אחר כך, ברחוב צדדי בדרך הביתה, בתוך המכונית המתפוררת כמו טחב, נישקה אותו נשיקות בלי ראשית ובלי קצה, נשיקות פרועות שביקשו להשכיח מהי צורה ומהי ספרות. לשונה הייתה בפיו כמו לב מפרכס, צמא דם, ופניה נשטפו ברוק והבל פה חם ומעושן ונאהב לבלי שאת; כמה נוראה הידיעה כי ריר והבל פה סופם להינדרף, מי לאדמה, מי לעננים. אצבעותיו נתחבו בתוך מכנסיה, בין השפתיים הרטובות כל כך, מחליקות ברוך על הקפלים בלי יראה, רק פעולה סבלנית ארוכה למודת ניסיון. שניהם, אומנם סופרים לכל דבר, העלו שירת ברבור מעומק הגרון והחזה, ולא העזו לסנן בה אף מילה אנושית; היא – כדי לא לומר יותר מדי, והוא – כדי לא להידרדר שוב לאפס מילה, "ליותר" ההוא שלו, שהלך והתמעט מנשיקה לנשיקה.

אחרי שבוע, בעיתון יום שישי עם בוקר, התפרסמה רשימת הביקורת ההיא, על ספרו הרביעי מימין ועל ספר ביכוריה משמאל, ורק קו מרוסק מפריד בינו ובינה. היא קנתה את העיתון ולא הייתה מסוגלת לפתוח עד שם, הטילה אותו גלול בשקית על השולחן בסלון, כמו גולם עיוור של עש אפור ענקי, שיפקע עוד היום מתסבוכת קוריו. ובסוף, כשהוציאה ופתחה את מדור הספרות, קראה קודם את השבח הידוע על צ'יבר־קארבר, ורק אז חצתה את הקו המרוסק וההינה לקרוא גם מעברו השני, ולמרות הקדמה מתלבטת, שתהתה רגע אם להשוות או לא להשוות אותה ליהודית קציר, מייד אחר כך טיפסו המילים ונחתכו מסקנות בזהב והתחשלו אי אילו כתרי נסיכות, שלא היו הולמים את מידת ראשה אלמלא התנפחו כך רקותיה. פשר המילים חמק שוב ושוב מהכרתה; כאילו טפח העש בכנפי חלודה ונחושת וטשטש את כל אשר נכתב בהן; אבל היא עוד הייתה מאוהבת, ייתכן שהייתה מאוהבת כפי שלא ידעה מעולם; במחרוזות האוויר שבאות ויוצאות בנחיריה, במקהלות הצבעים בחדרים, בטעם לשונה בתוך פיה, ברגע הזה וברגע הבא; מאוהבת אהבת מנצחים מרוממת בכל הבא ליד, ואחת היא אם כלול שם איזה סופר רזה אחד או איננו. אחרי

כמה שעות, בסמטה פלונית בערב, בשמלה שייפתה אותה עד מאוד, שוב לא חיפשה עינה את סלסול העשן שמורה על מקום הסופר. הפעם שתתה דווקא ג'וני אדום ולא נדרשו יותר משלוש מנות כדי לטמטם את רוחה באושר שאנן, כמעט שוטה. המבקר קרא לה רגע, והיא יצאה אחריו החוצה, וכשעמדו זה מול זה צייץ האיש בחירוק חניכיים: "מה שכתבתי, כתבתי בדין," והיא כרכה סביב עורפו זרועות מתרפקות, וקירבה אליה את פרצוף השריף הזקן לנשיקה, אבל הוא אחז במפרקי ידיה בכוח מתון וקרע מעליו את חיבוקה. אז הלך לדרכו במורד הסמטה, גורר אחריו צל מסנסן על האספלט הטרשי, משחיר לאיטו תחת צוהב הפנסים. היא הרחיקה מבט מעבר לראשי הפנסים השפופים, מעלה-מעלה אל ירח גורי, יצור רענן של ראש חודש בתהום השמיים; עינה ליטפה אותו במתיקות חולמנית, החליקה על הפלח המקומר כמו על גבה של חיית מחמד קטנטנה, שנכונה להישמע לכל משאלה.

שנת שמיטה אביבית משמרי

נצר לשושלת ארוכה של נשים שישנות עם פה פתוח; טכנאית מסורה של רקמה, הטלאה וחיבור של מילים; קוראת מושבעת של קלאסיקות ושל האותיות הקטנות בשלטי פרסומת, לסירוגין – אני! מי היה מעלה על הדעת שאני (לאגו תפקיד חשוב כאן). כן אני, לא כתבתי בשנה האחרונה אפילו שורה אחת.

לא שלא היו רצנויות, פובליציסטיקה, כתיבה בתשלום, סטטוסים פה ושם, בלטריסטיקה של פסקה וחצי־שתיים, שנגנזו באין להן ערך. לא שלא היו קלקולציות מגונות בנוסח "כתבתי חמישה ספרים ועשרות סיפורים בשבע שנים, אני על ממוצע סביר". לא שלא היו תובנות על שנות שמיטה ספרותיות, הצורך במנוחה, בעיבוד החומר פנימה. הכול היה – הכול.

ולא שלא הייתה מלאכת החיים, פס נע ארוך של מכונות כביסה ושיעורי בית ופרישת ההוצאות על הגשר לשיניים. ולא שלא היה פה מוות, איכסה, סיעוד, פיכסה, פחד אימים, יתמות שתימשך חיים שלמים, נשיאת ההורה הנותר כביפר תמידי; לא שלא הייתה הכבישה הנפלאה במכבש הזמן, ריכוך של כל עצמותינו יחד ולחוד בגריסה הזו שלא תיפסק לעד; מבט במראה ותהייה עוד כמה שנים ימשיך החיוך להיות כזה ומתי ייכנע להסתדרות אחרת של השיניים, להיחלשות הלסת, לחוט של עצב, לכבלים של זעם, לאדישות. לא שדעך עולמי הפנימי, חלומות קולאז'ים ופנטזיות העולות במזלג. לא שלא היו חומרי הגלם.

אבל מילים לתאר אותם לא נמצאו לי. ואם נמצאו נמשכו שורה או שתיים, טיפשיות מחמת הבנאליות. אז מניחים לזה. הרי במקום לכתוב אפשר המון דברים – יוצאים לסיבוב, עוקבים אחר החדשות, מבשלים, מברברים. הזמן עובר, איזה יופי. הבלחי תובנה עליו באים והולכים. כמו אישה לא־כותבת.

איפה הכתיבה שלי? היכן קולמוס נפשי, מעייני הנובע? נפל לבור של היומיום והתערבב בדייסת קורונה מגעילה ושפכו עליו קצת מאמץ יתר בעבודה (להפסיק עם התירוצים, מתמיד כתבת גם בשיא הלחץ ופרחת כך) ופשוט נגמר. נגמר! או תלה שלט זמני, מייד אשוב.

אולי עוד מעט ייגמר המייד? אפשר לחלום שפעם אשוב להיות האישה שיש לה מילים בראש, שרעיון מכונף (או בעל זנב) אוחו בעורפה, הולך איתה לכל מקום עד שהוא מתנסח על דף. לא כיני הרעיונות המטופשות הללו שיש לי כעת, גירוד פה ושם ופלייה שלהן באצבע – רק למולל וזה מתחסל. אפשר לחלום לפחות ששוב אדע לכתוב יומן יומי, לעצמי? לעצמי! עזבו את הקוראים עכשיו.

*

כל הזמן הזה בלעדיי מערכת הספרות, מנגנון עברי מזעזע שכמו הרכיב ילד עיוור מאלפי רכיבי פח קטנים ומקרקשים. הכול-בו: כמה בעלי מלאכה משומנים עם מהלכים בהוצאה, וכמה שרלטני נירוסטה עם כפתורים משוכללים ומדיניות תשלומים קבועה; ועוד מאור אחד או שניים של ממש. ולא מעט נחבאים אל הפינות, פנינים טמירות בידם ומבוכה בעיניהם. והמון מלל מטביע-כול: זיכרונות משפחתיים ורומנים של סדנאות ומימון עצמי וגריסת עותקים וסיפור קצר יפהפה אחד בכל הקובץ. ואיזו מישהי, תמיד מישהי אחרת, שמבשרת בשמחה על מהדורה שנייה. מי קנה את הדרעק הזה שלך, יקרה? ועוד אחד שמצלם את עצמו קורא בספרו, באין לו דורשים. ומניפולטור שמכריז רק שבוע אחרי צאת הספר שכבר הראו לו נתוני מכירות ושאינ קונים, והאם תוכלו לעזור ולהמליץ. ראיונות בעיתון וברדיו וליקוקים ולייקים למי שכבר שנים כותב זרדים ואניצים, אבל מקבל כיבודים וממשיך לפרסם כי צריך להשביע את רצון המעריצות.

יש גם כסף שנבזק על כל זה, תמיד תשלום במשורה ותמיד הדרישה הזו להוציא את הנשמה (תחתימו, תסרקו, תשכפלו... לא קיבלתם!). קרנות ארציות שמעדיפות חומרים שאפשר לעבד לסרט. קרנות עירוניות שמבשרות כל שנה מחדש שאין מענק. ופרסים שנפרסים על כל זה, מהעיטור היהיר והנפוח של הגנרלים ועד אחרון התארים החנוניים למושכים בעט. הודעות שמחות על כנסים ופאנלים שמקשיבים להם מחצית ממספר דובריהם. ולמי אכפת? להמוני קוראים לא אכפת בכלל, ולחמישה-שישה כן אכפת קצת, לרוב.

נוסעת נוסעת המערכת הזו, עמוסה כמו אוטובוס בעולם השלישי ויעילה כמוהו. בשנת המגיפה לכל הפחות לא היו רזידנסיו ולא מלגות התפנות בחוץ לארץ וככה נחסכה לנו הבהייה בתמונות עמיתינו עם משוררים פנים, בעלי טור טאמילים, בתרגומים לשבע שפות ובלחיצת יד חמה עם שר התיאטרון המאלזי שמצא מעלות גדולות בכתיבתם והשווה אותם ל –

(די עם אלה. לחזור פנימה, עין בעין במראה.)

*

במשך שנה וחצי היא הלכה וגוועה, עד שיצאה נשמתה. כל אותו הזמן באו לבקר אלה ואחרים, והתקשרו אלה ואחרים, ורק אלה ואחרים מסוימים כלשהם לא התקשרו. ולא באו ולא שאלו. אולי שמעו מרחוק, אולי דאגו בהסתר, אבל לא באו ולא מסרו ד"ש ולא השמיעו דבר. רק ללוויה שלה הגיעו, כשכבר לא הייתה. ומה? לפני שבוע מצאו אותי, בְּתָה, וביקשו ממני חברות בפייסבוק. בפייסבוק! חברות!

אישרתי אותם, כן. לא ברור מדוע. כי אני ותרנית? כי אין לי כוח לכעוס? או כי עדיף לשתוק? לאפשר שלא ישאלו עליה אפילו פעם אחת בשנה וחצי? להעמיד פנים שזה בסדר? הלוואי שלא הייתי מאשרת. הלוואי שהייתי פוגשת אותם, מחכה להם ליד הבית, אומרת להם בפנים: לא הגעתם! לא התקשרתם! ככה הייתי מדמה

שסגרתי איזה מעגל, שתיקנתי עוול. ככה האבל היה זורם, לא נקווה בעורקים. מתנקה בצורת כעס. למה שיצא רק בצורת ואקום פנימי? (בחינה של המקום הריק מכל צדדיו, אין לו גבול בעצם ואין צורה מוגדרת, הוא סתם גומחת אפס נוכחות. והנה הוא כבר מלא בכל מיני פיצ'פקעס של זיכרונות, טעמים ותמונות ישנות. לסירוגין הוא מתמלא ונחסר, בכל פעם שנזכרים בו. למה לא ביקשתי מהם בזמנו שיתקשרו? בשבילה, לא בשבילי. אין תשובה.)

לא באו לבקר, וזהו. כמו שהקוסמת הרעה לא באה לנשף. כמו שכרוב ממולא בטעם הבית כבר לא ייווצר אף פעם. כמו שפעם כל חלל נחזה להיות חלל הבדידות ועכשיו כל חלל מתימר להיות חלל היתמות, אבל זה שוב סתם חלל רגיל של החיים שצריך למלא. ככה הכתיבה זנחה אותי ומתישהו היא בטח תעז שוב להגיע, בת זונה מסריחה, בצורת מכתם או פוסט או סיפורון מוזמן לכתב עת.

ואם היא תבוא אליי ככה שוב פתאום, תבקש לשוב, האם אפשר לה? אפשר אותה? כן, אפשר ואפשר. ועדיין אשנא אותה ממש. כאילו לא מספיק לאבד אמא, צריך לאבד גם את הדיבור.

האורחת ירון פריד

היא התפרצה לחדרו ללא כל אזהרה מוקדמת, ואפילו בלי לדפוק בדלת. פשוט שעטה פנימה וצנחה על הספה, חסרת נשימה וזועפת.

"יש משהו קר לשתות?" שאלה בטרזניה. "היית חייב לבחור את הקומה הכי גבוהה בבניין היחידי בשכונה שאין בו מעלית, נכון? הכול בשביל לעצבן." "סליחה", הוא אמר. "מי את? ומה את עושה בחדר שלי?"

"מעדיפה קולה זירו עם קרח, אבל מוכנה להסתפק גם במים קרים, רק תביא כבר." היא התעלמה מהשאלה וסקרה בכזו את החדר הדל. הוא מצידו סקר אותה מבולבל וניסה להיזכר מאיפה היא מוכרת לו, אם בכלל. ברגע של נדיבות לב היה עשוי לחשוב שהיא חסרת גיל ולבושה ברישול מסוגנן, אבל הוא לא הרגיש נדיב עכשיו, ופסק לעצמו שהיא זקנה מכוערת ולבושת סחבות שיושבת על הספה שלו כאילו החדר הזה שייך לאבא שלה.

"אני מבקש שתצאי מפה מייד או שאקרא למטרה", איים. "פחחחח, אני מתה מפחד. תקרא למי שאתה רוצה. אז על קולה זירו אין מה לדבר, אה? חתיכת קמצן." היא קמה ובחנה בעצב את תכולת המקרר שלו, מזוגה מים פושרים מהברז לכוס יתומה שעמדה על הדלפק ולגמה מהם בחוסר חשק.

"מי את? מה את רוצה?" הוא שאל ביבבה דקה.

"אני קנאת הסופרים שלך", היא שקעה שוב בספה.

"מה זה?"

"מה ששמעת."

"אבל אני לא סופר."

"עם המזל שלי היה ברור שלא ישלחו אותי לאינן מקיאוון", נחרה בתסכול.

"אני לא מבין. יכולה להיות לי קנאת סופרים גם אם אני לא סופר?"

"עובדה."

"הייתי בטוח שרק סופרים יכולים לקנא בסופרים. ולכן קוראים לזה קנאת סופרים."

"אמרו לך פעם שאתה חופר?"

"אבל רגע, אם יש לי קנאת סופרים, אולי אני כן סופר? אם אני מקנא, משמע אני

סופר?" הוא התחיל לחבב את הרעיון.

"חופר וקודח. כאשר אבדתי אבדתי."

"ובכלל, מה זה סופר? מיהו סופר? מי קובע בעצם?"

"קברת."

"אומרים שקנאת סופרים תרבה חוכמה. זה נכון?"

"במקרה שלך אני רואה שלא."

"אני לא מבין, מה את עושה פה בעצם?"

"אני אמורה לשבת אתך עד שיעבור לך ממני, ואז ללכת לסופר אחר. בתקווה שזה

יהיה סופר אמיתי, עם מעלית וקולה זירו. מה כבר ביקשתי? ממילא אני עוסקת זעירה, בשכר מינימום, ואפילו בלי טיפים. נראה לך שאני נהנית מהחרא הזה?"

"אוקיי, אז עבר לי ממך. תודה. את יכולה ללכת."

"לא עבר ולא נעליים. כולך קנאה. מצבך חמור."

"אני דווקא לא טיפוס קנאי. אולי היתה לי פעם קנאת פין, כשהחלפתי בגדים ליד אבי קרנץ מכיתה י' 3 במלתחות של האולם-התעמלות, אבל זה לא היה רציני."

"יותר מדי אינפורמציה." היא אמרה בשאט נפש.

"אז נכון שאני מקנא במשפטים יפים של סופרים פה ושם וחושב לעצמי כמה חבל שלא אני כתבתי אותם, שלא אני המצאתי את הסיפורים האלה, שלא אני בראתי את הדמויות האלה וכל זה, אבל למה לעשות מזה עניין? זה באמת לא ביג."

"ביגי שמיגי, אני לא זזה מפה עד שיעבור לך ממני."

"החדר הזה קטן מדי בשביל שנינו."

"יש לך את זה ביותר קלישאתי?"

"אולי זה סתם חלום רע", הוא הרהר בקול.

"אז כן, יש לך את זה ביותר קלישאתי", היא נאנחה מיואשת.

"אם את כבר מתנחלת אצלי, לא יכולת להשקיע קצת בהופעה שלך? לחפוף את השיער, אולי?"

"כן? ואתה מה? הנסיך אלברט ממונקו, מי ישמע?"

"את לא מוצאת חן בעיניי."

"הדדי לגמרי."

"אני שונא אותך."

"אתה חוזר על עצמך. תתקדם."

"קנאת סופרים, שנאת סופרים, לא אכפת לי, אני רוצה שתעופי מפה."

"גם אני רוצה לעוף מפה, אבל זה לא יקרה."

הוא החליט לא לענות לה. להתעלם ממנה ולהתפלל לטוב. הוא בלע כדור שינה, עצם עיניים בכוח ונכנס למיטה. למחרת בבוקר התעורר וראה אותה ממלאת את המקרר בבקבוקי קולה זירו.

"חגגתי על הכרטיס שלך," הודיעה ביובש. "תכף יבוא שליח של איקאה להתקין לי ספה יותר נוחה מהזבל שיש לך פה. ודרך אגב, אתה נוחר ברמות מפחידות. יש לך בכלל תכונות חיוביות?"

הוא רצה לצרוח, אבל אז הביפר שלה צפצף והיא קפצה משמחה. "שולחים אותי לאיאן מקיואן! לפעמים חלומות מתגשמים." אמרה ונעלמה כלעומת שבאה. אבל הפעם מהחלון.

"בוגדת," סינן וורק לפח עותק חדש יחסית של "כפרה".

הישרדות אריאלה גולדמינץ

שורדי השואה התקבצו נרגשים באולם המרכזי בבניין האבן החד קומתי, שהצליח גם הוא לשרוד את דחפורי התמ"א שעלו על רבים מהבתים ברחוב. לא רק שזקנתו של הבניין לא ביישה את נעוריו, אלא שברבות השנים נוסף לו נופך של יופי ומסתורין והדפוס המעניין והשחוק של הרצפה המצוירת הנציח את צעדיו של כל מי שאי פעם פקד אותו. ובאמת, מאז עזבו בעלי הבית המקוריים והתיישבה בו עמותת "עמי", יצאו ונכנסו לשם לשעה של נחת לא מעט בני אדם שידעו בחייהם עיתות קשות מנשוא. נקשרו שיחות, נארגו חברויות, ניצתו אהבות, יקדו שנאות, נולדו יצירות, קיננו קנאות, התלהטו יצרים, הופרחו שמועות וכרגיל, התהלכו לא מעט דברי רכיל.

חרף היות אותו ערב חורפי גשום מאוד, הגיעו לסדנת הכתיבה החדשה של העמותה כל המשתתפים שנרשמו אליה ואף נראו פעלתנים ובריאים למדי, לבד מאחד, יעקב הורוביץ, רואה חשבון רב זכויות בעברו, שנטה להיות מנומנם מעט וישב כשראשו שמוט על צוהנו. בירור דחוף וקצר העלה שלא היה זה אלא מפני שעדיין לא התעורר כליל ממנוחת הצהריים הארוכה שרשם לו הרופא. כולם הגיעו ועוד איך! בתרמיליהם ובמקלותיהם, בסודריהם ובמעיליהם, בצווארונים פרווה שעל מקורם איש לא התעכב לתהות ובצעיפים משובצים, בכובעי לבד וטוויד ובכפפות של צמר ושל עור. המולה עמדה באוויר. שיחות מפגש נרגשות התערבבו בקול הגשם שניתך בחוץ ואחר כך בקול הברד שהחל להקיש בחלונות כמבקש להתקבל גם הוא. רק בקושי רב הצליחה המנחה הצעירה להשליט מעט סדר, לפחות ברעש שמקורו בחדר פנימה. אחרי תחינות חוזרות ונשנות התיישבו כולם בכיסאות שהיו מסודרים במעגל רחב סביב דוגמת הרצפה שנדרכה גם היא לקראת תחילתו הרשמית של הערב. ריח נפטלין ישן וטוב עמד באוויר, מעורב בריחה המתוק של הציפייה ובריח בדים לחים מגשם, בושם מושק כבד, הבל נשימות חמימות ושאיפות ספרותיות כבדות משקל.

אף שרוב הנוכחים הכירו אלה את אלה ממפגשים קודמים, סדנת הכרת המחשב, למשל, או התעמלות בונה עצם על כיסאות, ומהרמות כוסית לכבוד חג זה או אחר, התבקשו המשתתפים להציג את עצמם ולציין את המטרה לשמה הגיעו. רבים, במיוחד אלה ששתקו ימים שלמים בהעדר נפש חיה לדבר איתה, האריכו משהגיע תורם. חלקם, במיוחד אותו הורוביץ שעתה כבר היה ער לגמרי, אפילו נשאו דברים. מישוהו, שמו היה מיכה או מילה, התחיל בסקירה של המצב במזרח התיכון עם מפנה העשור, ורק בסיפא של הדברים, כשהיושב לימינו דחק בו לסיים כי לא יכול היה לעמוד במתח של ההמתנה לתורו, הודה שהוא הגיע לסדנה כי הוא מבקש להשאיר למשפחתו את סיפור קורותיו במלחמה כתוב בצורה מעניינת ומושכת לב. החבר'ה הצעירים שלו לא מסכימים אף פעם לשמוע אותו מספר יותר משתי דקות ברצף, תמיד הם מוצאים פתאום איזה עיסוק דחוף לדחוף לשם את האף שלהם. אולי יסכימו לקרוא את מה שיכתוב.

שתי גברות בלטו שם מעל כולם ולא רק בגלל מגדלי שיער קלועים שצימחו על

קודקודיהן (כי הנה, אם מרבית הנוכחים באולם לא חסכו בדיבור אך חזותם הייתה דהויה ומקלישה, אפרפרה משהו, הופעתן שלהן אמרה כולה צבע עז, הידור וסגנון). כשהגיע זמן לדבר מילאו פיהן מים, כמו הציף שם הגשם העז ועלה על גדותיהן. נראה היה שהתחרו ביניהן מי תדבר פחות. אולי סברו שהדיבור המדוד הנו מתוצריו של החינוך הטוב. הן סיפקו פרטים בקמצנות, זו שוקלת היטב כל מילה, נפרדת ממנה בצער וגם אצל השנייה רב הנסתר וזעום הגלוי. ואולם אם לאזון לא היה הרבה מה לעמול שם, אפילו עין בלתי מזוינת יכולה הייתה להבחין בחוט סמוי של איבה שזור ביניהן, כזה שבכל זאת חיבר בין השתיים. בעוד האחת מדברת, האחרת מעוותת שפתיה מתחת לשפם מרוט כהלכה, נושפת קצובות את קוצר רוחה, וכשמגיע תורה של השנייה לדבר, רוקעת הראשונה ברגלה הנעולה עקב רחב ונוח, רקיעות בלתי מורגשות כמעט, חסרות סבלנות. כשסיימו דווקא הנהנו זו אל זו הנהוני אישור כל אחת בתורה ונגעו זו בכתפה של זו דרך קרבה. הן היו אביבה מרמלשטיין ורבקה תבורי, בהתאמה.

אחרי שני דוברים נוספים הסתיים סבב ההיכרות. המנחה חילקה לנוכחים סיפור קצר ומופתי והתקיים דיון בנושא אפיון הדמויות. לקראת סיום המפגש ניתנה למשתתפים משימת כתיבה לפעם הבאה. הם התבקשו לכתוב סיפור שנושאו "תמונה מהאלבום המשפחתי שלי". המנחה הוסיפה שאביבה ורבקה יקריאו את הסיפור שלהן בקול רם ואחר כך יעבירו עליו יתר המשתתפים ביקורת בונה, כזו שתעזור להן אבל בשום אופן לא תפגע בהן או תוציא להן את החשק לכתוב עוד איזו מילה אי פעם (ציטוט לא מדויק).

כדרכן, חזרו השתיים הביתה יחד, באוטובוס שהקיף את כל העיר כמעט וכפה עליהן זו את מחיצת זו לזמן לא מבוטל נוסף. כלפי חוץ הכול נראה שגרתן. אפלת הערב הסמיכה, זרויף הגשם שהלך ונחלש בעודן עומדות בתחנה, חזיר שהפך על פיו פח אשפה ענק בצידו השני של הכביש והחל להזין עצמו בקרבי, שיחות חולין וריכולין על מי ממשותפתי הסדנה, טיפוס איטי ואחראי במדרגות האוטובוס כשזה הואיל להגיע. על המשימה שקיבלו לא דיברו השתיים מטוב ועד רע. אפילו הנהג – שניווט את האוטובוס הריק כמעט, חומק בדרכו מחתחתי הכביש ומחיות הבר – כשנפנה להביט בהן מדי פעם במראה, לא יכול היה להבחין בגוף הזר והעוין שחדר לחלל רכבו, נוסע סמוי שצבעו ירוק רעל והוא תוסס וחמוץ כמיצי קיבה ומהביל כאשפה בשמש. אביבה ורבקה כבר סיפרו לעצמן בראש את סיפורן. כל אחת מהן נחושה לעלות על חברתה, להאפיל עליה בכוח כשרונה. להשמיע את קולה החד פעמי ולהעמיד עצמה במרכז עלילה שובת לב. לבנות דבר מתוך דבר באופן סדור ובאותה העת לגעת בנימי הנפש של המאזינים. אין לפסול לגמרי גם קיומו של רגש עדין שהחל ללבלב במקביל בלב השתיים כלפי אלמן מסוים שהשתתף גם הוא בסדנה, נכנה אותו ב"ל בשל היותו, למרות גילו, בנוי לתלפיות. הן חשבו שזו יכולה להיות דרך מצוינת להרשים אותו, ומשם אלוהים גדול.

כל אותו שבוע עמד אצלן בסימן הכתיבה. אביבה בחרה בתמונה מתחרות צליחת הכינרת שבה השתתפה בשנות השישים של המאה העשרים. הבחירה ביום המסוים והמאושר ההוא לא מנעה ממנה לנוע קדימה ואחורה בזמן. היא גם הרשתה לעצמה להפליג על כנפי הבדיון, לתאר כמה הצליחה בצליחה, להעניק לעצמה את הפרס

הראשון כמו גם טפיחות נוספות על השכם, למשל על הגוף הנאה שלה בבגד ים שני חלקים, גוף שהיא אוחות בו עד עצם היום הזה. כתיבתה הייתה מלאה בפרטים וברגש עז והייתה כל כך משכנעת עד שבתום שבוע הכתיבה החלה להאמין שאכן כך הדברים התרחשו במציאות. לסיום כתבה, לא בלי ההומור הדק שאפיין אותה, שכאלמנה ותיקה היא מוכנה ומזומנה לצלול למים רעננים ולצלוח את מה שנותר מחייה עם שותף חדש. התמונה שבחרה רבקה צולמה בילדותה והיו מעורבים שם, בסיפור שגוללה, לידה למשפחה אריסטוקרטית, ילדות שנגזלה, הישרדות ניסית וקימה מתוך ההריסות. ובין ההריסות שובצו שמות תואר ותוארי פועל, דימויים ומטאפורות, אבל במשורה, כיהלומים נדירים. היא אפשרה ליד הכותבת להעניק לכותבת כולה תואר יופי רשמי מטעם אחת הערים הגדולות במדינה כמו גם עיסוק במקצוע מציל חיים, חיי משפחה חמים ושפע של חברות וחברים. אפילו את בעלה הפך הסיפור לכן זוג נערץ והיא כמעט החלה להצטער על הסתלקותו. הכתיבה טלטלה אותה. קורות חייה האמיתיים והמדומים גרמו לה לדמוע. המחשבה על אביבה מאזינה לסיפורה הכתוב היטב תוך כדי שהיא אוכלת לעצמה את מה שקרוי אצלה לב, כמו גם על החותם שישאירו דבריה על השומעים ובייחוד על גבר מסוים, על ההשתאות והתשואות, לא אפשרה לה להירדם דווקא בלילה שלפני המפגש החשוב.

למעשה, באותו לילה, בבדידות חדר השינה שלהן, שתי הנשים לא עצמו עין כמעט, ולא רק בגלל קולות הגשם שלא הפסיק לרדת או נדודי השינה שמביא אתו בכנפיו הלבנות הגיל. בבוקר התעוררו אחרי שינה חטופה. לאביבה הסתובב נורא הראש אבל היא ידעה היטב שלעבר ההקראה היא עומדת ללבוש את שמלת הטורקיז שלה, איתה חיתנה את הבן. רבקה התלבטה עדיין בין חציאת עיפרון שחורה אלגנטית וסט של חולצה וז'קט, ובין חליפה שחורה שצווארון וחפתים מסולסלים עולים מבין שורותיה. סיכות השיער בהן אמורות היו לבנות את תוספת הקומה על הקודקוד נחו נרגשות על השידות וחומרי האיפור המתינו לשעתם היפה.

שיחת הטלפון הגיעה בצהרי היום, ממש מייד כשנפל הפור על החליפה וחמש שעות לפני שעמדו לקרוא את יצירותיהן קבל עם, עדה ואלמן. המזכירה רחל נשמעה הלומת צער. בדמיונה של כותבת רבת דמיון דוגמת אביבה, למשל, או רבקה, יכולה הייתה להצטייר דמותה כשהיא כמעט תולשת את שערות ראשה מרוב כאב ואובדן עשתונות. הבניין של עמותת "עמי" הוצף כולו, נשפכו דבריה הנסערים אל תוך השפופרת. הכול הרוס. נראה כאילו המים, במקום לזרום בלילה במורד ההר זרמו בכיוון ההפוך, הוסיפה המזכירה, שביאוששה היתה מוכנה להפנות גב לחוקי הפיזיקה הבסיסיים. הכיסאות הכבדים משייטים חסרי משקל בחלל מלא בוץ ורפש. מים החלו מטפטפים גם מהתקרה, החשמל חשוף ורטוב, מחכה להרוג מישהו, והרצפה היפה שקעה בכמה מקומות. הסדנה, כמובן, מבוטלת, עד להודעה חדשה.

הודעה חדשה לא הגיעה. הבניין הוכרו כמסוכן וזמן לא רב אחרי ההצפה הוא נהרס לטובת בניין חדש. העמותה גם היא לא שרדה. כך גם חלק ממי שהיו אמורים להשתתף באותו הערב. אבל הקנאה, כדרכה, המשיכה לעלות ולפרוח. ירוקה כדבעי נשבה ברחובות העיר היפה, נושאת בכנפיה העתיקות תועפות של יצירה והרס.

קנאת סופרים היא רק לעיתים רחוקות לב העניין אלי הירש

קנאת סופרים היא רק לעיתים רחוקות לב העניין. בדרך כלל היא כיוסי למשהו אחר, עמוק וכואב ממנה. עלבון, למשל. או כמיהה שאינה נענית. או מערבולת של רגשי נחיתות ועליונות, רגשות שנפוצים מאוד אצל סופרים, בוראי עולמות במילים שעולמותיהם נוטים להעלות אבק על מדפים נשכחים, להימכר במבצעי חיסול או סתם להיגרס. ולפעמים העלבון, התסכול, המרירות המובנת מאליה מתורגמים לקנאה בסופר אחר שגורלו לכאורה שפר, אבל גם אז – למעט כמה מקרים פתולוגיים או משעשעים במיוחד – הקנאה היא רק סימפטום שטחי המעמקים הם במקום אחר, ונוגעים לכך שספרות – אולי כמו יתר האמנויות, אולי קצת יותר – מתהווה מלכתחילה במרווח הסבוך והערפילי שבין מילה למשמעות, חלום למציאות, פנטזיה לאמת, בדיון ומה שמעבר לו. והראשונים להילכד בסבך הזה הם הסופרים עצמם.

אמרתי "מערבולת של רגשי נחיתות ועליונות", ואולי כדאי להשתמש בביטוי מדויק יותר: שיגעון גדלות. יש לי חיבה עמוקה לשיגעון גדלות של סופרים, ובעיקר של משוררים. הוא הרבה יותר יצירתי – והרבה יותר פואטי – ממה שנדמה. בעצם מדובר בכלי. בטכניקה. זה הטריק הבסיסי, מעשה הקסם שבאמצעותו מחולל המשורר את המטאמורפוזות הנחוצות לאמנותו. כולם אוהבים, מתאבלים, כועסים, חשים תסכול, משתוקקים בכל ליבם ומאודם, כואבים, אפילו מקנאים, אבל משוררים יודעים לעשות עוד משהו: להפוך תסכול להמנון, כעס למנגינה, וכאב לזעקה שמהדהדת – לפחות לרגע – בעולם כולו. והמטאמורפוזות הזאת, שמתרגמת רגשות (שוליים וחולפים לפעמים) והתרחשויות נפשיות (לא בהכרח משמעותיות במיוחד) ליצירה ספרותית, מתרחשת משום שהמשורר עצמו מתגלגל בשעת כתיבת השיר למשהו אחר: הופך מאחד לרבים, למקהלה, לתיבת תהודה, לרוח שורקת, לכוהן, לנביאה, לשמאן, למלאך או שד, לקולו של אדם טובע או מתרסק, למקוננת. משוררים מסוג מסוים מעמידים פנים שהמטאמורפוזות הזאת היא לא יותר מאגדה רומנטית, אבל כמעט תמיד הם משקרים, לעצמם או לאחרים. וכשהשיר נכתב, הזיכרון מתחיל מייד לתעתע: האם מה שנדמה שקרה באמת קרה? האם הגלגול התרחש, והזעקה אכן הדהדה בעולם כולו? והתשובה היא תמיד אותה תשובה: כן ולא. כי בדיוק ברווח הזה, שבין הכן ללא, השיר נכתב: המשורר מצמיח לרגע כנפיים שעשויות מילים, אבל כשהוא מציץ מעבר לכתפו, או עוצר לרגע להביט בראי, הכנפיים נעלמות. וזה מפחיד. כתבתי פעם שיר* על שיגעון הגדלות הזה, על צמיחת הכנפיים וגם על היעלמותם:

* השיר בגרסתו המלאה נקרא "רוח הים", והוא מופיע בספרי מוזיקה חדשה ("חרגול־עם עובד") בעמ' 88-90.

כְּשֶׁלְבֵי נִפְעֵר לְשׁוֹרֵר
 רְגְלֵי נִתְקוּת מִהֶקְרָקַע
 צְפָרִים מְנִידוֹת לִי זָנַב
 בְּנוֹת אֲלֻמּוֹת נְדוּת בְּמִשׁוּטָן
 (זוֹ בְּרַכַּת הַשְּׁלוֹם הַמְקַבְּלֶת
 בְּקֶרֶב הַחֹתְרוֹת בְּנֵהְרָה)
 רַק אֵלֶּה הַחַיִּים עָמִי
 שׁוֹתְקִים וּבוֹהִים בִּי בְּעֶצֶב

תּוֹלִים בִּי מִבְּטַח חָרָד
 וּבְשׁוּלְיוֹ מִשְׁאֲלָה סְמוּיָה
 שְׂאֲצָנָח וְאֲתַרְסֵק
 וּשְׁפָתַי תִּלְחַכְנָה עֶשֶׂב

זה לא השיר כולו, אלה רק שלושת הבתים הראשונים שלו, אלא ששלושת הבתים האלה עמדו במרכז הגרסה המוקדמת ביותר של השיר, והגרסה ההיא נתקעה אצלי במחשב למשך כמה שבועות. ולא רק במחשב היא נתקעה לי, גם בלב. חיבבתי אותה, היא שעשעה וניחמה אותי, אבל גם הפחידה אותי בטירופה – בשיגעון הגדלות שפותח אותה ובפרנויה שלתוכה היא מתרסקת, פרנויה שמחזירה אותנו לקנאה, ומזכירה לנו שאולי בכל זאת קנאה היא מה שניצב בלב העניין, אם כי לאו דווקא הקנאה לכשעצמה אלא התחושה ההופכית או המשלימה שלה: לא של המקנא אלא של זה שמרגיש שמקנאים בו, מביטים בו בעין רעה, מייחלים להתרסקותו. כי לקנא זה קל. כולם מקנאים. בקנאה עצמה אין – ככה לפחות אומרים – שום בושה או טעם לפגם. אבל ביומרה להיות מושא לקנאה יש בושה, הרבה בושה – או להפך: העדר בושה – משום שניכרים בה מייד הפרנויה, הטירוף, המגלומניה. נכון שזה בדיוק מה שאהבתי בטיוטה ההיא, את הטירוף והיומרה – כלומר את המטאמורפוזה – אבל גם נרתעתי מפניה, ואחרי שנתקעתי איתה עשיתי מה שעשיתי באותם ימים כמעט עם כל דבר שכתבתי – שלחתי לדני, דן דאור, ידידי הטוב, ומי שראיתי בו מורה ועורך, שיקרא ויאמר לי מה דעתו.

הוא נבהל. נורא נבהל. אני זוכר היטב את הבהלה ההיא ונוצר אותה בליבי. הוא אמר: זה מה שאתה חושב עליי, שאני רוצה שתצנח, תתרסק, תלחך עפר? אתה השתגעת לגמרי? ואני אמרתי: מה פתאום, דני, זה לא עליך, למה אתה חושב שזה עליך? אבל למרות שפי הכחיש ידעתי בליבי שהוא צודק, שהבהלה שלו מוצדקת, שאולי לא כתבתי את השיר רק עליו אבל בהחלט כתבתי אותו גם עליו, ובעצם על כל ידידי ואוהביי. אפילו על נתי. כתבתי אותו כי באותם ימים – בקיץ 2007 – לא יכולתי שלא להרגיש שכתובת שירה היא טירוף מסוכן שאני חייב להיגמל ממנו. כתבתי אז באופן קדחתני, כמעט כל הזמן, בעיקר בלילות, ובימים ישנתי. וזנחתי את רוב חובותיי כהורה, בן זוג, עורך, מבקר, מפרנס. הצטמצמתי למשקע הכי דחוס

שלי - משורר. או בעצם: התפוררתי למצב הצבירה הכי מרחף שלי - משורר. האמת שככה זה תמיד כשאני כותב שירה. אני נבלע בכתיבה. אני כותב במין התקפי כתיבה נדירים למדי (חלפו אחת עשרה שנים מאז ההתקף האחרון), אך די ממושכים (אורכו הממוצע של התקף כזה הוא חמישה חודשים), שבמהלכם אני כמעט לא עושה שום דבר חוץ מלכתוב. והשיר סיפר בדיוק על זה - מצד אחד על האופוריה, הריחוף, הטירוף שבכתיבת שירה, ומצד שני על הצורך העמוק לחזור לעולם, לחיים, לקרקע המציאות, שיבה שפירושה גם צניחה והתרסקות. נכון, את הרצון לשוב, לצנח ולהתרסק השלכתי על הזולת, יחסתי אותו ל"אלה שחיים עמי", אבל בהחלט חשבתי גם על דני, כי גם דני היה שם, והיה נדמה לי שכבר קצת נמאס לו מהתקף הכתיבה שלי, והוא מייחל, כמוני, שאתרסק.

אבל לא סיפרתי לדני את כל זה. התגוננתי באמצעים אחרים. אמרתי (לא בדיוק במילים האלה, כמובן): דני, זה בכלל לא עליך, וזה לא על אף אחד. זה שיר. רק שיר. אני משורר, שכחת? החבר המשורר שלך. וזה מה שאני עושה: משתמש במילים כדי להפוך רגש חולף, חבוי, מבויש, אחד מרבים - למשל: צל דהה של שיגעון גדלות, הד קלוש של פרנויה - למשהו בהיר וצלול עם קווי מתאר חדים וברורים. זה מה שמשוררים עושים לפעמים. לא כולם, כמובן. אתה צודק. רבים מעדיפים שירים סבוכים ומסוכסכים. אבל זה מה שאני מנסה לעשות בשירים שאני כותב בחודשים האחרונים: להתמסר לרגשות הכי מטורפים שלי ולתת דווקא להם את הביטוי הכי בהיר ומאוזן. שיגעון הגדלות הזה הוא כולו שלי, הוא ממני ובי, אבל כשאני כותב עליו - כך הסברתי אז לדני - הוא חדל להיות רק שלי והופך לשיגעון הגדלות של כל המשוררים, אלה שמוכנים לשיר איתי ואלה שמעדיפים לשיר בלעדיי ואני מרשה לעצמי להפריז כי לפעמים אפשר לדייק רק אם מפריזים - אם כי צריך, כמובן, להפריז נכון. וזה מה שאני רוצה שתגיד לי, דני: האם ההפרזה שלי בשיר הזה מדויקת? האם הפרזתי במידה הנכונה?

דני אמר: הפרזה מדויקת? איזה רעיון מטופש, וככה פחות או יותר השיחה הסתיימה. הייתי מר ונואש. התכחשותו של דני לשיר בהחלט דכדכה אותי. אבל כזכור הייתי שרוי אז בהתקף של כתיבה, והבנתי מייד מה אני צריך לעשות כדי להפוך את דני מאויב המייחל להתרסקותי לבן אלמוות שמרחף יחד איתי. עליי להפוך את השיר למחוות אהבה וידידות ל"אלה החיים עמי" - כלומר לדני. אני צריך להוכיח לו שאני יודע להפריז לא רק לרע אלא גם לטוב, ולא רק בנוגע לחולשותי אלא בנוגע למעלותיהם של ידידי. וכך נכתבו בתוך שעה או שעתיים עוד שלושה בתים שהנחתי בתוך סוגריים:

(מְסַפְּרִים עַל לִי בְּאֵי וְדוּ פוּ
וְנִעַר עֲבָרֵי שְׁהֶלְכוּ
לְבָקֶשׁ אֶתוֹנוֹת וּמְצָאוּ
אֶת מְלָכוֹת בְּנֵי דָן הַנִּשְׁכַּחַת
לִי בְּאֵי וְדוּ פוּ הַשְּׁתַּכְּרוּ

וְנִסְיָכֶם הָעֵבְרִי נֶעְזָב
לְבַדּוֹ עִם שְׁפַת הַתַּנּוּ"ךְ
וּמַגְלַת הַיְרוּגָלִיפִים

הוא פתח את המגלה
צָרַר בָּהּ פְּרָחֵי גִנָּה
גָּלַל אוֹתָהּ שׁוֹב וְהִגָּה
אֶת מִיטֵב הַשִּׁירָה הַסִּינִית)

אולי צריך להסביר שלי באי ודו פו, שניהם בני המאה השמינית לספירה, הם מהמשוררים הסינים המהוללים ביותר. שהם לא הספיקו לבלות הרבה יחד, אבל היו ידידים טובים שכתבו שירי ידידות וגעגוע זה לזה. שדני (הנער העברי מהבית הראשון שהופך לנסיך עברי בבית השני) אהב מאוד את שירתם, ותרגם את שניהם מסינית. שההירוגליפים הם כמובן רמז לסימניות הסיניות, ופרחי הגינה הם רמז לפרחי המריחואנה שדני אהב לגדל בגינת הגג שלו ולעשן, לעיתים קרובות יחד איתי.

אבל שיר הידידות – שנוצר כדי לאזן את שיר הפרנויה – לא הספיק לי. רציתי להבהיר לדני עוד נקודה: שאני לא באמת נסוג מהמגלומניה שהפגנתי בשלושת הבתים הראשונים. והבנתי שאין לי ברירה אלא לכתוב בכנות על העלבון – עלבון המשורר – שניצב בבסיס המגלומניה הזאת, ולחשוף אגב כך את זהותם של "אלה החיים עמי". ולכן כתבתי עוד שלושה בתים, שבהם הרגשות הלא תקינים שפתחו את השיר זכו לביטוי הרבה יותר גלוי. במילים אחרות: החלטתי שלא הפרזתי מספיק. שאני צריך להפריז עוד. וזה בדיוק מה שעשיתי:

בְּרִתְעָה מִיַּחַדָּת בּוֹהִים בִּי
יְדִידֵי הַמְשׁוֹרְרִים בְּנֵי זְמַנִּי
הֵם חוֹתְכִים דְּרָכֵי בְּמִבְט
הַמְגַשֵּׁשׁ אֶל שְׁמֶשֶׁם הַנְּחָשֶׁת

מְפּוֹרְרִים לִי שְׂבַח רְפָה
וְכוֹבְשִׁים לְשׁוֹנֵם בְּעֶפֶר.
הֵם לֹא רוֹצִים לְדַעַת
שְׁצָלָם הַנְּגַרְף בְּכַנְפֵי

קוֹרֵם עוֹר וְגִידִים בְּשִׁמְשֵׁי
שְׁיַנְקָתִי שִׁירָה מְשֻׁדָּה
שֶׁל שְׂדַת בְּרֵאשִׁית שְׁדוּדָה
וְאֲנִי יְשִׁישֵׁם הַשְּׁמִימִי

זהו, עכשיו כבר לא נשאר לי מה להסתיר, והתברר מעל לכל ספק שהשיר הוא ביטוי מזוקק של קנאת סופרים מהסוג הכי מגונה שיש.

שלחתי לדני את ששת הבתים החדשים, ושאלתי אם הפעם הוא כן אוהב את ההפרזות שלי. מהחנופה לתרגומי מסינית הוא התעלם בבוז. שאר הבתים, לעומת זאת, היו בעיניו ההוכחה שהשתגעתי לגמרי. עכשיו כבר היה ברור לשנינו: הבהלה שלו לא הייתה קשורה לאפשרות שייחסתי לו צרות עין או רצון שאתרסק, אלא נבעה מלכתחילה מהפחד שהחבר שלו השתגע לגמרי והפך למגלומן מהסוג הכי נחות. מה זה השטויות האלה, הוא שאל, מתי בדיוק הספקת לינוק שירה משדיה של שדת בראשית שדודה? ומה זה הקשקוש הזה על שמשך וישישותך השמימית? איך אתה לא מתבייש לכתוב הבלים גמורים כאלה?

בעודי מקשיב לדני בחצי אוזן תפסתי פתאום מה באמת לא בסדר בשיר. ראשית, הבנתי שהוא לא שלם. שמשהו בתכנים המתחרים שלו – קנאה מצד אחד, ידידות מצד שני – לא הגיע עדיין למיצוי, בטח לא ליישוב מניח את הדעת. ושנית, נזכרתי בבהלה ברוני. איך שכחתי מרוני? כי דני לא היה אז המכותב היחיד של שירי ההתקף. היה מכותב נוסף, משמעותי וקרוב לא פחות – הסופר וההיסטוריון רון ברקאי. כמעט כל שיר שכתבתי במהלך התקף הכתיבה ההוא שלחתי לשניהם, אבל לא תמיד באותו זמן, כי היה לכל אחד מהם תפקיד אחר: לרוני שלחתי כשרציתי לשמוע מחמאות, לדני שלחתי כשהייתי זקוק לביקורת. ושניהם מילאו בנאמנות ובאהבה את תפקידם. ודווקא משום כך היה לי ברור שאם כתבתי שיר ידידות לדני – אין לי ברירה אלא לכתוב גם שיר ידידות לרוני. אני אב לתאומים ומודע עד כאב לשיקולים כאלה. אי אפשר לפרגן לאחד ולקפח את השני. אסור לעורר קנאה ומדנים בין אחים, תאומים, ידידים. וכך, בתוך שעתיים נוספות, כתבתי עוד שלושה בתים, הפעם על רוני, שגם אותם הנחתי בסוגריים:

וּמְסַפֵּר בְּרִיקָעִים עַל חֲנָ"ב
מִיכָאֵל וְכוּכֵב הַשַּׁחַר
שֶׁהֶפְלִיגוּ יַחְדָּו מְעַרְבָה
לְחַפֵּשׁ גְּסִיכָה כְּלִבְכֶם

מִיכָאֵל וְחַיִּים נֶחֱמַן בְּיֵאלִיק
צָלְלוּ בְּמִצּוֹלוֹת דּוֹלְצִינָא
וּבְרִקָאֵי – זֶה שֵׁם הַכוּכֵב –
נִעְזֵב לְבָדוֹ וְחִזָּה

בְּמַרְגְּלִית הַשַּׁחַר
הִיפָה בְּכָנוֹת סְלִמְנָקָה
וְעָטַר לָהּ זֶר נְגָהוֹת
שֶׁל סִפְרַת עֵבְרִית מְזֻדְרָחַת

מיכאל הוא כמובן מיגל דה סרוואנטס, מחבר דון קיחוטה, חנ"ב הוא ביאליק, שכתב עיבוד לעברית של דון קיחוטה, ומה בדיוק חיבר אותם לרוני אני כבר לא זוכר, אבל ברור לי שהעיקר היה ההבחנה שיצרתי בין מצולות דולצינאה לבין ממשותה הזוהרת של "מרגלית השחר/ היפה בבנות סלמנקה" – הלוא היא מרסין, בת זוגו של רוני.

ואז כבר היה ברור לי איך השיר צריך להסתיים: הידידות – לא רק של דו פו ולי באי, אלא גם של דני ורוני – חייבת להתגלות במלוא יופייה, ולשחוק את העלבון והקנאה לאבק:

בְּשִׁבְחֵי יְיָ אֲשׁוּרָר
הַיְדִידִים שְׂבַחְסָדָם
עוֹלָה שְׁמֵשִׁי וְשׁוֹקֶעֶת
וּמְשׁוֹרְרֶת אֶת רוּחַ הַיָּם

בְּרוּחַם תִּמְצָא מְנוּחָה
לְרוּחֵי הַקּוֹדֶחֶת מַעֲלָה
חֲלוּלָה מְלוּחָה וְלַחָה
וּנְשָׁחֶקֶת לְזַנְבֵי אֲבָק

בְּמְלוּדֵי־ת הַיְדִידוֹת
מִהֶסוֹת כָּל צְוֹחֹת הַשַּׁחַק
וּבְצִלָּה מְסִתּוֹלֵל הַלֵּב
כְּצִדְף בְּזֶהָב חוֹף

זהו. ידעתי שהשיר נכתב. שלחתי אותו שוב לדני, בגרסתו השלמה. הפעם הוא היה מרוצה. אני זוכר את התגובה שלו מילה במילה. הוא אמר "הווי". הכרתי את ה"הווי" הזה, אבל רציתי להיות בטוח. "יו לייק?" שאלתי. "כן, איכשהו הצלחת לסדר את זה," הוא אמר, ולשמחתי לא היה גבול. בינתיים דני מת, ורוני נעלם מחיי, הפסיק להיות חבר. ואני נשארתי לבדי עם רוחי הקודחת מעלה וכל צווחות השחק.

אני ממש אוהבת לקרוא אותך נעה ידלין*

היא יושבת במתחם המזון ב"ראש העין סנטר" ואכלה פיצה ממגש קרטון. על זה חשבה כל הפגישה, גם על זה: מצב רוחה היה מוחלט ועכור, כל הסיבות כבר נילוו לתוכו לבלי הפרד; אבל היא תאכל משהו שאסור לה, איכשהו זה היה שקול, כל החיים שלה לעומת זה שהיום מותר לה.

אבל עכשיו, כשישבה לצד השולחן האדום הכי נקי במתחם, ואכלה את הפיצה אפילו בלי לקרוא כלום בטלפון, דעכה הנחמה, למעשה אפסה לגמרי, כדרכם של חטאים מצופים שזוכים להתממש. היא גמרה את המנה ופינתה את המגש אל הפח המתפקע במשב קל של עליונות. היא חשבה אם היא צריכה עוד משהו, משהו קניוני, כאילו אם תצא מכאן תפקע איזו הגנה, או אולי סיפור כיסוי; היא תצטרך לחזור להיות היא. אבל היא לא הייתה צריכה כלום.

במעלה המדרגות הנעות ניצב סניף גדול של רשת חנויות ספרים. היא נכנסה כמתוך איזה טקס; כמי שמחויבת להיכנס לכל חנות כזאת, לדפוק כרטיס בצד הזה של האנושות.

ליד הקופה יושבת בחורה צעירה על כיסא בר וקראה ספר עבה, מילכה לא ראתה את שמו. שערה היה אסוף בקוקו וגבה כפוף אל הספר. החנות הייתה ריקה מלקוחות. היא שייטה מסביב לשולחן המרכזי, הבנוי קומות-קומות, כמו עוגת חתונה. בפסגתו נחו כמה ספרים חדשים מאוד, על חלקם אפילו לא שמעה; היא הרימה אותם אחד-אחד, כמשתינה בחלקה הנכונה: היה שם קובץ סיפורים קצרים פרי עטו של מתרגם אחד, רומן הולנדי ישן שזכה פתאום לעדנה, ספר מסות בקומיקס מאת חתן פרס נובל ועוד שני ספרים חדשים של סופרים שהכירה, היא קראה דברים אחרים שלהם, אחד מהם כתב נחמד והאחר נורא ושניהם נחשבו מצוינים.

את השכבה הבאה איגפו מצד אחד ספרי עיון, כוחו של הרגל, חוכמת האדישות, כולנו בני חלוף, מוקף באידיויטים, ואז השתטחה התצוגה לפתע: מפל של ספרי ילדים נשפך אל השכבות הבאות, ילדים ופעוטות וקצת נוער, עד מרבד הצעצועים שעל הרצפה.

המוכרת שאלה, את מחפשת משהו ספציפי? ומילכה אמרה, לא, מסתכלת. המוכרת המשיכה להביט בה, בטח אסור לה לקרוא כל עוד יש עבודה. היא שאלה, רוצה המלצות, אולי? ופתאום מילכה הייתה מוכרחה לקבל המלצות, מוכרחה להתנסות פעם אחת בדבר הזה, בצד האחר של המתרס, ולו למען הסיכוי הקלוש שזה ישנה את החיים שלה, כמו ללכת למגדת עתידות. היא אמרה, כן, את יודעת מה.

* קטע מתוך רומן חדש בכתובים

המוכרת ירדה מכיסאה בלאות שהרגיזה את מילכה, משום מה ציפתה לקצת יותר אסירות תודה, והרימה ספר מאזור שמילכה פספסה, מגדלים-מגדלים של רבי מכר. היא לקחה את הספר מידה של המוכרת ואמרה, תראי; קראו לו "החרטות הקטנות של חלוקי הנחל", על כריכתו צוירה אישה, מילכה כבר ידעה בלי לקרוא שהיא לא מתחרטת על כלום.

היא הפכה את הספר. המוכרת אמרה, זה ספר מדהים, ומילכה שאלה, על מה זה? והמוכרת אמרה, זה על שלוש אחיות וכל ה... מילכה ראתה את ההתנסחות בעיניה, איך הכול נשמע לה קטן מדי, לא ממצה, היא אמרה, זה הכול מתרחש במאה שעברה, ומילכה חשבה שבעיניה אין הבדל אולי בין שנות התשעים של המאה שעברה לשנות העשרים, שבהן מתרחש הספר באמת, מילכה כבר קראה את התקציר, והמוכרת אמרה, כל הסיפור אהבה שלהן, החיי אהבה... זה נורא יפה.

היא שאלה, זה רומן רומנטי, כאילו? והמוכרת אמרה, את מחפשת רומן רומנטי? רומן רומנטי זה כל אלה, והיא הניפה את ידה בתנועה גדולה ומרושלת, כמוותרת מראש על הסיכוי להקיף בזרועה את כל הקיר הגדול.

מילכה נשאה את עיניה. מאות רומנים, אולי אלפים; על מדפים, עם הפנים אל הקיר, חושפים רק את שדרתם, כמו בעונש. היא נזכרה בסיפור שאבא שלה סיפר תמיד: איך לקח אותה לגן החיות כשהייתה בת שנתיים, היה להם מזל, הנמר היה ער בכלובו, הוא הישיר אליהם מבט עם כל הפרצוף שלו הגדול והיפה, ומילכה אמרה בהתרגשות, מים! מים! היא ראתה מפל קטן, מאחור, בסלע, הבחינה בדבר הלא נכון. לחנות נכנסה אישה גבוהה, רזה בחלקה, ישבנה וירכיה מתרחבים פתאום תחת חצאית משונה, קצת כמו חצאית של הומלס. היא בחנה את החנות לפני שנכנסה, כאילו מדובר בחידוש; אחר כך נעמדה ליד הדלפק. המוכרת אמרה לה, שנייה אני איתך, והאישה סימנה לאות סבלנות, הכול בסדר. מילכה אמרה, את יכולה ללכת אליה, אני אסתדר, והמוכרת שאלה, את רוצה שאני אתן לך מפה המלצות? ומילכה אמרה, רק תגידי לי מה קוראים פה הכי רבה, והמוכרת הסיעה את עיניה על הקיר, ספק סוקרת ספק מנידה בראש, וניפחה את שפתיה לאות ייאוש מן המשימה, ואמרה, הכול. המוכרת נותרה לעמוד לצידה עוד רגע אחד, כמצפה לשאלת המשך, עד שמילכה אמרה "בסדר" ופטרה אותה לדרכה.

שוב נשאה עיניים, כמבקשת לעצמה את אימתנותו של הקיר, את אי האפשרות להכילו. זאת האמת עכשיו. זה העולם כולו. הרומן ההולנדי והסיפורים הקצרים והמסות של פרס נובל, הם לא אמיתיים יותר, הם אמיתיים פחות; כמו דמויות החתן-כלה בראש עוגת הקצפת. הם שם לשם הסימון, מין הומאז' נדיב למסורת; עד שייתם הטקס.

היא שמעה את האישה מוסרת את שמה למוכרת. עכשיו הבינה שזה לא הטיפוס שהיה מוכר לה, זאת האישה עצמה: היא הייתה סופרת. בקולה של המוכרת דימתה לשמוע קוצר סבלנות; עכשיו תהתה אם זיהתה אותה לפנייה, את הסופרת ממש או אולי את התנהלותה, החביבות למפרע, הסבלנות המופלגת, אולי כבר ניחשה ומשום כך התעכבה עם מילכה.

הסופרת אמרה, יש לי ספר חדש, היא נקבה בשמו ושאלה, קיבלתם? והוסיפה, כי אני לא רואה אותו פה, והמוכרת אמרה, דווקא היה פה נראה לי. מילכה שלפה את אחד הספרים מהקיר וניצלה את העיון בו כדי להחליף תנוחה, כדי שתוכל להשקיף על הסופרת ועל המוכרת, שחגה בגו מורכן סביב השולחן המרכזי.

הסופרת שאלה, יכול להיות שנגמר? קולה בעצמו לא מאמין לדבריה, ובאמת המוכרת לא השיבה, ואז שלפה את הספר והציגה אותו בפני הסופרת ואמרה, זה פשוט היה מתחת למשהו, אבל הסופרת לא הייתה זקוקה לספר, היא שאלה, אני יכולה לספר לך קצת על מה זה? והמוכרת אמרה, הכי טוב שישלחו עותקי קריאה, והסופרת אמרה, אני אבדוק עם ההוצאה באמת, זה רעיון טוב.

אבל הסופרת השתתה ועל כן גם המוכרת, ליבה לא מלאה לעזוב את ספרה בטרם תעזוב בעצמה את החנות. היא קראה את הכריכה האחורית והסופרת אמרה, אומרים שזה קריא מאוד, והמוכרת הנהנה ואמרה, אני אגיד גם למנהלת שלי שהיית. מילכה סגרה את הספר והחזירה אותו למדף. היא נדדה בחנות עד שאיפסה את תנוחתה, כאילו מגיעה משום מקום. היא פנתה אל הסופרת ואמרה לה, אני ממש אוהבת לקרוא אותך. הסופרת הניחה יד על ליבה ואמרה, מה את אומרת!

המוכרת הושיטה לה את הספר ואמרה, יש לה ספר חדש, ולמילכה היה נדמה פתאום שהיא יודעת שהיא משקרת, בקולה דימתה לשמוע קנטרנות, אחוות נוכלות. היא אמרה, הוא כבר מחכה לי ליד המיטה.

האיש החלול עמיחי שלו

מכונת הזמן לא נראתה כפי שדמיין. היא הזכירה יותר מכשיר MRI. הוא הרכיב את האוזניות. לבש את החליפה המגינה. שלח מבט אחרון בטכנאי הנראה כמו הגנרל קורץ מ"לב המאפליה". נשען על המכשירים כאילו עמד להחליק בכל רגע. "ברוך הבא לפלא החדש של התרבות המערבית."

הטכנאי גיחך באופן נורא והחל לשחק בלוח המכשירים. הוא כיוון לזמן והמקום המדויקים: 1/1/1888. סנט לואיס, מיזורי. משפחת אליוט. הבעל יהיה בעבודה. זו תהיה הזדמנות מצוינת.

הרעידות החלו להתגבר. הוא חש שקרביו יוצאים ממנו. לבחילה היה טעם של מתכת. כעבור רגע השתלטה עליו תחושה של חוסר שיווי משקל. כבר אינו שוכב על מיטה. מרחף באוויר. לא קיים כגוף אלא רק כתודעה. ואולי נשמתו יוצאת ממנו, אבל לא מתרוממת אלא נותרת במין מצב ציפה.

ואז הגוף חוזר. כמו הבחילה. התקפל לשניים. הוא כבר לא על המיטה. הוא בתוך בית משפחת אליוט. יש ריח נוראי של כביסה ומרק סלק. תרנגולת שמסתובבת ליד רגליו חסרת מנוחה.

הוא מישש את כיסו. הערכה עודנה שם. הוא הוציא את המחט והתקדם בזהירות לעבר המטבח. שמע משם צלחות, מזלגות, תזוזות. היא עמדה בגבה אליו. היא הייתה קטנה. הוא יוכל לגבור עליה בלי בעיה. אפילו אם תצעק, רק התרנגולת תשמע.

"מי אתה?"

גופו רעד.

"אתה רופא?"

הוא החל להתנשף. "באתי מהעיתיד."

"מה?"

היא נראתה מבועתת. עיניים חומות בולטות. כיסתה בכף ידה על פיה. "למה? מי אתה?"

הוא התקרב אליה. חש את ריח מטעי הבננות על גופה. שלף את המחט. היא לא הספיקה לצעוק, התמוטטה בן רגע. הוא נשא אותה לעבר המיטה. הבין כי החומר כבר החל לעקר אותה מבפנים. ניסה לדמיין איך זה קורה ויזואלית: נוזלים מיקרוסקופיים הורסים תאים ברחם. כה אכזרי. אבל היא תחיה חיים טובים. אומנם לא תלד את תומאס סטרנס אליוט שיחבר את "ארץ הישימון" ואת "ארבעה קוורטסים" ואת "שיר האהבה של ג' אלפרד פרופרוק". אבל יש לה כבר ילדה בת ארבע.

האם היא כאן? הוא נבעת ומייד הבחין בה. עיניים חומות בוחות בו באימה. סינר מטונף. שיער בלונד־תות פרוע.

"אתה הרופא?"

הוא הנהן.

"קוראים לי מרגרט. היא תהיה בסדר?"
הוא הנהן ובלע ריר. "נתתי לה תרופה ועכשיו אני צריך ללכת. תשמרי עליה כמו שצריך, כן?"

היא הנהנה ברצינות. הוא נמלט דרך הדלת האחורית.
הביט בטלפון הנייד שלו. מכונת הזמן אמורה להתחבר לאפליקציה בעוד 47 שניות. הסוללה הייתה טעונה. בינתיים הכול עבד כמו שצריך. הוא בהה בבית הלבנים הפשוט עם גג הרעפים. משהו מתוק עבר בנשימתו. הוא יהיה משורר ענק. הוא יגדיר את השירה המודרנית של המאה העשרים. הוא יכול היה להיות ג'יימס ג'ויס או סמואל בקט. או אפילו וירג'יניה וולף. גם חשב על פיליפ ק. דיק. אבל זה היה מורכב מדי ומלא סבל.

בביתו שבכפר סבא השירים כבר היו מוכנים להדפסה. מסודרים בדיוק לפי סדרם הכרונולוגי. הוא ישלח כל חצי שנה. יתחיל דווקא ב"אנשים החלולים". כמוכן יקרא לעצמו בשם אחר. שם יהודי. ג'וזף אליוט בורמן. משהו בו היה חייב להשאיר את ה"אליוט".

הרי זה לא משנה – החל להצדיק את עצמו – העיקר זו האמנות. הרי היקום הוא כמו אקורדיון. הכול כבר נכתב מראש. ובכל פעם יש את אותה מנגינה. זה לא בגלל התהילה. הוא היה יכול להמשיך לכתוב ספרי מתח על טבעיים. כמו על הגופה שנמצאה בבסיס צבאי ליד אילת, מוקפת טריגונים וגבעות חול ובדל סיגר.
יש לו דירה. מערכת יחסים יציבה. מספיק כסף בבנק כדי לטוס לחו"ל או לחשוב על מכונת חדשה. יש לו ילדה בת ארבע, מקסימה. עם עיניים חומות ושיער בלונד-תות פרוע. אפילו שיבחו אותו מבקרים. אבל הוא הרגיש חלול. מפוחלץ. כאילו ראשו מלא בקש. ממש כמו בשיר. חי בתוך צורה ללא מתאר. צל ללא צבע. תנועה בלי תנועה. לכן התנדב לניסוי של מכונת הזמן. לכן חתם על המסמכים בליווי נוטריון ספקן וצייקן. לכן לא אמר מילה לזוגתו. לכן רק חיבק את בתו לפני שיצא. הרי ממילא יחזור בדיוק לאותה נקודה.

הוא הציץ בשעון. 47 השניות עברו. הילדה יצאה מהבית. הביטה בו בחשדנות. חולצתו החלה לחנוק אותו. מייד הרגיש את הבחילה. את חוסר שיווי המשקל. "אתה תחזור בלי בעיות" – נזכר בדברי הטכנאי. "כבר עשיתי את זה 12 פעמים. אתה הראשון מהספרות. זה בטוח, אל תדאג. פשוט אנשים מפחדים ממה שהם לא מכירים. יותר מסוכן לרכוב על אופניים, תאמין לי. הסיפורים האלה שפתאום אתה מגיע לזמן אחר ומקום אחר זה מדע בדיוני. זה לא הגיוני. אני מתקבע על ציר אחד בלבד. על שתי נקודות. ואין קו שעובר ביניהן."
עוד הספיק לראות את הילדה מתקרבת לפני שנעלם.
"נו איך היה?"

הוא לא ענה. מייד קם, הסיר את האוזניות והחלוק. לא הביט לעברו של הטכנאי שהמשיך לשאול אותו שאלות. פשוט לא היה יכול לשאת את מבטו, גיחוכו, הווייתו. יצא החוצה. הרחוב היה קר והריח מחומרי חיטוי. הוא נכנס למכונת. הכול היה

במקומו; הבניינים, החנויות, האיקליפטוסים, אבל משהו הרגיש לא בסדר. הוא הכניס סוכרייה לפיו, טעמה היה מתכת:

הגיע לביתו. לא היה אף אחד. הוא ניגש לפינת העבודה ושלף את כל כתיבי ג'וזף אליוט בורמן. לרגע חשב לשרוף אותם. גיחוך נוראי עלה מגרונו. המעטפה להוצאת פינגווין כבר הייתה מוכנה. אבל אז תפס את ראשו. איזה אידיוט אני! מה חשבתי לעצמי?

הערב כבר ירד. הבת והאישה עוד היו בחוג. הוא נכנס למכוניתו, קנה גלון דלק, הגיע למתחם מכונת הזמן ליד האיציטדיון. האור דלק. הטכנאי היה בפנים אבל לבד. הוא החל לפזר את הנפט ואת החומר מסביב. בשקט ובוזהירות. לקח קרש עץ, נעל את הדלת מבחוץ והביט סביב. וידא שאיש לא עובר. הוא נזכר בפעם הראשונה שעשה זאת. בגיל 15. שרף את המחסן של משפחת נאור. בגלל שהיא בחרה בתמיר חבושה. בגלל שהיא צחקה עליו. בגלל שהוא שנה. הפעם זה היה אחרת. הוא הדליק קופסת גפרורים שלמה וזרק אותה. ראה איך הכול עולה בלהבות. המראה לא ריגש אותו, לא הפחיד אותו וגם לא הלחיץ אותו. ברגע ששמע מבפנים את צעקותיו של הטכנאי פנה ללכת. דמיין אותו נכנס לממלכת המוות. גופו נהיה פוחלץ. חלילתו מתמלאת במשהו בלתי מובן – הפלא החדש של עולם המתים. הוא נכנס למכוניתו, חיכה עד ששמע סירנות מתקרבות, ואז נסע.

הזר דורית שילה

איך לעזאזל אני יוצא מהחקירה הזאת.

תמחק, תמחק, תמחק, פקד אוחנה שלך נשמע כמו חדרנית במלון ששואלת אם אדוני ירצה עוד סבונים. איך בכלל נקלעת לחקירה משטרתית, יא אידיוט. בשביל מה אתה צריך את זה? ומה פתאום קראת לו אוחנה, ייכנסו כך על סטריאוטיפים או יגידו ישר מיכאל אוחיון. חפש לו שם ניטרלי. אני יודע! פקד אברמשווילי. על גרוזינים היו יורדים בשנות השבעים, היום מאז שהם גיאורגים עושים להם כבוד.

תתרכז, חלאס עם מָרסו והחוקר שלו. שים את הספר בצד.

אברמשווילי ארוך מדי. קצר אותו לשווילי, וגם שלא יחשבו על אברהם אברהם. אז שווילי יודע שירושלמי רצח את הערבייה, וגם יודע שהוא חייב להבין למה. אחרת הלך על החקירה. אין לו איך להוכיח שהרקע פה פלילי ולא לאומני, ותכף השב"כ יבואו ויחטפו לו את החקירה מהידיים. אבל למה הם נשמעים אצלך כל כך עקום? אולי כי העיניים שלך תקועות באחת החקירות הכי קלאסא שנתכו אָנור, שלידה כל הגיבובים שהגיבורים שלך פולטים מחוורים? ומה זה בכלל הם? זה אתה! הבעיה היא כך. זה בכלל לא המה אלא האיך. אצל קאמי אין קשקשת סתם. כל משפט שלו דממת אלחוט וצ'קלקה ביחד. אין אצלו בזבוזים, שלוש-ארבע מילים ומרסו מחזיק את החוקר בביצים, הכול יושב בול. הוא אמן השתיקה הבנונה. זה מה שהוא, אמן ובנונה. חביבי, כדאי שתפסיק עם זה, אתה לא קאמי, תכתוב מה שאתה יכול, תעזוב כבר את הקאמי הזה. עוזב, אבל רק שנייה, "ואז שאל השופט,

ואז שאל השופט, גם זה בלי היגיון ברור, אם יריתי את חמש היריות זו אחר זו, ברציפות. הרהרתי רגע ודייקתי ואמרתי שקודם יריתי ירייה אחת ואחר כך, כעבור שניות אחדות, את ארבע הנותרות. "למה חיכית בין הירייה הראשונה לירייה השנייה?" ושוב ראיתי את החוף האדום והרגשתי על מצחי את צריבת השמש. אבל הפעם לא עניתי כלום. במשך כל זמן השתיקה שהשתררה עכשיו נראה השופט חסר מנוחה. הוא חזר והתיישב, חיטט בשערו, הניח את מרפקיו על שולחן הכתיבה שלו ונרכן אליי מעט בהבעה מוזרה: "למה, למה ירית בגוף מוטל על האדמה?" גם על זה לא ידעתי מה לענות. השופט העביר את כפות ידיו על מצחו וחזר על שאלתו בקול שונה מעט: "למה? אתה חייב לומר לי, למה?" המשכתי לשתוק.*

אז ככה, ואז שווילי שאל את ירושלמי שאלה שלא נשמעה לו הגיונית. לא צריך הגיונית. גם לא "ואז". שווילי שאל, "תגיד, ירית את החמש יריות ברציפות?"

* הציטוט לקוח מתוך הזר, אלבר קאמי, תרגום אילנה המרמן, "עם עובד", עמ' 65.

ירושלמי לא הבין למה השוטר רוצה לדעת, הרהר לרגע, לא הרהר, שקע במחשבות, ואז ענה, "קודם יריתי אחת ואחרי כמה שניות עוד ארבע". בטוח חמש? חמש יריות זה טוב, מראה על יצרים, אבל תחלק אחרת, "קודם יריתי שתיים ואחר כך עוד שלוש". השאלה החזירה את ירושלמי לחוף הים ואל השמש שהכתה על פניו, יש לך את זה ביותר עילג? ירושלמי ראה בעיני רוחו את חוף הים הרוחח ושאלת החוקר צרבה את מצחו כמו קרני השמש הקופחת, אבל הפעם לא אמר דבר. הן, זה כבר נשמע יותר טוב! ירושלמי שתק ושווילי הסתובב בחדר בחוסר מנוחה. קם מכיסאו, התיישב שוב, גירד בשערו, בשערו? אולי בפדחתו? הניח את מרפקיו על השולחן ורכן אל מרסו, אל ירושלמי (ירושלמי!) ונעץ בו מבט קצת מוזר.

לא טוב, לא טוב. לך על דיאלוג. מה דיאלוג עכשיו? כל הספר דיאלוגים ותיאורים על הפנים. תמחק. יאללה עוד פעם.

"למה, למה ירית בגוף מוטל על האדמה?" שאל השוטר, וואלה נסחפת! צריך לחזור אל השאלה אחר כך ולשנות, אולי במקום גוף תכתוב גופה? ירושלמי התבונן בשווילי ולא ידע מה לענות. הוא המשיך לשתוק וראה שהחוקר מאבד אט-אט את שלוותו. 'הוא בטח אומר לעצמו שאני עושה לו דווקא', חשב, אבל ירושלמי לא היה מישוהו שמדבר סתם. יופי יופי, אתה לא לגמרי בדיאלוגים, אתה משלב עם דיאלוג פנימי. זה טוב לשלב. קצת מפה וקצת מפה. ככה אתה מצליח להחזיק את הסצנה. הם ישבו זה מול זה, גופו של החוקר רפוי ומבטו יותר ויותר נואש וירושלמי עדיין זקוף בכיסאו ואינו פוצה פה. "אני לא מצליח להבין," הפר שווילי את השקט וקולו קיבל גוון שונה, אולי קול חלש? שווילי הפר את השתיקה ואמר בקול חלוש, "למה עשית את זה? אתה חייב לומר לי למה." הוא הרגיש שלא מדובר כאן בפעולת תג מחיר, ירושלמי לא ירה בערבייה אקראית בתחנת הרכבת הקלה. מצוין, מי אמר שצריך ים? שמש קופחת ברוך השם יש גם בירושלים, לא יכול להיות שהרג דווקא אותה בין כל האנשים, שלא לומר הנשים, שחיכו לרכבת בבוקר קיץ לוהט; שפגע בה בטעות כי השמש סינוורה את עיניו. אין מצב, זה בולט מדי. שפגע בה שרירותית ושכל מה שרצה זה סתם לרצוח ערבי. שתי היריות הספיקו כדי להרוג, אז למה שלוש נוספות כשהנערה שרועה על הקרקע וברור שהיא מתה?

"למה, אתה חייב לומר לי, למה?"

השמש שקעה וקרניים של אור אחרון חדרו מבעד לחלון חדר החקירות. עתה, כשלא יכול היה להסתתר יותר תחת חומה וצללי הערב שטפו את פניו, הוא הבין שהוא בסכנה, שככל שירד הלילה ויכסה אותו בחשכה תתגלה האמת והוא ייחשף איתה. והמשיך למחוק.

על ורדים לבנים ועל כמה אמהות של משוררים

דורי מנור

אני מתקשה להיזכר באילו נסיבות שמעתי בפעם הראשונה על שארל בודלר. סביר להניח שמורתי לצרפתית בתיכון, מדאם חיימון, הזכירה בהזדמנות זו או אחרת את שמו, אף ש"המשורר המקולל" הזה לא היה חלק מתוכנית הלימודים בצרפתית, שבכל זאת שמרה על איזו dignité שמרנית-קלאסית ולא מיהרה לחבוק יוצרים שעוררייתיים מדי (גם אם בצרפת נכללה שירת בודלר בתוכנית הלימודים זה שנים ארוכות). מה שבטוח הוא שעל ארתור רמבו, הצעיר ממנו בדור, שמעתי קודם. ומה שעוד בטוח הוא שבבודלר לא קינאתי ולו לרגע – נשאתי אליו עיניים, הערצתי אותו, פיללתי לכתוב יום אחד כמותו, אבל לא הייתה בי שום קנאה כלפיו. שונה כל כך היה הדבר באשר לארתור רמבו! ברמבו, אותו משורר-נער גאוני, שאת כל יצירתו כתב בין גיל 16 ו-19, קינאתי קנאה עזה. מדוע דווקא בו? כנראה מפני שהוא היה בערך בן גילי אז. "בכל מתקנא אדם חוץ מבנו ותלמידו", אמר ר' יוסף חוני (מסכת סנהדרין). אולי, אבל אצלי זה היה קצת שונה: קינאתי במי שנתפס בעיניי כחבר ב"קבוצת השווים". קינאתי בתעוזה, קינאתי ביופיו, קינאתי בגאונותו. שנים לא מעטות עברו מאז, והנה אני עדיין מקנא. נפלאות דרכי השירה: בארתור רמבו נתקלתי לראשונה דרך ספר שתורגם לעברית דווקא מיידית. זאת הייתה מונוגרפיה קטנה של רמבו שכתבה מלכה לוקר, משוררת יידיש ישראלית ילידת גליציה. את ספרה של לוקר מצאתי בחנות לספרים משומשים ברחוב אלנבי, שהתקשרה בתודעתי לסוד ולמין, כי היא שכנה ליד קולנוע תמר שבו הקרינו סרטי פורנו (ופעם אחת אפילו הרהבתי עוז והתגנבתי אליו בחשאי). אבל פרט לסמיכות לקולנוע היה עוד עניין: על רצפת החנות, בתוך מכלי פלסטיק גדולים, נערמו כתבי עת ישנים ובהם מגזיני פורנו למיניהם, וכן חוברות "מגעים" האסורות, מגזין היכרויות ותמונות להומואים שהודפס בשחור-לבן ונשלח למנוייו בעטיפת ניילון אטומה. רק פעמיים או שלוש העזתי לרכוש שם גיליון של "מגעים", אחרי שווידאתי היטב שאין בחנות איש מלבדי ומלבד המוכר התמהוני והאפאתי. את החוברת השחלתי בין הררי ספרים, שאיש לא יראה ולא יחשוד, שילמתי בפנים חתומות, ויצאתי אל הרחוב, משוכנע שכל עובר ושב מבחין בכלימתי.

אחד הספרים שנשלתי בערימה יחד עם חוברת "מגעים" היה ספרה של לוקר, וכבר במיניבוס קו 4 מאלנבי לשדרות נורדאו, בדרך חזרה לבית הוריי, פתחתי אותו והתחלתי לקרוא. התעלמתי מההקדשה "לְבָרְל, לזכרו" (ברל לוקר, בעלה המנוח של מלכה, היה יו"ר הסוכנות הציונית בשנות ה-50), ומהפסקאות הארכניות על ספר הזוהר, על ר' משה קורדוברו ועל ר' סעדיה גאון, ופתחתי היישר בפרק הקרוי "מדבריות האהבה". "חוויות עם נשים לא עלו בידו", קראתי שם. "הוא פונה עורף לנשים מתוך איבה עזה, שנתחזקה מחמת חוסר ידיעה וחוסר ניסיון, והוא הגיע כה הרחק בתפיסתו הילדותית הזאת, עד שראה אף את חייה הפיסיולוגיים של האשה כעלבון לגבר". בשלב הזה חידדתי את אוזניי ועלעלתי קדימה בנשימה עצורה, עד שהגעתי

לפסקה שהוכיחה לי מעל לכל ספק שהחשד שהתגנב לליבי, לא לשווא התגנב: "כותבת השורות האלה לא היה לה נוח לעסוק במה שהבריות מכנים 'בעיית ורלן-רמבו'. לדעתנו, צריך הקשר המסובך הזה להיות בגדר של איסור, ולא ראוי לשום איש שירצה לחדור לתעלומה זו".

ובכן, אני דווקא רציני לחדור לתעלומה זו. הו, כמה רציני! עוד באותו שבוע התחלתי לחפש פרטים נוספים על סיפור האהבה הסוער בין שני המשוררים האלה, פול ורלן ה"קשיש" בן ה-26 וארתור רמבו יפה התואר, הפראי, הצעיר ממנו בעשר שנים – בן גילי אז בדיוק! – שבגיל 19 פנה עורף לשירה, עזב את אירופה ואת כל התפארת, והשתקע בהראר שבאטיופיה, שם עסק בסחר בקפה ובנשק, אולי גם בעבדים. אלא שלא היה פשוט למצוא מידע כזה בעידן שקדם לאינטרנט: בעברית לא מצאתי שום דבר. שום ספר של רמבו או של ורלן לא היה זמין בחנויות הספרים או בספריות, וממילא גם לא ספרים עליהם. רק בחנות הספרים הצרפתית הקטנה של מסייה רופֶר, ששכנה אז בדיזנגוף סנטר, הצלחתי למצוא את ספרי השירה של השניים במהדורות כיס, ומאותו ערב ואילך הם הפכו לי למה שקרוי בפי הצרפתים livres de chevet, "ספרי מראשות המיטה".

את שיריו המתנגנים, המוזיקליים להפליא של ורלן הבנתי בקלות יחסית. אוצר המילים שלהם מצומצם, התחביר שלהם פשוט, וכל הגאונות שלהם טמונה בנימתם הדקה והמלנכולית, שבידיו האמונות של ורלן, גדול נגניה של השירה הצרפתית, מיתרגמת תמיד למוזיקה נוגה ומסחררת. מהבחינה הזאת, שיריו הזכירו לי את "גשר מיראבו" של אפולינר, שהכרתי בזכות מדאם חיימון. אלא שבשירי ורלן היה משהו שלא היה אצל אפולינר: גם בשירים שאין בהם שום רמז להומוסקסואליות אפשר לחוש אצלו באיזה תו עדין של חריגות, של שונות, הסתכלות מתמדת משולי הדרך ולא ממרכזה, שלשווא חיפשתי אצל המשוררים העבריים שהכרתי עד אז. גם המוזיקה העדינה וההרמונית של ורלן קסמה לי מייד, ודיברה אליי הרבה יותר מאשר התופים והמחולות הגבריים-סלאביים של שלונסקי, רטוש או אלתרמן, שמלכתחילה עוררו בי רתיעה סתומה. מהרגע הראשון ראיתי בוורלן יד יד נפש. כמה משיריו נחקקו בזיכרוני כמעט מאליהם, ועד היום הם בני-לוויה קבועים ויקרים בחיי.

שיריו של רמבו, לעומת זאת, התבררו כאגוז קשה בהרבה לפיצוח. קראתי אותם שוב ושוב, אבל הצרפתית שלי לא הספיקה להבנת אוצר המילים הרחב, האוטורי לעיתים, של הנער המזהיר, וגם התחביר הסבוך שלו לא הקל עליי. בספרה של לוקר שובצו כמה משיריו בתרגום אליהו מיטוס, אלא שבמקום הקסם החושני שקיוויתי למצוא הם העלו בפי טעם של עובש ושל חלודה. מתוך הפער הבלתי-נתפס בין רמבו הנער כפי שהצטייר בתודעתי לבין העמלנות המאומצת והמיוזעת של הגרסאות העבריות, הבנתי לראשונה כמה תרגום גרוע יכול להחריב שירה. כך או כך, כדי להבין את השירים של רמבו התחלתי לתרגם אותם לעצמי מילולית, תרגום הססני ורהוי, והסתייעתי במילון הצרפתי-עברי הכחול ובמילון לארוס כרסנתי ותכלכל שקניתי אצל מסייה רובר.

אני מתבונן עכשיו בתרגומים האלה: הם מקופלים עד היום בתוך ספרה של מלכה לוקר, על דפי שורה שנתלשו מפנקס – "אופליה" ו"האורגיה הפריסאית" ו"תנועות"

ו"חללי תשעים ושתיים ותשעים ושלוש" ו"האביונים בכנסייה" – ובוודאי היו עוד שלא שרדו. מוזר: לא שבתי לתרגם אף אחד מהשירים האלה אחר כך. בכלל, בניגוד לשירי בודלר, מלארמה, ורלן או אפולינר, משירי רמבו תרגמתי מעט מאוד עד היום. כשאני מהרהר בזה עכשיו נדמה לי שאני מבין מדוע: רמבו חשוב לי יותר בזכות האתוס השירי שהוא מייצג ופחות בשל השירים עצמם. עם כל עוצמתה המהממת, רוב שירתו של "הבעל הגיהנומי", כפי שכינה אותו ורלן (הוא עצמו התכנה בפי שניהם "הבתולה המטורפת"), אינה קרובה באמת לליבי: לא שיריו הכתובים בחרוז ובמשקל ולא שירי הפרוזה המהפכניים שלו מ"עונה בגיהנום" ומה"אילומינציות". אני מקנא בדמותו, אבל חש ריחוק כלשהו מיצירתו. מבחינה בוטנית יש בשירת רמבו איזה פרדוקס: היא בעת ובעונה אחת אפלה ובוסרית. שיריו יפים ואדירי כוח, ודאי, אבל הם לא כוס האבסינת שלי.

אני מזהה ולא מזהה את הנער שכתב את התרגומים המילוליים ההם על דפי בלוק הכתיבה הישן. את כתב היד אני מזהה ללא קושי: הוא השתנה פחות משחשבתי, גם מקץ שנים ארוכות של הקלדה על מחשב ואינספור גלגולי חיים. האותיות נוטות לרוב להתחבר זו לזו, אבל הכתב סדור בדרך כלל וקל לפענוח, ואני מופתע לגלות שכבר אז ירדו העי"ן והנו"ן בחדות פראית קצת אל מתחת לשורה. קראתי פעם שאופן הגלישה מטה של האותיות ה"תחתיות" מעיד, לדעת הגרפולוגים, על יחסיו של הכותב עם האם: אולי.

מה מצב האותיות התחתיות אצל רמבו, אצל ורלן? צריך לבדוק. אני נזכר בוויטאלי רמבו, אותה mater dolorosa מעיירת הכורים הקטנה שארלוויל שבגבול צרפת-בלגיה, שנחלצה שוב ושוב לעזרתו של בנה האהוב, האי-מובן, בכל פעם שהסתבך בצרות. וגם באליזה ורלן, שבביתה במץ שבחבל לורן הציגה לראווה, באמצע הסלון, צנצנת שקופה ובה עובר-נפל שמור בפורמלין, אחיו הלא-נולד של המשורר. שנים אחר כך, כאשר ירה ורלן ברמבו שתי יריות בהתקף קנאה נורא ופצע אותו באמת היד, אמו אליזה התייצבה לצידו. והיא עמדה לצידו גם כאשר נעצר והושם בכלא, וכאשר פרשת האהבים האסורה שלו נעשתה נחלת הרבים והפכה אותו לדיראון פריז כולה. והיא הוסיפה לעמוד לצידו גם כאשר כבר היה בן ארבעים ויותר, שתיין מושבע, אחרי שניסה לחנוק אותה למוות ושוב נשלח לכלא, הפעם בגללה.

אני מזהה ולא מזהה את האמהות האלה, את האם הזאת שאזנה מצותתת תמיד לנפשו של בנה, שאזנה כרויה תמיד אל כותלי הגולגולת שלו ויודעת את כל המתרחש מאחורי מחיצת רקותיו. על האם הזאת בדיוק כתבתי לפני כמה שנים שיר עברי שכותרתו צרפתית: Les roses blanches, "הוורדים הלבנים":

Les roses blanches

מתחת לכרפרך של גן העצמאות
עוצרת לי, ולא בחריקת בלמים,

סוּבְרוּ לְכַנְהַ (גִּיל שִׁשְׁעֶשְׂרֵה. קהות
חורֶכֶת), וְנוֹהֵג בָּהּ בְּמִבְט מִשְׁמִים

בְּחֹר. לֹא בְּמִיטֵב שְׁנוֹתָיו, אֲבָל בְּחֹר.
אֲנִי זֹכֵר שֶׁהוּא טָעַן שֶׁשְׁמוֹ הוּא רְתֵם.
אֲנִי הֵייתִי "לִיאֹר" בְּמִלְעִיל עֹכֹר.
הִרְהַרְתִּי: הַדְּבָרִים שֶׁעֲלוּלִים לִקְרוֹת הֵם

אוֹתָם דְּבָרִים שֶׁכָּךְ אוֹ כֵּךְ צָרִיכִים לִקְרוֹת.
עֲלִיתִי לְסוּבְרוּ. חֲלַצְתוּ הַיְתָה
מִסּוּג חֲלֻצוֹת הַרְשָׁת. גְּבַר מְעֵרוֹת:
רוֹפֵס, רֶחֶב, שְׁעִיר. הִבְחַנְתִּי בְּבִלִיטָה

בְּמִכְנָסִיו (נִדְמָה לִי שֶׁאָמַר: "מִכְנָס").
יִדְעָתִי שֶׁעָלִי לְטַל אוֹתָה אֶל פִּי.
נִטְלַתִּי. אוֹר צֶהַב זָלַג מִן הַפֶּנֶס
הַיֶּשֶׁר אֶל חֲלַצְיוֹ. הַקֹּר הָיָה מִקְפִּיא

אִף שֶׁהָיָה זֶה חֲדָשׁ יוּלֵי הַנּוֹזְלִי.
("הַאֲלֵהִי", קָרָא לוֹ פַּעַם - לֶךְ תִּבְיֵן -
קְנֹאפִיס). לֹא זֹכֹר לִי מָה הָיָה גְמוּלִי
בְּחִלְפִין הַאֲלֵה. לֹא תִשְׁעָה קִבִּין

שֶׁל חֶסֶד, מִן הַסֶּתֶם. אוּלַי פְּצִיעָה דַּקָּה
בְּמָה שֶׁעַד אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה מִתּוֹח.
הַהִגָּה הַסֶּתֶחֶרֶר מוּלְנֹו בְּלִי תִשׁוּקָה
וְהַזְעָה נִגְרָה וְהַרְיחוֹת שֶׁטוּ אַךְ

הַשְּׁמֵשׁ לֹא עָלְתָה עַד שֶׁנִּגְמַר הָאֵקֶט
וּמִשׁוּם כֵּךְ אוּלַי עוֹד לֹא הִלְכָתָ לִישָׁן.
כְּשֶׁשְׁבַתִּי אַחַר כֵּךְ הַבִּיטָה כְּבָר חִמְקָתָ
לְחֹדֶר, לֹא שְׁאַלְתָּ אִם הוּא הָיָה רֹאשׁוֹן

וְלֹא רְצִיתָ לְדַעַת מָה הָיָה חֲלָקוֹ
וּמָה הָיָה חֲלָקִי וְאֵיזָה סוּף צָפָה לִי.
כֹּל זֶה הִלֵּא הָיָה יְדוּעַ לְךָ בֵּין כֹּה
וְכֹה, גַּם בְּלִי מִלִּים. עוֹד לִיְלָה אֲדִיפְלִי
עֵבֶר עֲלֵינוּ. לֹא תִמְהַתָּ וְלֹא שְׁאַלְתָּ

אם זה שְׁעֻזְבִּנִי לִי הִיָּה יָקָר
מִמֶּדֶד: בְּחֻדְרֵינוּ אֶת חִלְמַת בְּאֵלֵט,
אֲנִי בְּבְרִיטוֹן, עַל רֶכֶס הַכְּרֶכֶר

שְׁמַתְחַתִּיו לֹא דְרָמָה הִתְרַגְּשָׁה הַיּוֹם
אֲלֵא הַמֶּשֶׁךְ יִשִּׁיר לִילָד שְׁכֶסֶית,
הִילָד שֶׁתַּפַּח מִזְרַע וּמַחֵם
וְהִתְכַסָּה כָּל לַיְלָה בְּשִׁכְבָּה אֲרִסִית

וְכֵן יֵצֵא לְרַעוֹת בְּשָׁדוֹת זָרִים, שְׁמֹן
לוֹפֵת אֶת אֵיכָרָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגִּיחוּ
מִחֻמַּת חֲלִילָיו, וְאִם נוֹתֵר סִימֵן
לִילָדוֹתוֹ, וְדַאי סִימֵן בְּלִתִּי־הַפִּיךְ הוּא –

אוּלֵי מְרוֹץ הַדָּם בְּמַעֲלָה פְּנִיו,
אוּלֵי אִישׁוֹן־יְלָדוֹת שְׁעוֹד נוֹתֵר פְּקוּחַ.
רְאֵי אוֹתוֹ: עֲכָשׁוּ קְרוּעַ בּוֹ אֲשַׁנְּב,
פְּרָצָה שֶׁלֹּא תוֹנֶגֶף כָּל עוֹד תִּהְיֶה בּוֹ רוּחַ.

אֲנִי זוֹכֵר כִּי־צַד מְקַדֵּם לְמַחֲרַת
עַל הַסֵּדִין מִצָּאֵת שְׁתֵּי שׁוֹשְׁנִים צְחוּרוֹת,
שְׁתֵּי שׁוֹשְׁנֵי חֶלֶב שְׁנִיחוּחֹן נְחָרַת
לְנִצָּח בְּנַחֲרֵי וּלְעוֹלָם יְחָרַת,

כְּמוֹ קַעֲקוּעַ, קוֹ שֶׁל בִּשְׁת בְּמִבְט
עֵינֵי, וְתוֹ שֶׁל שִׁיר בְּתוֹךְ הַנֶּפֶשׁ פְּנִימָה.
הַבֹּאֲתִי לְךָ פְּרָחִים יָפִים לְכַבּוֹד שְׁבֵת.
הַבֹּאֲתִי לְךָ פְּרָחִים. אֶת עוֹד כּוֹעֶסֶת, אִמָּא?

את שמו של השיר שאלתי מפזמון ישן אחד, שיר מז'אנר השנסון ה"ריאליסטי" בביצוע בְּרַת סִילְבָה, מהמצליחות בזמרות הצרפתיות של שנות העשרה והעשרים, שירדה מגדולתה ומתה רווית אלכוהול וחסרת כול ב-1941. השיר מספר על ילד פריזאי האוסף פרוטה לפרוטה כדי לקנות לאמו לכבוד יום ראשון זר ורדים לבנים, הפרחים האהובים עליה מכול. יום אחד נופלת האם הענייה למשכב ומאושפזת בבית החולים. באין עוד פרוטה בכיסו נאלץ הילד לגנוב ורדים לבנים מהשוק כדי להביא אותם לאמו. מוכר הפרחים תופס אותו, אך כאשר הוא שומע את סיפורו העצוב של הילד הוא מעניק לו את הוורדים במתנה. הילד רץ כל עוד נפשו בו לבית החולים והזר בידי, אבל בפתח החדר שבו שוכבת אמו מודיעה לו האחות הרחמנייה בפנים חתומות: "כבר אין לך אמא".

האם כשגדל הילד מהשיר גם הוא אהב גברים? מי חכם וידע. אבל את הפרחים הלבנים האלה מצאתי, שנים אחר כך, בעוד כמה שירים: בשיר הנהדר שכתב קוואפיס על זוג נאהבים צעיר וחסר כל שנהג להיפגש בבית קפה עלוב באחד מרחובות אלכסנדריה, עד אשר אחד מהם מת, וחברו האבל הניח על ארון העניים שלו "פרחים לבנים ויפים / שהלמו את יופיו ואת / עשרים ושתיים שנותיו". ומצאתי אותם גם בשיר נעורים שכתב פייר פאולו פזוליני בפריולאנית, שפת אמו. שמו: "אנחת אמי על שושנה" (תרגום: אמוץ גלעדי):

אני מוצאת אותך על הסדין
הלבן, שושנה לבנה,
בהציעי את מטת בני
אני מוצאת אותך על הסדין.

שושנת בני,
איפה קטפה אותך,
מדוע קטפה אותך,
יד בני?

את שותקת, חשדנית,
כמותו שבשעה זו
מי יודע היכן הוא,
בשלותו החשדנית!

והנה, בעודי מדפדף בתרגומים המילוליים של שירי רמבו ששלפתי מן הדפים הישנים המקופלים בספרה של מלכה לוקר, אני נתקל ב"אופליה" שלו – שיר שפרח מזיכרוני לחלוטין – וקורא בו כך: "על גל שחור ושליו, שם נמים הכוכבים, / אופליה הלבנה צפה כמו שושן גדול...".

אין מה להתפלא כשנתקלים בשירה בתמות קבועות כאלה: הן מבטאות איזו אמת על-זמנית, שלא תמיד המשוררים עצמם מודעים לה. שושן, ורד, שושנה – העיקר פה הוא הלבן. הלבן הפורץ ממעמקים, ממצולות הגוף, מתהומות הקרקע, והאם-האשה הנוכחת תמיד, והמוות הלבן המרחף על הכול. והעדינות, העדינות הלבנה, האינסופית.

קנאת הסופרים הזוטרים (או איך לקנא בדורון המבורגר) רות עפרוני

תוך כדי כתיבת שורות אלה הולך ומתחוויר לי שזה כנראה היה רעיון רע מאוד. אבל כבר התהדרתי בפני העורכת שאכתוב על העיונות שלי לידידי (או שמא על אהבתי לאויבי) דורון המבורגר – ולכן אקיים. לזכותי ייאמר שהרעיון המקורי היה אפילו אוילי יותר וממנו איכשהו נסוגותי בזמן. הצעתי לדורון שיכתוב איתי רשימה על קנאה בשני קולות, שלו ושלי. הביג אידיאה היה שאני אחשוף את נתח קנאתי בו והוא, בתמורה וסוף-סוף, יתודה על קנאתו בי. אלא שמרגע שזרעתי את ההצעה באדמת שיחתנו, כבר נבטה בי הדאגה שפנטזיית ההדדיות שלי משוללת יסוד. שהנה אתפלש אני במשמעות החברות הטעונה שלנו עבורי, בעוד הוא יחתום בתמיהה – על מה כל המהומה (שחזור מדויק של יחסי עם גברים בשנות התיכון שלי, אגב). אז הנה אני פה סולו. ליבי, כמו שאומרים האנגלים, ענוד על שרוולי.

אתם שואלים מיהו אותו ד.ה. שלכד את קנאתי? לא אתפלא אם מעולם לא שמעתם את שמו. כפי שלא אתפלא אם שמי שלי אינו שגור בפיכם. זאת משום ששנינו שוחים במים הרדודים של ביצת הספרות. ראשני רקק. אבל גם שם, האמינו לי, רוחשים חיים תוססים של תחרות, קנאה והשראה. אני יודעת, אני אמורה לשאת עיניים כלות אל הרב-מוכרנים, אל שוערי המוספים, אל בעלי הפרסים, המתורגמים, המובקרים, הפאנליסטים הקבועים. אבל אני לא. אני מאלה שחומדים את מה שקרוב אצלם, מתגוששת בתוך קבוצת המשקל שלי – קבוצת "הסופרים הקהילתיים", כינוי מגונדר לאלה שכותבים הרבה, בחינם וברשתות החברתיות. ולא רק זאת, אלא ששנינו, דורון ואני, מהזן המתעד. אנחנו כותבים בעיקר גוון-פיקשן אישי. לשון אחר – אנחנו עיתונאי העצמי, חושפים שחיתויות בשגרת חיינו הקטנים.

בנורמות הזירה האמורה, ידי לכאורה על העליונה: אני אהודה יותר (כמותית). זה מדיד אצלנו, הטקסטים שלי זוכים לתהודה גדולה יותר, הכתיבה הביאה לפתחי ניצני פרנסה בהוראת כתיבה, ואם כרטיס הכניסה למועדון המבורגרים הספרותי הוא הספר הכרוך, הרי שאני כבר מעבר לבאונסר וידידי עדיין בתול. אך ליבי שב ולוחש לי שהוא מוכשר ממני. ולזה, חברים, אין נחמה.

לפני ארבע שנים אמרה לי חברה, "את חייבת לקרוא את המבורגר." וכך עשיתי. מה היה הראשון שלו שקראתי? נדמה לי שתיעוד של איזה ריב עם בת זוג, ריב שנגמר בסקס זועם ומתסכל וחף מגאולה. אני זוכרת שנשמטה לי הלסת. ריח של חירות נדף מהטקסטים שלו. חירות וכנות גדולה ותיעוב עצמי וגדלות ואלומות אצורה ופגיעות ורכות ובהילות והומור ותשומת לב לחומרי הנפש האפלים והעדינים ביותר. העברית התקפלה תחת לשונו גמישה וצעירה כמתעמלת במופע סרטים וחישוקים.

כמה זהירה הייתי בגישושים אחרי תשומת ליבו. בתגובות מדודות, שנונות, סונטות אך לא מעליבות. בדרך נס זה הצליח לי.

כתבנו זה לצד זה משני צידי העולם. הוא מברלין, אני מבוסטון. אני כתבתי מדי שבוע. הוא כתב הרבה, לעיתים שישה טקסטים ביום, אלפי מילים בשבוע. יכולתי לאמוד את מידת המסטוליות שלו על פי כמות הבדיחות הגרועות שפרסם בלילות. הייתה, ועוד יש לו, דרך מיוחדת להתיש את קוראיו – למהול את היצירות הכי טובות בכתיבה בולמית, חסרת פשר. פורק את מרכולתו על הדוכן, מבולגנת, סוערת, אוצרות וינטג' ברקמת יד לצד תחתוני כותנה שלוש בעשר.

אני מעריכה שיש לו לדורון יותר קוראים מאשר אלה שמוכנים להזדהות. הכתיבה החשופה שלו מעודדת קריאה מציצנית, נבוכה, קריאת צללים. הקוראים שלי, לעומת זאת, נינוחים להשתתף, לשתף, להגיב, להתרשם. אני לכביית ומקרבת או לפחות כך נתפשת בכתיבתי. הפחד הגדול שלי הוא לבזבו את זמנם בכתיבת סרק. דורון זקוק להם פחות. גם בזה ראיתי עליונות עליי. טו קול פור סקול.

כשיצא לאור ספרי אני זוכרת שהגיב על ההכרזה באייקון כועס ובקומנט כתב: "שמתי 'אנגרי' רק כדי שתבחיני בי בינות ללבבות. אני מת כבר לקרוא..." זה הצחיק אותי ושימח אותי. הפנים הכעוסים, המאמץ המקורי, דו המשמעות הילדי. הרי ברור שגם תחת אגודל כחול גנרי הייתי מבחינה בו מייד. חיפשתי אותו אז כפי שאני מחפשת אותו היום, מבקשת את אישורו לכתיבתי. וכשאישור כזה ניתן, אני מטילה ספק בכנותו. לצד כתיבתו החפה והגולמית של דורון, הזיופים הכי קטנים שלי צורמים לי יותר. לידו מניפולציות הכתיבה שלי נדמות לי בוטות מאוד, low class. בביקור מולדת נפגשנו בשוק לוינסקי. שוב החלפנו סיפורים. זה בדרך כלל מה שאנחנו עושים ביחד, מודדים איש את מעיל כתיבתו של חברו. אלא שהפעם דורון הכריז שלא רחוק היום בו יסיים את כתיבת ספרו, תיעוד מסע תיירותי-לכאורה שהתגבש לכדי הבשלתו כסופר. שבועיים תמימים ישב וכתב והנה כמעט השלים את כתב היד, מלבד בעיה קטנה שנתקע איתה. גוש צורב התגבב בגרוני. שבועיים?

אם יש משהו שמעביר אותי על דעת קנאתי זו זריזותם של כותבים אחרים. הנביעה. כמו עיניי ראיתי אותו עושה את זה – יושב לחצי שעה מרוכזת מאוד, ומוציא תחת ידו טקסט של אלפיים מילה ויותר. הוא לעולם לא חוזר לקרוא את מה שכתב. לא עורך. אני כותבת בערך פסקה ביום. למחרת אני חותכת חצי, אחר כך שולחת לאחותי ולבן-זוגי, משייפת כל מילה, מפשיטה עד לשלד. אני שבויה בקראפט, משנה סדרים, פתיחות, סופים, סופרת מילים ומקצבים. אני מחושבת וכבדה וקפדנית. את כל כך חרוצה, אני לוחשת לעצמי לעידוד ברגעי ספק שבהם הבינוניות מושכת לי בשרוול. אבל תראי כמה יפה את עובדת, כמה לימדת את עצמך, שופי על האמביציה ביץ'.

ובכל זאת הצעתי לקרוא את כתב היד שלו, אולי אוכל לחלץ אותו מהבעיה הקטנה שנתקל בה. דורון שמח בהצעתי. כתב היד אכן היה מפואר ומסעיר אבל רחוק מלהיות שלם. הקלה שטפה אותי. בחלקה מפני שלפתע נדמה בעיניי לאנושי ובחלקה מפני שידעתי איך לתקן את מה שהיה זקוק לתיקון. ביד נחרצת ערכתי את הטקסט. השותפות עלתה יפה. בהתחלה. אך עם הזמן והפרקים הלך הטקסט והתנכר לכותבו

עד שלא זיהה בו את קולו שלו. עוגמת נפש תקפה אותי כשנוכחתי בנזק שגרמתי ביד גסה, במקום שנדרשה בו עדינות גדולה. אני יודעת שלא הייתה בי שום כוונת זדון, הייתה בעיקר רשלנות בוסרית ומידה לא מבוטלת של היברים עריכתי, אבל אני לא יכולה שלא לתהות אם במקום נסתר מאוד ייחלתי לכישלוננו. מאז אנחנו מהלכים בזהירות סביב הספר האמור. הוא לא מנדב מידע על התקדמותו, ואני נוצרת את לשוני כמו דודה בחתונה שמתאפקת מללחוש "בקרוב אצלך". אם יש סיכוי לחברות שלנו היא זקוקה לגבולות ברורים של נפרדות.

אנחנו לא נפגשים הרבה, וכשכבר כן, אנחנו נוטים לגלות שאנחנו במחזור מקביל של גאות ושפל בכתיבה. בפעם האחרונה ששוחחנו ביקשתי שיחלץ את עצמו מהפוגת כתיבה וינפיק טקסט לצורך הדגמה לתלמידי הכתיבה שלי. אני אוהבת לארח את דורון בסדנה. התלמידים נהנים מהפתיחות והנדיבות שלו. אני מנופפת בו כמקרה קיצון של תעוזה כתיבה אישית, משוללת עכבות ומוסרנות. אבל האמת היא שאני מביאה אותו לשיעורים בשביל להתהדר בו. משוויצה בסמיכות אלי. אני מקווה שנתזים מאומץ הלב שלו ידבקו גם בי. הוא מזכיר לי בפראות שלו, בהעדר המבנה, בבזו למוסדות ההתקבלות, בקלות הכתיבה, בחייו הסוערים – את כל מה שאני מבקשת לעצמי.

בערך שעה אל תוך השיחה בסדנה, עול חקירת התלמידים נותן בו את אותותיו והוא מגלגל לעצמו ג'וינט. דורון יכול בקלות רבה לרכז סביבו הערצה וגם עוינות, פיפטי פיפטי. העובדה שהוא עובד בהורות במשרה מלאה, שהוא עשיר מבית ואינו זקוק לפרנסה שוטפת, שהוא משקיע את מיטב זמנו בכתיבה לבמה שנתפסת נחותה תרבותית – כל אלה מרעישים ומפתיעים את התלמידים ודורון מוצא עצמו מסנגר על בחירותיו במאמץ אפולוגטי. כאן הג'וינט נכנס לפעולה. הוא מרכך ומפיס אותו. עיניו נשטפות נימים אדמדמים, שקיעה של פטל סביב השמש השחורה של אישוניו הגדולים. כשהתלמידים מתפורים, אנחנו עומדים קרובים ומפטפטים בשקט, ידידי ואני. והחיוך שלו איטי ורך ומתרחב, ואז אנחנו צוחקים וצוחקים, מתחבקים ונפרדים. איש מאיתנו לא יודע מתי ניפגש שוב, אם בכלל.

חולצה בשרוול יאיר אגמון

כשהייתי קטן, בכיתה א' או ב', אולי אפילו לפני, אהבתי לקרוא את הספרים של יהודה אטלס, היו לי את כולם, והילד הזה הוא אני, גם הילד הזה הוא אני, ורק אני לא, הילדה שאני אוהב, אייך איך אהבתי את הספרים האלה, הייתי קורא אותם כמו שקוראים מזמורי תהילים בתפילה, בשקדנות ובסבלנות ובהתרגשות אדירה, אני זוכר את עצמי קורא את השירים וחושב, זה אני, זה אני! גם אני ככה, גם אני מתרגש מנמלה שחוצה שלולית מים, גם אני מתווכח עם אמא שלי על שטויות, גם אני לא יודע לקלף תפוזים כמו שצריך, גם אני מעיר את אמא שלי בלילה בשקט בשקט כדי שהיא לא תתעורר, גם אני מתרגש מריח של גויאבה בחורף.

והיה שם, באחד הספרים שלו, שיר אחד שממש ממש אהבתי, אני זוכר אותו בעל פה, הוא הולך ככה. "אם כשמלבישים לי סוודר, אני מחזיק את השרוול של החולצה קצת לא בסדר, אז נפתחות האצבעות, והשרוול בורח הלאה, עד למעלה, אז כשאמא אצבעות שולחת פנימה, ותופסת ומושכת חזרה – זה כיף נורא". זה השיר! זה אולי נשמע טיפשי, אבל כשקראתי אותו בפעם הראשונה, הרגשתי את הבטן שלי מתחממת מרוב אהבה, אני זוכר איך נדהמתי שיש עוד מישהו בעולם הזה שיודע כמה זה מרגש, שאמא שולחת את היד לתוך הסוודר ושולפת ממנו את החולצה, אני זוכר שחשבתי לעצמי, בהתרגשות לא סבירה, איך זה יכול להיות שמישהו מבין אותי ככה, איך זה יכול להיות שמישהו מדייק אותי ככה, איך זה יכול להיות שמישהו מכיר את הסוד הזה שהיה לי בלב. הייתי אז ילד קטן וביישן ובודד, לא ממש הבנתי את עצמי, וכשקראתי את השיר הזה של יהודה אטלס, הרגשתי קצת יותר מובן, וקצת פחות לבד.

אוף, קשה לי לתאר את זה במילים, אבל מאותו היום ועד היום, כל מה שאני עושה בחיים האלה הוא ניסיון דהוי להעניק למישהו בעולם את המתנה הזו שקיבלתי מיהודה אטלס. כל הספרים שאני כותב, כל התסריטים שאני משייף, כל הפוסטים שאני משתף בפייסבוק, הם כולם ניסיון מתמשך לגרום למישהו בעולם להבין את עצמו קצת יותר טוב.

יש לרבי נחמן סיפור יפה ומוזר ועצוב שנקרא "הלב והמעייין", זה לא ממש סיפור, זה חלק מסיפור גדול יותר, ויש בסיפור הזה דמות אחת שנקראת "איש חסד האמת". זה מין קבצן כזה, שאוסף חסדים, ובזכותו יש לנו את הזמן, בזכותו יש לנו שניות ודקות ושעות וימים וחודשים ושנים, בזכותו יש לנו חיים. ובכל פעם שאני מנסה לחשוב לעצמי, מה זה בעצם אומר, שאני כותב ספרים, מה זה בעצם אומר שאני אדם כותב, אני חושב על הקבצן הזה, שאוסף חסדים. גם אני, כמוהו, מסתובב בעולם ומחפש חסד, גם אני כמוהו מקבץ אמת. וכשאני מוצא חסד כזה אני ממהר לכתוב אותו, כדי שמישהו יקרא אותו יום אחד, וישמח בו ויתנחם בו

ויתחדש בו, כשמישהו יקרא את החסד הזה משהו יתעורר בו, כשמישהו יקרא את החסד שמצאתי, אולי הוא יבין את עצמו קצת יותר, ולו לרגע אחד. והרגע האחד הזה, הוא הרגע שאני מבקש, הוא התפילה שלי, הוא האלוהים שלי, הוא הרחם שלי. את הרגע הזה אני מבקש. זו הסיבה שבסיפור של רבי נחמן הקבצן שמחפש חסדים מעניק לנו את הזמן, כי כשאנחנו מבינים את עצמנו, אנחנו אנחנו לרגע אחד, והרגע האחד הזה, הוא זמן. ככה מרגישים זמן.

הסתבכתי פה נורא להסביר את עצמי. אני מקווה שהצלחתי, ואם לא הצלחתי, אז אני אכתוב כאן רגע בפשטות, שבזכות האהבה שלי ליהודה אטלס, בזכות קנאת הסופרים שהתפשטה בי כילד, כשגיליתי בזכותו מה ספרות מסוגלת לחולל, אילו חסדים היא יכולה להרעיף, בזכות הרגע ההוא, אני מקדיש את כל החיים שלי כדי לכתוב סיפורים. אני שולח את היד שלי לתוך הסוודר, ומחפש את החולצה המקופלת, ומושך אותה החוצה, עם תפילה זכה בלב שהמילים שלי יהפכו לחסד ולנחמה.

שומן*

תמר מרין

כשהשעון מורה על חמש וחצי אני חושבת, אולי אף אחד כבר לא יגיע היום. אני עומדת במטבח ומשרה את הקוואקר במים רותחים, ואז אני מביטה בפתיתי הקוואקר המתנפחים בתוך המים. "מישהו מגיע היום?" אני שואלת את אמא מהמטבח. היא לא עונה, היא לא אוהבת שאני צועקת בין החדרים. כשאני ניגשת אליה אני מוצאת אותה זקופה במיטה, לבושה בשמלה בעלת הצווארון המוגבה. היא מרימה אליי את עיניה ושואלת מה השעה וכשאני עונה היא אומרת, כמו תמיד: "טוב, כבר מאוחר. ניצלנו." אני אומרת: "תמיד מישהו מגיע ברגע האחרון," והיא מושכת באפה קלות כאילו זה לא נוגע לה.

אחר כך היא שואלת: "התקדמת בתרגום של פלובר השבוע, ציפורית?" ואני מספרת לה על הקשיים שלי בתרגום. היא אומרת שתשמח לעבור אתי על החלקים הבעייתיים. אולי עוד הערב. אני עומדת להביא את התרגום אבל אז אני נזכרת בדבריו של הרופא. "אולי עדיף שנאכל קודם ארוחת ערב? דוקטור אורבך אומר שבשביל לחדד את המחשבה צריך לאכול." אמא אומרת: "האוכל רק מטשטש את המחשבה," ומוסיפה משפט מעגנון: "דווקא כשאני רעב אני חושב על תיקון המידות," אבל אז היא פורצת בצחוק כאילו לא ציפתה שאתייחס לדבריה ברצינות הפעם. היא אומרת: "לכי להכין את הקוואקר, אני אעניין בתרגום בינתיים. יהיה לי חומר קריאה מעניין הערב לשם שינוי," וצוחקת שוב. כשאמא צוחקת אפילו הקמטים הקטנים שנקו בשנים האחרונות על מצחה נמחקים ונעלמים. אני אומרת לה את זה, והיא עונה: "שני עונשים מצפים לנו עם הזקנה: להשמין או להתקמט. נראה לי שהגורל בחר בשבילי את העונש השני ואני מקבלת אותו בהשלמה." אני אומרת לה: "את תמיד תהיי יפה, אמא."

לפעמים אני שואלת את עצמי אילו משני העונשים אקבל אני בבוא יומי. גם ככה אני לא רזה כמו אמא, למרות שאנחנו אוכלות את אותם הדברים. אמא אומרת שזה עניין של מבנה, ולפעמים היא אומרת שזה עניין של עצמות, ובכל זאת אני שואלת את עצמי אם אני גורמת לה מבוכה כשהמבקרים מגיעים. אני רואה את מבטם נודד אל קפלי השומן שמצטברים אצלי בפנים המרפק, בעיקר לאחר שהם מביעים דאגה מרזונה, ההולך ומחמיר. "אלוהים ישמור, דבורה, מה נהיה ממך. עור ועצמות. את זוכרת לאכול משהו?" לפעמים הם מפנים גם אליי את השאלה. "ציפור'קה, אמא אוכלת משהו?" אמא מתייצבת לצידדי: "ציפורה דואגת לכל מחסורי, מה לעשות שמידת התיאבון פסחה

* מאז שנת 1922 ועד מותה ב־1956 הסתגרה הסופרת דבורה בארון בדירתה בתל אביב, תוך שהיא מקבלת מכרים – לרוב סופרים ואנשי עולם הספרות והאמנות הישראלי – בשכיבה במיטתה, ממנה לא יצאה בשל סיבות בריאותיות שמקורן לא ידוע עד היום. ציפורה, בתה היחידה, שסבלה בעצמה, על פי עדות האם, ממחלת הנפילה, הפכה למטפלת היחידה בה. סיפור זה הוא גרסה בדיונית לחלוטין של תמונה מחייהן.

עליי." אני מביטה בעיניהם הבוהות בי בשעה שהם ממלמלים בהסכמה: "בוודאי, בוודאי שציפורה דואגת לכול." לפעמים הם שוב נועצים עיניים, כמו בלי משים, בזרועותיי או בצווארי. מבטם נח עליי ואז מוסט הצדה במבוכה. אני אומרת לאמא שאני לא אוהבת את האופן שבו אברם ונחום ושמעון מסתכלים עליי. אמא אומרת שאני לא צריכה לחשוב על מבטיהם של אנשים, וכדאי שאוציא לי מהראש את השטויות האלה, כמו, למשל, אם אני שמנה או רזה ואיך אני נראית באופן כללי. היא אומרת: "חשוב יותר ציפורית, שתשאלי את עצמך: מה השגתי היום? מה הספקתי? אם תרגמתי דבר יפה או קראתי דבר שהיה יכול ללמד אותי משהו חדש."

עכשיו, כשאני מערבת את הקוואקר בתוך הסיר אני חושבת שעליי להזכיר לאמא להתמקד בעיקר בפסקאות הפתיחה, הבעייתיות ביותר, ואני ניגשת אליה שוב לחדר השינה אבל אז נשמע הצלצול בדלת. אני שואלת אותה מי זה יכול להיות והיא אומרת: "זה בטח נחום." אני אומרת לה שלא ידעתי שנחום מגיע היום והיא עונה: "מה זאת אומרת, ציפורית, תמיד הוא מגיע בימי שני. רוצי לפתוח לו את הדלת, שלא יעמוד שם ככה סתם."

כשאני ניגשת לפתוח את הדלת נחום באמת עומד שם, מחייך את חיוכו הקטן, הנבוך. עיניו הצרות מתרוצצות סביב. "ערב טוב ציפורה," הוא מכריז חגיגית. "אני מקווה שאני לא מפריע. אמא בבית?" הוא שואל כמו ששואלים ילדים. אני חושקת את השפתיים ומתחילה ללכת לכיוון חדרה של אמא בלי לומר שום דבר והוא צועד בעקבותיי ובדרך שואל, בשקט: "מה שלומה?" ואני אומרת: "כרגיל." כשאנחנו מגיעים אל פתח החדר הוא משתהה לרגע ואומר לי בהשפלת מבט: "היא בטח לא מרגישה טוב, אני לא אשאר הרבה זמן," אבל כשהוא נכנס אמא צוהלת: "נחום! כמה טוב לראות אותך," והוא עונה במהירות: גם אותך דבור'קה, ולא מביע שום דאגה מרזונה הפעם, רק מציין שהיא נראית 'כמו איזדורה דאנקן', ושואל אותי: "נכון ציפורה?"

אחר כך הם שוקעים בשיחה. השיחה נסובה על ספרו האחרון של ג', הסופר שהוא מכרם המשותף. שניהם מתעבים אותו. קולו של נחום מתרומם באיזה צפוף משונה, לעומת זאת אמא מעבה את קולה כמו תמיד כשהיא נלהבת; מדברת במהירות, בתזזיתיות, כשהיא מציינת את השגיאות החמורות שנעשו בבניית העלילה, בעיצוב מניעי הדמויות. "ספר שמעלותיו על הסגנון בלבד," היא מסבירה לנחום, עיניה השחורות הגדולות נפערות בהדגשה, "הוא כמו דחליל, מה לדחליל זה – צורת אדם לו... ורק כשתקרב אליו תראה שאינו אלא דחליל..." נחום מתפתל מעט ממקומו על הכיסא ליד אמא. ניכר שהשיחה על ג' מתארכת יותר מדי וזה לא נוח לו. הוא שואל את אמא על תוכניות הכתיבה שלה לחודשים הקרובים. עיניה נפערות בבת אחת ואני חושבת, עוד מעט תכריז על התרגום שלנו לפלובר, אבל היא אומרת רק, "בחודשים הקרובים אני מצפה לנוח קצת מכל העבודה הקשה שעשיתי בחודשים האחרונים," ושניהם מחייכים ומהנהנים. אני כמעט אומרת משהו בעצמי על התרגום אבל נעצרת ברגע האחרון. אמא תמיד אומרת שעדיף לא להסגיר פרטים בעניין שלא תם ונשלם עדיין.

אחר כך אני מאבדת את הריכוז כמו שקורה לי לפעמים, והמשפטים מתחילים לשייט באוויר. אני מתעוררת רק כשאמא אומרת: "ציפורית, אולי כדאי לשאול את נחום אם ירצה כוס קפה," ונחום ממלמל, שפתיו הדקות הקלושות נעות בקושי: "באמת שאין שום צורך, אני יודע שאתן לא מחזיקות דברים כאלה בבית," אבל אמא אומרת, "קפה לאורחים יש לנו, נכון ציפורית?" ואני מהנהנת, "כמובן שיש קפה, רק חלב אין," אמא לא מאמינה שמוצרי חלב מביאים לבריאות טובה, ובכל זאת, עכשיו היא מפצירה בי: "אולי תוכלי, ציפורית, לקפוץ לרוחמה השכנה ולבקש ממנה כוס חלב עבור הקפה של נחום." אני מהססת, רק לפני יומיים פניתי אל רוחמה לבקש סוכר עבור אברם. גם נחום מבקש לדבר על ליבה, "אין שום צורך, דבורה, באמת, ממילא מאוחר מדי לקפה," אבל אמא מתעקשת. "אין שום בעיה, רוחמה היא ידידתנו הקרובה," ונחום מביט בי במבוכה ואומר: "רק אם זו לא טרחה, ציפורה." ואחר כך מוסיף בהדגשה: "תודה רבה רבה ציפורה." גם כשאני מתחילה לרדת במדרגות אל הקומה הראשונה אני עוד שומעת את קולו הדק, הצפצפני, קורא אחריי: "תודה רבה, רבה, ציפורה."

כשאני מגיעה אל דירתה של רוחמה אני משתהה ליד הדלת בלי לדפוק עליה, אבל רוחמה פותחת את הדלת בעצמה. רוחמה יפה, בצורה שונה מאמא. פניה בהירים ועגולים, זרועותיה מלאות וגבה רחב, זה נראה לפעמים כאילו יש לה כוח לשאת את משא העולם. כשהיא רואה אותי היא אומרת: "ידעתי שזו את, ציפור'קה." אני מצטרפת לצחוקה: "לא הייתי בטוחה שיש מישהו בבית."

"נו, באמת ציפור'קה. איפה אני כבר יכולה להיות בשעה הזאת."

אני אומרת שרצייתי לבקש קצת חלב והיא עונה מייד: "אין שום בעיה," ומוסיפה: "יש לי גם חתיכת חמאה בשבילך."

לא, אמא לא תהיה מעוניינת בחמאה, וגם אף אחד מהמבקרים לא צריך, הם אף פעם לא נשארים לאכול אצלנו ארוחת ערב, אבל רוחמה אומרת: "אז קחי בשבילך, ציפור'קה. כל דבר הופך להיות יותר טעים כשמוסיפים לו חמאה, וחופן מזה, אני בטוחה שלא יזיק גם לאמא קצת שומן. יש לה סיפור כזה, שקוראים לו 'שומן', נכון, ציפור'קה? נדמה לי שקראתי אותו פעם, ב'דבר'."

"לא," אני אומרת. "ב'דבר' התפרסם סיפור אחר."

רוחמה אומרת, "בואי תיכנסי," ואני נרתעת קצת כי לא הייתי בתוך דירתה קודם אבל היא צועדת פנימה ואני צועדת אחריה. מסביב - חדרים עמוסים, גדושים בבגדים ובצעצועים, וילדיה של רוחמה רצים זה אחרי זה, צועקים ודוחפים. רוחמה מתנצלת על הרעש. "ככה זה תמיד בערב, אל תשימי לב ציפור'קה." אחר כך היא מורה לי ללכת אחריה למטבח. גם שם הכול עולה על גדותיו, ערימה של כלים מלוכלכים מיתמרת בכיור, ועוד כלים מושלכים גם על השיש ובכל מקום. רוחמה ניגשת אל המקרר ונעצרת לרגע למולו, שמלתה הצהבהבה, הדקה, נמתחת על גבה הרחב. היא מסתובבת אליי בבת אחת.

"לא קל להיות לבד, ציפורה," היא אומרת, ועיניה הבהירות ננעצות בי. "עמוס חוזר בשעות מאוחרות כל כך, אבל לפעמים אני חושבת שאני לבד גם כשהוא

נמצא. " אני מביטה בפניה היפים, הלבנים של רוחמה, הבוהים בי. אני חושבת עליה כשהיא יושבת לבדה במטבח הקטן, העמוס, אוכלת את ארוחת הערב לאחר שילדיה הולכים לישון: חביתה מטוגנת בחמאה. זרועותיה המלאות נעות בקצב אחיד כשהיא חותכת את החביתה לחתיכות קטנות, אחידות, ומסיעה אותן לפיה בזו אחר זו. עכשיו היא פונה שוב אל המקרר ומוציאה ממנו בקבוק חלב קטן וחתיכת חמאה עטופה בנייר אריזה. היא מסירה מהחמאה את הנייר, מניחה אותה בקופסה קטנה שהיא מגישה לי. הריח הקריר, האגוזי של החמאה עולה מכפות ידיה העדינות, המושיטות לי את קופסת החמאה; אני יכולה להרגיש את מגען החלקלק, השמנוני, של אצבעותיה תחת הקופסה ואני אוחות בהן ולוחצת עליהן, להרגיש את השכבה השמנונית, הרכה, שתחלחל פנימה, אל תוך העור, אני לא מרפה עד שצעקת כאב נמלטת מפיה של רוחמה, והיא מושכת את ידיה לאחור בבת אחת עד שקופסת החמאה נופלת על הרצפה בקול חבטה; "מה קורה לך ציפורה? הכאבת לי," קולה נשמע מעליי, חד ומתכת, ואני מתכופפת כדי לאסוף את הקופסה מהרצפה. כשאני מרימה את ראשי אני יכולה לראות את האימה שנשקפת מעיניה הבהירות, ואני מתרוממת במהירות, הקופסה בחיקי, אוספת גם את בקבוקון החלב הקטן שרוחמה השאירה על השיש ורק אז אני יוצאת מהמטבח ומדירתה של רוחמה, הולכת וכושלת אל חדר המדרגות החשוך.

כשאני חוזרת, הדירה עומדת בדממה; שקט אופף את חדר השינה של אמא ואני נכנסת ומוצאת אותה, עדיין בתוך השמלה גבוהת הצווארון, ראשה נשען על הכרית, עיניה עצומות למחצה, כאילו עמדה לשקוע בשינה. כשהיא רואה אותי שפתייה מתרוממות לחיוך קטן.

"איפה נחום?"

"הלך."

"כבר?"

"הוא אמר לנו, ציפורית, שהוא לא יכול להישאר הרבה זמן." קולה דקיק עכשיו, כמעט בלתי נשמע. אחר כך היא שואלת, "תוכלי לעזור לי עם השמלה?" אני עוזרת לה לפשוט את השמלה וללבוש כתונת לילה. גופה הזעיר מחליק אל תוך הכותונת הלבנה, ראשה נשמט על הכר כשהיא אומרת, "לילה טוב, ציפורית." לפני שהיא עוצמת שוב את עיניה היא מוסיפה, "אני מבטיחה לעבור על התרגום מחר."

אחר כך אני יוצאת מחדר השינה, בשקט, ופוסעת אל המטבח. אני ניגשת אל הסיר שהשארתי על הכיריים ומדליקה את הגז, אני שופכת פנימה את חתיכות החמאה שרוחמה נתנה לי ומביטה בפתיית הקוואקר שהתקשו ועכשיו הם הולכים ומתכסים בשכבה צהבהבה, רירית, שמזדהרת מעל הלהבה של הגז. אני לוקחת צלחת וממלאה אותה בדייסה החמימה. אני לוקחת דבש מהמזווה ושופכת גם אותו לצלחת. אני יושבת לשולחן הקטן בזמן שאני מערה אל קרבי עוד ועוד מהדייסה. כשהצלחת מתרוקנת אני ניגשת אל הכיריים ואוכלת בעמידה את כל הדייסה שנשארה בסיר. דבש וחמאה ניגרים משפתיי בזמן שאני גוהרת מעל הסיר, וגם אני בבת אחת מתוקה וחלקלקה, חלקלקה כל כך עד שאני כמעט נופלת לתוכו.

כתב היד ראובן נמדר

זה קרה לפני כמה עשורים. תל אביב הייתה עדיין עיר צעירה, עיר רעבתנית וחסרת מעצורים. חזיתות הטיח המכוערות שלה הסתירו מאחוריהן קנאות ויצרים, קנוניות ותככים שלא היו מביישים ערים אמיתיות כמו ניו יורק, פריז ורומא – אבל הייתה בה גם איזו אינטימיות פרובינציאלית, חמה ומיוזעת שהפיחה רוח של גילוי־עריות בקשרים הסבוכים שנרקמו בין הסופרים, האמנים ואנשי הבוהמה שגדשו את בתי הקפה המפורסמים שלה. הגברים היו גסים ומחוספסים, מכריסים, תאוותנים, לא מרוסנים. הם לבשו חולצות צמודות מדי שכפתוריהן היו פרומים וחשפו חזות שעירים, גידלו פאות לחיים עבותות והדיפו ריח חריף של גבריות פראית. הנשים לא היו מעודנות מהם בהרבה. למרות מיניותן המתפרצת הן עמדו, דיברו והתנועעו כמו גברים. הן צחקו בקול רם, קיללו ועישנו סיגריות ארוכות שהפילטרים שלהן היו מוכתמים באודם עז, כאילו נטבלו בדם. הם הצטופפו יחד סביב שולחנות בתי הקפה שהיו עמוסים חפיסות סיגריות מתוצרת מקומית, קופסאות גפרורים צבעוניות מתוצרת "נור", מאפרות נירוסטה מלאות בדלים מעוכים ומסכרות כבדות, גם הן עשויות נירוסטה, שקשה היה להבחין בינן לבין המאפרות. את הקפה שתו אז בכוסות זכוכית גוצות ועבות, ואת הברנדי המקומי הזול – שכולם התעקשו לכנות בשם היומני קוניאק – שתו מכוסות מים גבוהות, עבות דופן, שהיו נמזגות עד למחציתן בנוזל הכתום־חריף. המילה הכתובה הייתה עדיין בשיא מעמדה. משוררים, סופרים ומחזאים נחשבו לגיבורי־תרבות. רק מעטים חשו מוכשרים מספיק כדי שיעזו לכתוב ולשלוח לפרסום, ומתי מעט עברו את רף הכניסה של ההוצאות וזכו לראות את יצירותיהם מודפסות ונכרכות. יציאתו של כל ספר עשתה רושם. המבקרים והקוראים עטו על כל פרסום חדש כמוצאי שלל רב, להוטים לשבח או לקטול אותו באותו אופן לא מרוסן שבו עשו כל דבר אחר בתל אביב של אותם הימים.

המורה היה אחד מהכוכבים הזוהרים בשמיה של הספרות והמחזאות העברית של אותם הימים. הוא כתב פרוזה אפלה ודחוסה, בעלת איכות חלומית ומעיקה, ומחזות מצליחים שגם בהם שלטה איכות דומה. הוא היה בשר מבשרה של הבוהמה התל אביבית, והיה גאה מאוד בשורשיו הפרולטרניים ובחספוס־הרחוב שדבק בו מימי ילדותו הפרומה באחת משכונות העוני של דרום העיר. הוא נשאר נער־רחוב קשוח גם בבגרותו, מין טורף עירוני שזוף ושרירי, גמיש ומסוכן, שכולו אינסטינקט טהור – שונה בתכלית השינוי מדמותו של הסופר העברי בן זמננו, הציבורי־להחריד, האחראי והממושמע, שנושא תמיד על כתפיו את משאם המדומיין של המוסר והמצפון. הוא אהב ונשא בגאון את המוניטין הפרחחי שדבק בו ואת השמועות שהתרוצצו בבתי הקפה על הרפתקאותיו הפרועות וכיבושיו הרומנטיים. החספוס המאצ'ואיסטי שלו רק העצים את הרושם העז שהותירה העדינות המפתיעה שהופיעה לפעמים בכתבתו – רגישות שהמבקרים העזו אז לכנות אותה בתואר הטעון "נשית" – והיופי הלא־צפוי

שהפציע לפעמים מבין השורות ונשא את הקורא הרחק מעבר לרחובות המפויחים ולגגות המזופתים של העיר; אל עבר איזה אופק־פעה צרוף, אינסופי.

התלמיד היה היפוכו הגמור של המורה, הקוטב השני של אישיותו הגדולה־מן־החיים. הוא היה בן הדור החדש – דור שהיה מעודן, רך ומבוית הרבה יותר מדורו הפרוע של המורה וחבריו הבוהמינים. שלא כמו המורה, ילדותו של התלמיד עברה עליו בצפון הישן של תל אביב – ילדות מגוננת, אולי מגוננת מדי, בחיקה של משפחה משכילה ותרבותית מן המעמד הבינוני. הם נפגשו באוניברסיטה, בסדנת־אמן שהעביר המורה ושהייתה מלאה בעיקר בסטודנטיות צעירות ומצועפות־עיניים שנמשכו כמו פרפרים לאש אל הֶלֶת־הגאון שאפפה אותו. התלמיד, שהעריך גם הוא את המורה וראה בו את אחד מגדולי היוצרים של התרבות העברית, ואולי גם העולמית, אזר אומץ וניגש אל המורה בתום ההרצאה, מחכה בנימוס עד שאחרוני הסטודנטים סיימו להשתפך באוזניו ולומר לו עד כמה השפיעה יצירתו על חייהם ועל היצירות שהם עצמם מקווים ליצור בעתיד. המורה האזין להם בשיעמום מנומס של מי שמורגל במחמאות. הוא התעורר מאדישותו רק כשהדוברת הייתה נאה במיוחד, אז היו עיני הטיגריס הירוקות־זהובות שלו ניצתות פתאום בניצוץ של חיוניות פתיינית. זיק דומה הופיע, להפתעתו של התלמיד, ואולי גם שלו עצמו, בעיניו של המורה אחרי שניים־שלושה משפטי הפתיחה המגומגמים, חסרי המעוף שנפלטו מפיו של התלמיד. לכאורה לא הייתה שום סיבה שתגרום למורה להתעניין בבחור הגמלוני, חסר הייחוד שעמד מולו – ממלמל קלישאות־שבח שכמותן שמע כבר מאות אם לא אלפי פעמים. אבל משהו בו גרם משום מה לעפעפיו של המורה להתרומם מעט ולנחיריו להתרחב באופן כמעט בלתי נראה, כמו נחיריו של נמר שהריח סכנה או טרף. הוא נעץ את מבטו בסקרנות, כמעט בפליאה, בפניו העגולים ובעיניו הֶרֶהויות של התלמיד, חתך באבחה אחת את מלמוליו המגושמים ושאל אותו במין קוצר רוח לא מוסבר שגרם לדבריו להישמע כמו פקודה יותר מאשר שאלה: "אתה כותב?" פניו של התלמיד הוצפו דם, לְשֹׁנוֹ לָעָה לָרַגַע והוא נאלץ להנהן לאישור. "הבאת אתך משהו?" שאל המורה באותו קוצר רוח מוזר, תובעני. התלמיד הנהן שוב, פתח בבהילות את תיקו, הוציא ממנו תיקיית קרטון משרדית והושיט אותה בלי אומר למורה. "תרשום את מספר הטלפון שלי!" ציווה עליו המורה בקול חד. התלמיד פשפש, שוב בבהילות שהייתה כבר כמעט קומית, בתיקו, שלה ממנו עט ומחברת ושרבט ביד לא יציבה את מספר הטלפון שהכתיב לו המורה במהירות, מבלי להמתין לתלמיד שיסיים את הספרה הקודמת לפני שיעבור לבאה. הוא פנה ממנו בחדות, זרק לו "להתראות" מהיר ופנה לעבר הדלת – משאיר מאחוריו את התלמיד ההמום האוחז בידו האחת את המחברת ובידו השנייה את העט השלוף, ליבו הולם בקרבו בעוצמה.

השבועיים הבאים עברו על התלמיד בציפייה מענה. הוא לא ידע מתי יהיה מנומס מצידו לטלפן אל המורה, וכמה זמן יידרש לו לקרוא את אסופת הדפים הדקה למדי שנחה בתוך קלסר הקרטון שמסר לו. הוא חווה עליות ומורדות מוזרים של מצב הרוח, מיטלטל בין רגעי אופוריה משכרים לבין רגעי פייכותן מביכים ומדכאים שבהם חזר ושנן בפני עצמו שהמורה מן הסתם שכח את עובדת קיומו ברגע שבו יצא מן

החדר באוניברסיטה ושתיקיית הקרטון החומה נחה כעת מתחת לערימה גדלה של תיקיות דומות המעלות אבק בפינת חדר העבודה שלו, אם לא הושלכה לפח אשפה מזדמן כבר בדרכו אל עבר שער היציאה של הקמפוס. לילה אחד, סמוך לעלות השחר, הוא חלם על המורה. החלום היה חי מאוד, חד מאוד, ונחרת בזכרונו בעוצמה רבה יותר משנחרתו בו אירועים שקרו לו בְּעָרוֹת. בחלומו הוא פסע לאורכו של מסדרון ארוך, אפלולי, שהקיר הימני שלו היה מכוסה כולו במדפי ספרים צפופים. בקצה המסדרון, בצד ימין שלו, הייתה דלת פתוחה שאור יום ירקרק־בהיר נהר ממנה והציף את הפינה שממול. התלמיד פסע במורד המסדרון, פנה ימינה ונכנס בהיסוס אל החדר המואר. המורה באמצע החדר, שורת החלונות שמאחוריו מקיפה אותו במעין הילה מלבנית של אור. הוא היה גבוה וחזק מכפי שהתלמיד זכר מפגישתם האחת והיחידה, וזרועותיו היו פרושות לצדדים כמו לחיבוק של אדם יקר. התלמיד ניגש אל המורה ברעדה, מניח בהיסוס את לחיו על חזהו המוצק. הוא חש את זרועותיו הגדולות, השריריות של הגבר המבוגר נכרכות סביבו ברוך לא־מוכר וחש בבירור את חיובו הקורן, המנחם – אף שפניו היו כבושות בחיקו של המורה והוא לא יכול היה לראות את הבעתו. התלמיד התעורר מהחלום באופן פתאומי, ליבו הולם בפראות בחזהו ועורו סמרמר כעורו של ברוו. למבוכתו חש שהוא נאחז בחמימות חיבוקו של האיש הזר־כמעט ומסרב להיפרד מתחושת הביטחון הנפלאה שהחיבוק נסך בו. מאוחר יותר באותו היום, מעודד משיירי החלום שהסתחררו עדיין במחזור הדם שלו ונסכו בו ביטחון עצמי לא אופייני, הוא אזר עוז וטלפן אל המורה. "אה, זה אתה!" ענה לו המורה בטרוניה משועשעת. "כמה זמן חשבת שאני אחכה לך, הא? אתה חושב שאתה עושה לי טובה?!" הוא קטע את גמגומיו של התלמיד, שליבו נמס מרוב הקלה והכרת טובה ושאל־פקד עליו בקול נגיד ומצווה: "מה אתה עושה היום בשעה חמש? אל תאחר, אתה שומע? יש לי מישהי בשש."

התלמיד נקש על דלתו של המורה בחמש אחר הצהריים בדיוק. אישה חתומת פנים, ממוצעת קומה, פתחה לו את הדלת. התלמיד ידע מייד מי היא. הוא שמע, כמו כולם, את הסיפורים על אשתו של המורה. היא הייתה ידועה בכניעותה ובעיוורון מרצון שלה, שהסתיר ממנה את בגידותיו הרבות והמכוערות של בעלה – בגידות שכל העיר ריכלה עליהן באכזריות משועשעת. התלמיד שחש מין אשמה משונה כלפי האישה הסב את עיניו ממנה במבוכה כשהובילה אותו בשתיקה אל חדרו של המורה, שהמסדרון שהוליך אליו היה הרבה פחות ארוך ודרמטי מאשר בחלום. גם המורה נראה נמוך וצנום יותר משנראה בחלום. הכיסא שלו היה שעון הרחק לאחור ורגליו היו פשוטות לפניו על שולחן הכתיבה, חושפות במלוא הדרן את הסוליות המזוהמות של נעליו. סיגריה בוערת העלתה עשן במאפרה שעל השולחן, ולידה נחה כוס קוניאק מלאה למחצה. "אה, זה אתה. שב!" ציווה עליו המורה בלי להפסיק לקרוא. "רוצה כוסית קוניאק?" מנימת קולו לא היה ברור אם הוא רציני או מתבדח. התלמיד למלם משהו בנימוס והתיישב בזהירות על הכיסא הקטן שבפינת החדר. "עוד דקה, בסדר?" פסק המורה, והמשיך לעיין בריכוז בניירות שבידיו. אחרי רגע או שניים של דממה מביכה הוא הניח מידי את הדפים, מקפיד להפנות את הצד המודפס שלהם כלפי מטה,

על פני השולחן. הוא קם ממקומו וניגש אל התלמיד שזינק ממקומו לקראתו. "אתה כותב מעניין," הוא אמר, נועץ את מבטו העז בעיניו הנבוכות של התלמיד, "אבל יש לך עוד הרבה עבודה. הרבה מאוד עבודה." התלמיד הרגיש בחוש שדווקא האמירה האחרונה, הדור־משמעית, הייתה המחמאה הגדולה ביותר שהוא יכול היה לצפות לה. כך הפך המורה להיות "המורה", והתלמיד הפך לתלמידו. היחסים ביניהם, שדמו יותר ליחסי אומן-שוליה מימי הביניים מאשר ליחסיהם של מורה ותלמיד מודרניים, התאפיינו בהיעדר־הגבולות שהיה חלק מרוחה של התקופה ולא רק של המורה ואישיותו הדומיננטית. המורה לא היסס לבקש מהתלמיד לבצע עבורו כל מיני שירותים קלים: להגיה עבורו טיוטות של מאמרים, לשאול או להחזיר עבורו ספרים בספרייה ואפילו לקפוץ לקיוסק הקרוב ולהביא לו משם קופסת סיגריות. הוא אף ביקש ממנו פעם לכסות על עקבותיו בזמן שנסע לכמה ימים לאילת בחברתה של יורשת עשירה וצעירה ששמה כיכב באותן שנים לא מעט במדורי הרכילות של העיתונות. "היא לא תשאל!" הוא הודיע לתלמיד בנימה הוודאית האופיינית לו. "היא לא תשאל, אבל אם היא בכל זאת שואלת תגיד לה שהיית איתי באכסניה הסקוטית בירושלים ושעבדנו יחד על הטיוטות של הספר החדש. יש מבין?!". התלמיד נאלץ להנהן לאישור, ואפילו לנסות ולהשיב למורה קריצה של שותף־לדבר־עבירה, מחווה שנראתה לו מלאכותית ומגוחכת. האישה, דרך אגב, אכן לא שאלה והתלמיד לא נאלץ, לרווחתו, לשקר לה – אבל למרות זאת הוא חש ייסורי מצפון בכל פעם שהיא פתחה לפניו את הדלת בדממה מתנכרת והובילה אותו אל חדר העבודה של המורה. לפעמים עברו ימים, ואפילו שבועות, שבהם לא דנו כלל בעבודתו של התלמיד – ועדיין, הוא לא חש מנוצל משום מה. הוא הרגיש שהוא לומד משהו חשוב מהמורה גם כשזה אינו מתמקד בעבודתו, משהו עמוק ובלתי ניתן לניסוח על הכתיבה, על האמנות ואולי אפילו על החיים עצמם.

האופן שבו התייחס אליו המורה בשיחותיהם היה גחמני והפכפך. הוא יכול היה לדבר אליו בחיבה כמעט אבהית, או לנהוג כלפיו בנדיבות שגרמה לליבו של התלמיד להיגדש מרוב הכרת טובה, ואז לפנות אליו פתאום בקול מתנכר ולשאול־לקבוע: "תגי, אתה אידיוט?" אם שאלה או הצעה כלשהי של התלמיד לא מצאה חן בעיניו. התלמיד נסה לאלף את עצמו לא להיעלב בכל פעם מחדש מהתפניות החדות הללו, אך ללא הצלחה. העלבון צרב שוב ושוב את עורו כמו סטירה טרייה הבוערת על הלחי. לפעמים התייעץ המורה עם התלמיד ברצינות רבה, מתייחס אליו כשווה אל שווה – אבל בפעמים אחרות זלזל בו בגלוי, לא רק בכישרונו או בבשלותו, אלא גם בגבריות שלו, שהייתה שונה כל כך מהגבריות המתפרצת של המורה עצמו. ההבדל ביניהם היה רב וגלוי לעין והמורה לא הרשה לתלמיד לשכוח אותו ולו לרגע: הוא ידע בחוש שהתלמיד היה עדין וביישן ביחסו לנשים, ונהנה לנפנף מולו ברשימת כיבושיו המיניים האמיתיים או המדומים, משרבב לדיבורו את שמוותיהן של נשים מפורסמות בנימה זימתית של זנאי מושבע, שרמזה על כך שהן התפתו לו. הוא השתמש באותה נימה מגונה כשהזכיר מדי פעם, לצורך או שלא לצורך, את שמה של חברתו החדשה של התלמיד, שאותו הוא חילץ ממנו פעם במרמה. "אז מה שלום

חמדה?" היה שואל פתאום את התלמיד בחיוך עקמומי, דו משמעי - נועץ בו את עיניו החתוליות ולא מרפה ממנו עד שפני-התינוק החיוריים שלו הסמיקו וכל איבריו פרכסו באי-נוחות ומבוכה.

אבל היה רגע שבו כל זה היה נעלם, הרגע שבו צללו שניהם אל מלאכת העריכה. אז היה המעטה המחוספס של המורה מתמוסס, ומתחתיו הגיח איש-אמת, איש רגיש וצמא ליופי. אז אפשר היה פתאום להבין איך נובעת לפעמים יפעה נשגבת כל כך מכתובתו של הבריון הגס הזה דווקא. גם התלמיד השיל מעליו את המעטה ההססני, הרופס והרשה לגרעין הקשה של הכישרון להתגלות מתחתיו ולהזדהר כמו יהלום מלוטש. ברגעים אלה אפשר היה להבין מה ראה בו המורה בפגישתם הראשונה באוניברסיטה ולהתפעל מחדות מבטו שפילח את חזותו הלא-מרשימה של התלמיד, כחן את ליבו וכליותיו וזיהה את המתת הנדירה שהייתה חבויה בו. ברגעי החסד האלה הם היו יושבים כתף-אל-כתף, רכונים יחד על הדפים המודפסים במכונת כתיבה. המורה היה מעביר ברוך על השורות את אצבעותיו הגדולות, החזקות, שנראו עדיין כמו אצבעותיו של איש-עמל למרות שבעשורים האחרונים הן אחזו בעיקר בעטים, בגופיהן של נשים ובכוסות הקוניאק וחוזר בלחש על הכתוב כדי להאזין לצלילן של המילים ולמקצבן. התלמיד היה מקשיב בדריכות מתמכרת למלמולו החרישי של המורה, חש שהוא שומע את המילים בפעם הראשונה וחווה את היופי שהיה טמון בכל משפט, בכל תבנה ובכל הברה. קסמם של הרגעים האלה היה מתפוגג במהירות, והמורה חזר לסורו והעמיד שוב את מחיצת האדנות והזלזול בינו לבין התלמיד - אבל משהו מהקסם הזה נמשך ברוחו של התלמיד והמשיך להתפתח ולתפוח בתוכו לכלל ביטחון-עצמי אמנותי שכמוהו הוא לא חווה מעולם.

הרעיון לרומן הראשון שלו נבט במוחו של התלמיד כמה חודשים אחרי פגישתו עם המורה. זו הייתה הפעם הראשונה שבה הוא חש בשל מספיק לחרוג מעבר לגבולות הצרים של הסיפורים הקצרים, השירים וטיוטות המחזות שגדשו את מגירותיו. הוא חיכה לרגע שבו המורה היה במצב רוח מרומם כדי לספר לו על שאיפתו לנסות את ידו בכתיבה של יצירה רצינית. שלא כמו שקיווה התלמיד, המורה לא התרגש לשמע הדברים. הוא הציץ בתלמיד במבט ספקני, כמעט חשדני, ושאל: "באמת? אתה בטוח שאתה מוכן?" התלמיד, שלמרות היכרותו עם המורה העז עדיין לטפח איזו תקווה מופרכת שזה יקום ממקומו לשמע הבשורה, יטפח בשמחה על שכמו ויעודד אותו לשבת ולכתוב את היצירה הגדולה של חייו, בלע את עלבוננו והנהן "כן, אני בטוח." המורה המהם משהו בספקנות והחזיר את עיניו אל הדף שבידו. התלמיד קיווה לשתף את המורה במחשבות שהיו לו על הטקסט שהוא מתעתד לכתוב אבל המורה לא הרשה לו אפילו לצייר באזניו את קווי המתאר הבסיסיים של העלילה. "אני לא רוצה לדעת!" הוא צעק עליו, בקול שנשמע כעת מפויס יותר, אוהד יותר. "אל תראה את זה לאף אחד עד שזה יהיה גמור! תתבשל עם זה לבד! אתה יודע מה שאומרים: 'לא מראים לטיפש חצי-עבודה'? זה לא מדויק! הפתגם האמיתי צריך להיות: 'רק טיפש מראה חצי-עבודה!' תראה אותי, לא היה עולה בדעתי להראות אפילו דף אחד מהספר החדש שלי לאף אחד לפני שהוא יהיה גמור, ואני מתבשל עם הספר הזה

כבר שנים! שנים!" קולו של המורה התרומם אומנם לגבהים מתלהמים, אבל הוא חש את קרביו מתכווצים בקרבו בכאב תוך כדי כך. האמת הייתה שלא היה ספר חדש. לא הייתה לו אפילו טיוטה ראשונה, או אפילו אוסף מפורק של שרבוטים ורשימות. לא היה לו כלום. הוא היה חסום לחלוטין, משותק לגמרי. הוא לא היה מסוגל לכתוב אף שורה זה חודשים רבים – זה שנים, בעצם – מאז שיצא לאור ספרו האחרון שזכה לשבחיה הגורפים של הביקורת ונחשב רבי-מכר אדיר במונחי התקופה.

התלמיד שעה לעצת המורה הנערץ והתבשל לבד עם היצירה שלו במשך חודשים ארוכים. הוא בילה את הימים באוניברסיטה או בדירתו של המורה – שלא שאל אותו אפילו פעם אחת איך מתקדמת הכתיבה – ואת הלילות במחיצתו של כתב היד שלו, שדפיו הלכו ונעזמו בקצב קדחתני על מגשי-הניירות שלצד מכונת הכתיבה. הוא מעולם לא חש חי ודרוך יותר משחש באותן שעות לילה מאוחרות שבהן עבד על כתב היד. לפעמים, ברגעי השיא של הכתיבה, ברגעי הנים ולא נים שבין הצלילות להזיה, הוא הרגיש שרוחו של המורה ורוחו שלו התמזגו והפכו לישות אחת. ברגעים האלה הוא חש שהוא נעשה דק ושקוף כמו שפופרת זכוכית ושכישורו של המורה הנערץ גועש בו ושוצף מקצות אצבעותיו היישר אל מקשיה הרועשים של מכונת הכתיבה. הוא הרבה לחלום על המורה באותם הימים, בשעות השינה המעטות שנותרו לו בין שעות הכתיבה לשגרת יום הלימודים. החלום חזר על עצמו שוב ושוב, כמעט בלי שינוי: בחלומו הוא פסע במורד אותו המסדרון שנגלה לו בחלומו הראשון על המורה, חלום שנראה כעת רחוק כל כך, נושא בידי בדחילו ורחימו את הדפים המודפסים של כתב היד שלו כמי שמעלה מנחה לאלים. הוא ידע שהמורה נמצא בחדר העבודה שלו, בסוף המסדרון, וחש בבירור בנוכחותו החיה – אבל המסדרון הלך והתארך ככל שהוא התקדם לעבר דלת חדר העבודה והוא הקיץ מהחלום בכל פעם שהגיע אל קצה המסדרון ועמד להיכנס אל חדר העבודה. אבל לילה אחד, כמה ימים אחרי שהתלמיד סיים לערוך-מחדש ולהגיה את הטיוטה השלמה של כתב היד שלו, חלה תפנית בעלילת החלום. הפעם הוא לא התעורר ברגע שבו הגיע אל סף דלתו של המורה, אלא המשיך בדרכו ופסע פנימה, אל חללו המואר של חדר העבודה. המורה חיכה לו שם, גבה קומה ושרירי, עיניו קורנות לקראתו וזרועותיו פרושות לרווחה, כמו לחיבוק.

ביום המחרת אסף התלמיד את דפי הטיוטה הראשונה של כתב היד שלו, יישר אותם בקפדנות, הכניס אותם לתיקיית קרטון חדשה והביא אותם אל ביתו של המורה, ליבו מפרפר בקרבו בחדווה וברעדה.

כרגיל, כמו בטקס קבוע, פתחה לו האישה את הדלת בהבעה חתומה והובילה אותו אל חדר העבודה של המורה כאילו היה זה ביקורו הראשון בדירה. התלמיד, כרגיל, חש כלפיה את אותה תערובת קבועה של אשם וחמלה בזמן שפסע בעקבותיה, מנסה להכין את עצמו למעמד הגורלי המצפה לו בחדר העבודה. ההתרגשות וחוסר השינה המצטבר גרמו לו לחוש חלש, חלול וסחרחר. המורה ישב כהרגלו, שרון לאחור ורגליו פשוטות לפניו על שולחן העבודה. רגישות היתר של התלמיד החדר גרמה לו לשים לב בפעם הראשונה לעובדה שהמורה לא נמנע מלהניח את נעליו

המזוהמות ישר על הניירות, עבודות התלמידים וכתבי היד שנערמו על השולחן. הגסות של המחווה האדנותית, האטומה הזו, חרתה לו מאוד – אבל הוא לא העז להתמכר לרגש התיעוב שהתעורר בו והשתדל כמיטב יכולתו להתרכז במשימה שלשמה הוא בא. לרווחתו, המורה לא הביע זלזול גמור בתשורה היקרה שהגיש לו התלמיד בלב מפרפר. הוא טרח אפילו לקום ממקומו, קיבל לידי את כתב היד ואמר: "נו, יפה, יפה! לא הייתי בטוח שתצליח לסיים. מעניין מה עשית שם..." כמו בפעם הראשונה שבה ביקר בחדר העבודה של המורה, הרגיש התלמיד גם הפעם בחוש שהאמירה העקמומית והמשונה הזו היא המחמאה הגדולה ביותר שיכול היה המורה לחלוק לו ברגע זה. הוא לא העז לשאול מתי הוא יוכל לצפות לחוות דעתו על כתב היד, והמורה מצידו לא התנדב לספק את התשובה. הוא הטיל את התיקיה על גבי ערכוביית הניירות שרכצה על שולחן העבודה, ונפנה לשוחח עם התלמיד על דברים אחרים, כאילו לא היה זה אחד מהרגעים המרגשים והמכריעים ביותר בחייו. המורה לא היה אדיש ואגבי לגבי כתב היד של תלמידו הקרוב כפי שהעמיד פנים. הוא נפנה להציץ בכתב היד כבר באותו הערב, אחרי שחזר מליל השתייה בבית הקפה הקבוע שלו. השעה הייתה כמעט אחת אחרי חצות. אורם של פנסי הרחוב הסתנן לחדר העבודה מבעד לחלון הפתוח, מתחזה לאור ירח. המורה הצית סיגריה, שאף ממנה שאיפה עמוקה, שלף את הדפים מתוך התיקיה וצלל אל תוך כתב היד. נשימתו נעתקה כבר למקרא השורות הראשונות, חושיו נדרכו ויינו סר מעליו בן רגע. הוא לא האמין למראה עיניו: כתב היד כאילו נחצב היישר מדמיונו שלו, ממש כאילו התגנב מישהו אל חלומותיו, גנב אותם ממנו והגיש לו אותם בחזרה כתובים טוב ויפה יותר משהוא עצמו יכול היה אי פעם לנסח אותם. המילים רדפו זו אחר זו על הדף, מזנקות בתנופה נדירה מעל הנייר ומתנגנות בראשו בקצב מושלם. כל שורה שקרא המורה גרמה לו לחוש שהוא נחלש והולך, מאבד את עוצמתו, כישרונו ואונו – בעוד דמותו של התלמיד, שהייתה עד כה קטנה ולא מאיימת, הולכת וגדלה בדמיונו לממדי ענק. הוא הסתובב בחדר בשיער פרוע ובעיניים פרועות לא פחות, מתהלך הלך ושוב כארי בסוגר, מעשן בשרשרת, טורף עוד ועוד חטיבות של הכתוב ומנסה נואשות להבין איך זה יכול להיות. איך הצליח התלמיד לחדור אל מוחו ולשאוב ממנו את כישרונו, את ההשראה שלו – לינוק מנשמתו כמו ערפד את הרעיונות והמחוות שהסתחררו כמו סערה עקרה בראשו כבר כמה שנים בלי שיצליחו להמטיר על הנייר ולו שורה ראויה אחת? איך הילד המפונק הזה, הכלומניק הקטן הזה, האפס הזה, הצליח לעשות את זה? איך הוא הצליח לכתוב ככה? אור שחר חיוור, חולני למראה, חלחל אל החדר כשהמורה – גם הוא חיוור וחולני למראה – סיים לקרוא את כתב היד. הוא הניח אותו על שולחן העבודה, הצית את הסיגריה האחרונה שנותרה בחפיסה והצניח את גופו המיוגע על הכיסא. הגבר העז, שהרגיש תמיד צעיר בהרבה מגילו, חש עכשיו חלוש ומדוכא כאילו הזדקן מאוד בן לילה. "מה עכשיו?" הוא חשב בייאוש, "מה עכשיו, הא? עכשיו מה?!"

וילנל יום שישי אורית נוימאיר פוטשניק

עבר עוד יום ששי ובמוסף
אין אף מלה, אין זכר לבקרת.
הם לא ראו אותי - שומרי הסף.

בצליל אנושת דפדוף זה שוב נחשף,
אין שום סכוי שמישוהו יזכר את
ספרי שאין לו זכר במוסף.

ושוב דקירה, עלבון קטן נצרב.
עוד יום ששי, זו בשבילי מסרת
הם לא קוראים אותי - שומרי הסף.

עיני סוקרות עוד מבקר שפף
על הגיגים של איזה בן תשחרת
תורן ששוב מלהיט את המוסף.

בהשקות אני עלה נדה,
תועה במבוכים של הכנרת.
הם לא שמים עלי - שומרי הסף.

אני לא אחצה כבר את הרף,
בעיניהם אני לא משוררת.
קמלה כל יום ששי מול המוסף,
צמאה לאהבת שומרי הסף.

קנאת יוצרים תרבה יצירה* דורית זילברמן

בעלה של וירג'יניה וולף הוציאה לאור את ספריה כי שום הוצאה לאור לא חפצה בהם. בראשית המאה העשרים איש לא שש להוציא לאור רומן שנכתב על ידי אישה. וולף חיה בעידן שבו לא נראה לגברים שיש לאישה מה לתרום לעולם הספרות. אני לעומתה דווקא זכיתי לצאת לאור בהוצאת "הקיבוץ המאוחד", אחת מהוצאות הספרים היוקרתיות אז בארץ, אבל לא נתתי לעובדה הזו להפריע לי להשוות את גורלי למר גורלה. וכל זה כי רציתי לתת לבעלי (ככה אמרנו את זה בשנות השמונים) עבודה, אבל לצבוע אותה בצבעים רומנטיים כמו המיתוס של וירג'יניה וולף ובעלה. וגם חשבתי לעצמי, הלוא שני הספרים הראשונים שלי יצאו לאור בהוצאה מוכרת, זכיתי בקרן תל אביב לתרבות ולאמנות, זכיתי בפרס דב סדן. אף אחד לא יחשוב שהוצאתי ספר בהוצאת המחבר בליט ברירה. אני, מה יש לי לדאוג. האיכות שלי מוכחת וחתומה.

כמו שקורה לאמנים בארץ, למנחם לא היו באותה תקופה הופעות והצעתי לו להיות המוציא לאור של ספר הילדים שלי: "אימשל". הוא התלהב ועיצב את ספר הילדים בצורת תמונה. הדפים עולעלו מלמעלה למטה, לא מימין לשמאל, ובשדרה למעלה הושחל שרוך אדום. "הספר שלך לא ילך לאיבוד על המדף בין כל ספרי הילדים. הוא יהיה תלוי מעל למיטה של הילד/ה, ואמו או אביו העייפים יבחרו בו כל ערב מחדש כי הוא יבלוט ולא תהיה בעיה לשלוף אותו", הוא נימק. אבל אף בית דפוס לא היה מסוגל להשחיל שרוך בכל ספר. האגודה למען העיור אותרה, ושורה של עיורים ישבה והשחילה את השרוכים בספריי. העיצוב המיוחד התחרה בתוכן וכמעט בלע אותה. הספר יצא לחנויות וזכה לתשומת לב רבה, יחסי הציבור היו מופלאים והפעם הם כללו גם את מנחם ואת תום, בתנו הקטנה. התראיינו לכל עיתון אפשרי, והיו גם ביקורות מצוינות במוספים לספרות. כשהספר היה כבר יצור עצמאי וחי ויצא לדרכו – אנחנו יצאנו לדרכנו. סוף סוף יכולנו להרשות לעצמנו לצאת לחוץ לארץ. הבעיה הייתה שהספר הצליח מעל למשוער, ונעלם מהמדפים בתוך עשרה ימים. החנויות ביקשו עוד עותקים מהמפיץ, המפיץ פנה אלינו ואנחנו נתפסנו לא ערוכים ועוד באירופה. לא קיצרנו את הטיוול אבל כשחזרנו מנחם התגייס מייד להדפיס מהדורה נוספת. הפעם הדפיס חמשת אלפים עותקים. אמרו לו: "ותר על השרוך, זה יהיה יותר מהיר." הוא לא הסכים להתפשר בשום אופן. אין ספק שכל העיכובים האלה שנבעו מחוסר ניסיון ברזי ההוצאה לאור היו בעוכרינו. ולמרות מרווחי הזמן שנמתחו בין מהדורה למהדורה, ושהפחיתו משמעותית את כמות המכירות, נמכרו למעלה מעשרת אלפים עותקים.

מנחם היה אלוף ביחסי ציבור, צילמו אותנו בכל אירוע ובכל השקה, עם ובלי תום.

* מתוך ספר בכתובים: "הבלדה על דורית ומנחם"

הפכנו להיות הפאוור קאפל במדורי הרכילות. הרעיון מאחורי השם "אימשל" היה שמרגע שהפכתי אמא-של אבדה זהותי. יותר לא הייתי דורית. תום ודין ילדיי קראו לי אמא (או בשם המלא שלי: אמא אמא אמא אמא), כל החברים שלהם קראו לי אימשל-תום או אימשל-דין. אז הייתי אימשל. לא שיערתי שמרגע שערכבתי את מנחם גם באמנות שלי, את מי שהתפרסם הרבה לפני ובגדול, התחלתי לאבד את זהותי ולהיות לא רק אימשל אלא גם אשתושל.

בראשית אלף תשע מאות שמונים וחמש שוב נתתי למנחם להוציא לי לאור ספר, את הרומן שלי "סירוס", שהפך גם הוא מייד לרב מכר. מנחם השיג לנו הופעה בטלוויזיה בערב שבת אצל מני פאר. זו היתה הפעם הראשונה שסופרת היתה אייטם בתוכנית בידור בפריים טיים. עולם הספרות הגיב ברגשות מעורבים של בוז והתפעלות. תשאלי את עצמך, אמרו לי, אם עמוס עוז היה מסכים להופיע בתוכנית כזו. התשובה היתה - מובן שלא. אני התחברתי לבזו יותר מאשר להתפעלות. נלחצתי: הייתי משוכנעת שעשיתי טעות איומה. ששום סופר רציני לא היה מסכים לזה. התיקון התרחש בתוכנית "עלי כותרת" של ירון לונדון שכולה הוקדשה לספרי. הספר נמכר בטירוף, וגם זכה לביקורות טובות. אף אחד לא העלה בדעתו שהגיבור הבדואי המסרס הוא מנחם-אותן-לספר חוץ ממנו. לזכותו ייאמר שהוא לא ניסה להשפיע עליי לצנזר שום סצנה. אבל בטלוויזיה לא הייתי חופשייה כמו בכתיבה. זה היה מדיום שלא שלטתי בו, ועוד לצד מנחם, שפרח מול המצלמה. מה שנדרש ממני היה להיות יפה ולחייך. מנחם גנב את ההצגה, ושם את הדגש על גורלו המר של הסופר. הוא עיצב בקונדיטוריה עוגה בצורת ספר עם פיטול בקרם של צילום השער. בשנת 1985 בלי מחשב שמדפיס על מרציפן תמונות, הוא היה הראשון שהמציא את זה. לדעתי המצאה פורצת דרך.

בכל אופן, הוא פרס בשידור חצי עוגה ואמר: "את זה לקח המפיץ", וזרק לפח. פרס עוד רבע עוגה ואמר: "את זה לקחה החנות", וזרק לפח. הוריד עוד שלושת רבעי מהרבע שנותר ואמר: "את זה לקח המו"ל", וזרק. נותרה על המגש פרוסה אחת דקיקה והוא אמר: "וזה מה שנשאר לסופר", והגיש לי אותה ישר לפה. בתיאבון. הספר נמכר ונמכר ומנחם הדפיס עוד ועוד מהדורות. ואז הגיעה הצעה לעבד את הספר לסרט!

הספר אומנם הגיע לגדולות אבל החיים עצמם חזרו למסלולם, ואני חזרתי לטפל בשלושה ילדים (בינתיים נולדה עוד אחת), לנקות, לכבס, להכין סנדוויצ'ים, ללוות לחוגים, ללכת לימי הורים, להדריך בשיעורי בית.

כעבור שנתיים שוב סיימתי לכתוב רומן, ושוב מנחם כיכב בו. הפעם מוסווה כשמן אובססיבי שטרף וזלל כל מה שנראה לעין, עד שסיירת שומן באה ותופסת אותו על חוף ימה של עיר קיט, ואוסרת אותו. בעצם הוא לא היה מוסווה, זה באמת היה הוא. ושוב מנחם היה המוציא לאור ואני נרדמתי בשמירה. כשהתעוררתי ראיתי שוב מעשה יצירה מקורי שאיש עוד לא עשה לפניו: את הכריכה האחורית כולה כיסו הפנים שלי, ואילו הכריכה הקדמית כולה היתה טקסט, אותו טקסט שכותבים בדרך כלל מאחור. קורות חיי ופועלי בקצרה. הטקסט נפתח בשמי באותיות אדומות: דורית

זילברמן... ההמשך נצבע באפור כהה: עד היום פרסמה שישה ספרים, ובכך החל למנות את ספריי. ספרה הראשון יצא בהוצאת וזכה... ספרה השני יצא בהוצאת... ספרה השלישי "אימשל" (הוצאת מנחם זילברמן); ספרה הרביעי לנוער "מתחת לבגדים" (הוצאת מנחם זילברמן); ספרה החמישי "סירוס" (הוצאת מנחם זילברמן). הדרך היחידה להגדיר את ספרה השישי מבלי לצטט את כולו היא לנקוב בשמו: "מדובר בזה ככל הנראה". גם שם הספר הודגש באותיות אדומות. על השדרה היה כתוב שמי ושם ההוצאה: מנחם זילברמן, וגם בכריכה האחורית צוין שם ההוצאה: מנחם זילברמן. במילים אחרות: שמו של מנחם זילברמן הופיע על הספר השישי שלי חמש פעמים ושמי פעמיים.

עברו הרבה שנים עד שפתאום אמר לי העורך שלי: "מה זה, הוא שדד לך את הספר."

מרגריט דיראס בדימוס ריטה קוגן

בראשית הייתה הכמיהה, הכמיהה למילה, למילים, למישהו שיבוא ויגיד אותן. הכמיהה הייתה חובקת־כול ועתיקה, כמיהה כוללת, נטולת מושא, כעין הבטה בעין קצרת רואי לעבר נוף המשתרע מאופק לאופק, בְּבָה מרוחבת שלא קולטת דבר פרט לחזיון צבעים עצום ומטושטש. הכמיהה התחשרה והתנחשלה, עטפה וסככה – עגנת אבק שבאה מן הצייה, מסך נתזים אֶצֶל מפל הומה הניתך ממצוק, והיא – ויטה – ניצבה בטבור הכמיהה, וְכִמְהָה אדירות לאיש שיבוא ויאמר מילים. וכאשר היה זה בא ונקלע אל המערבולת, והיה פותח בדברים, ומילותיו היו מפתחות שפיצחו פתחים, הכמיהה נחרצה לחץ, נוֹצְקָה לקליע, התגשמה לדמות חיה טרופה מדעת, והייתה רודפת את המְשִׁיחַ, ומכישתו, ומפילתו ארצה, ולוקקת את לשדו, וזאת בתחינה יחידה: הישאר עימי! הישאר לתמיד!

ואולם כאשר בא אחד, איש של כתובים, מן התגליות החדשות, שמעמדו התבסס בעת האחרונה, בעל מבט תכול משתומם ורעמה מקלישה שאפפה את קרקפתו והסתלסלה מטה, התעלמה ממנו נחרצות, כי את ספריו טרם קראה והרצאתו נשמעה תפלה באוזניה. הוא הקדים לכתוב לה, שכאשר פגש בה בראשונה באותו ערב ספרותי, באולם תיאטרון מרתפי, שם במקרה ישבו זה לצד זה, הרגיש באיזה משב רוח מאושר ולא רגיל. אחר ביקש לראות את כתביה. היא הוחמאה ושלחה. "מאוד מדויק הסיפור שלך," השיב כעבור יום, "מדויק ומטריד: פשוט כל כך למראית עין, לעומת החוויה האנושית והגלות הכפויה." הוא גיבב מילים ושזר מחמאות, שאותן קראה בעין קהויה. "מה הוא הסוד, ויטה?" חתם בפאתוס, "ולמה, ויטה, את משאירה את הכול בדרך סמויה כל כך?" היא שפשפה את קצה חוטמה וענתה את מה שענתה, תודה על קריאתו הטובה ועל מילותיו המחכימות, וצירפה סיפור נוסף, כפי שביקש.

השכם בבוקר המחרת קיבלה מכתב חדש. "ויטה," כתב, "יש כישוף גדול בסיפור שלך. אני נבלע בו. אני נושם בתוכו. הכול נדמה מפוזר, חד פעמי, שגור, מילים פרועות, ובכל זאת, מתינות דרמטית והתרחבות של נתיבים עלילתיים, כעין פיגורות מטאפוריות שתופחות לאט לאט ומקבלות גוף חי דרך המילים." ויטה פיהקה. הייתה זו שעה מוקדמת מדי להתפשטות הנתיבים ולפיגורות התופחות. כבר עמדה להניח למכתב ולהיחטף אל שגרת יומה, כאשר התפתתה לקרוא את הפסקה האחרונה. "ואולי זה הדבר שיוצר ריגוש, ריטוט. גוף הכותבת חולם וגוף הקורא – במעבר. גוף הכותבת נדיב, נותן שיעשו בו, וגופו של הקורא מתמלא בו ורוצה עוד." היא עצרה והרהרה, והנה הקיצה הכמיהה הגדולה והמתה רְיָוִית, והחשק דגדג, ורגשה

לְזוּגָה* נמשכה אלכסונית. ותשב ויטה ותשיב: "אני משוכנעת שהנחש התנ"כי היה משורר, או סופר, או שניהם יחד. הייתה לו לשון מפוצלת: חרצובת-לשון אחת לשירה, חרצובת-לשון נוספת לפרוזה, ושתייהן ארוכות מאוד. הנחש שולח את לשונו הכפולה וחובק בשתי קצותיה את מותניה של חווה, ומרתקה אליו בחרצובות לשונו." ואז הוסיפה, "מאוד אהבתי את הספר החדש שלך." כבר הספיקה לקרוא את ספרו האחרון, ולא אהבה אותו כלל.

הוא ענה מייד, "שמחת בספרי שאהבת. אני במצב עדין, כלול מאוד, כבר איזה זמן, באופן מוזר, רעוע מאוד. משהו בי נשבר, ואני מנסה לאחות את עצמי סיפוריך עוזרים – אולי זה סימן. שלחי לי עוד, אנא." והיא שלחה. והוא ענה, כדרכו, לאחר שעות מעטות, "הסיפור הזה מאוד קולח. כתוב להפליא. עברית יפהפייה, פשוטה וספרותית כאחד. זה הישג מרשים: נדמה לי שיש בו זרימה לכידה יותר בסגנון הכתיבה. דבר שמייצר תנופה. התנועה המהירה והמתחלפת של המאורעות, חוכמת המבט והקשרים החברתיים, ומעל לכול – הערות החושניות של הגוף, של הדמות הראשית, בכל רגע ורגע, מזכירים לי את מרגריט דיראס. אני מכתיר אותך בדרכה, אם יורשה לי. את יודעת את הדרך אל עצמך, אל השפה, עד כדי כך שדבר לא נפרד ממך. מסביב את רואה את פני ההיסטוריה, האישיה והקולקטיבית, והיא אסונית והיא יפה."

ויטה קראה, סמקה וניתרה מעונג מפני ההשוואה: מרגריט דיראס הייתה אחת הסופרות האהובות עליה. הפעם ענתה לו בנשימה כבושה ובשפה נשוכה, פנתה אליו בלשון קרבה ושאלה ברוך לשלומו, ונימה דקה של ראשית התאהבות אפפה את דבריה.

כעבור עשרה מכתבים שנשלחו זה אחר זה בפיג'פונג חובטני, הכמיהה נעשתה דג-לווייתן, ופערה את פיה ובלעה את שניהם, ותהי ויטה במעי הדג שלושה שבועות, ובתום שלושת השבועות הקיא אותה הלווייתן, ואיש הכתובים התפוגג כלא היה, וכמיהתה נעשתה דרקון, וצינוק, ותינוק נטוש, וגעתה, וגאתה, עד ששככה.

*

כעבור שנה קראה במוסף ספרותי ביקורת שהרעיף איש הכתובים על רומן ביכורים מאת סופרת צעירה. "...עם הכוח הסגנוני והפלאי של הכותבת, חשוב להימצא ביסודות של הכתיבה. אותה חוקיות דחוסה ופתוחה, תעתוע מבריק שמבליח ומתמצה, ושוב נשכח וחומק לזמן אין-קץ מן העיניים. התנועה המהירה והמתחלפת של המאורעות, חוכמת המבט והקשרים החברתיים, ומעל לכול – הערות החושניות של הגוף, של הדמות הראשית, בכל רגע ורגע, מזכירים לי את מרגריט דיראס." היא

* תואר-השם "לזוג" הוא מחידושו של איתמר בן-אבי, על פי המילה הערבית "לזג", שעניינה צמי-גות, חוסר-מוצקות, גמישות. נראה שגנסין הביא מילה זו מארץ ישראל, בה שהה ב-1907 (על פי ביאורים ואחרית דבר מאת פרופ' דן מירון ל"אצל וסיפורים אחרים" מאת אורי ניסן גנסין, הוצאת "הקיבוץ המאוחד", 2011, עמ' 346).

שמטה את המוסף. אחר כחכחה וירקה בשריקה של בוז. אחר ישבה וכתבה מכתב אחרון: "הנחש, ולא האל, ובטח שלא אדם, היה זה שהכתיר את חווה לאם כל-חי, שהכריז עליה כעל יורשת, כעל בעלת המילה, כאשר מילותיה אינן תולדה של רוח, אלא של בשר, של ניצוץ לח המופק בחיכוך של גוף בגוף, כתיבה של נחרת אף והבל פה - כתיבה מינורית. אולם אַתָּ - חווה מעשית. בעודך רתוקה ומוכתרת, את תבחני את הכתר המוצע ותגלי שהוא משומש, שלא אחת נחבש, וכל כולו כתר-פלסטיק. תחילה תשקלי לאמץ את הזיוף, הרי לא כל יום מכתירים אותך ליורשת הגדולה. את תתחבי את קודקודך עמוק אל תוך החישוק, ראשך יהלום גרויות, גופך ירטוט תחתייך. אולם, בסוף, את תשמטי את הכתר ותדרסי אותו בעקבך, והוא יפריח ציוץ יחידי של פלסטיק רמוס, כי ברור וידוע לך שתקופת כהונתך קצובה, וכשתקְלָה - תידרשי למסור את הכתר הלאה, ומוטב לך להיות ויטה גופא מאשר מרגריט דיראס בדימוס."

קנאת סופרים תרבה חוכמה? משה גרנות

ברור כי האמרה שבכותרת (בבלי, בבא בתרא דף כ"א ע"א) אינה מתייחסת לקנאה שבין כותבי ספרים במובן המודרני של המילה, אלא בקנאה שבין סופרים-מורים (כמשתמע ממדרש רבה, איכה ב'), שכן מי שמכיר את הווי חדר המורים מאז ומעולם יודע כי המורה הבינוני אכול קנאה בראותו את הצלחתו של המורה המצטיין. האם הקנאה הזאת מרבה חוכמה? היא בוודאי מדרבנת להשתלם, להשתפר.

ומה באשר לקנאה שבין הסופרים כותבי הספרים, קנאה שבוודאי קיימת? על סף האלף השני גייס אותי עזריאל קאופמן ז"ל, שהיה בימים ההם עורך "מאזנים", לראיין סופרים עבור כתב העת, והגיוס הזה ניתב אותי אל הרפתקה שנמשכה כמעט עשור שבמסגרתה ראייתי 28 סופרים,¹ והגם שכמעט לא רמזתי על כך בראיונות, חשתי את הקנאה העזה של חלק מהם בהצלחה המסחררת של הזוכים בהכרה בינלאומית. מושא הקנאה המרכזי שבין הסופרים שראיינתי היה, כמובן, עמוס עזר, יפה התואר, הרהוט, בעל ההצלחה הבינלאומית ועטור עשרות פרסים בארץ ובעולם. שאלתי את עזר מאין נובעים היצרים הרעים של מיטב החוקרים והמבקרים כלפי יצירתו. הזכרתי מספר שמות של משמיציו, וביניהם את אברהם הגורני-גרין שהקדיש שני עמודים בספרו "מעגל ברום גלגל" לגידופים וללעג כלפי יצירותיו; וכדאי להזכיר שהגורני-גרין היה מפקח מרכז לספרות ולשון, וביקר בשיעוריו של עמוס עזר כשזה לימד בבית הספר התיכון האזורי בגבעת ברנר (קנאת סופרים-מורים!). אני הבעתי תמיהה גדולה, ולא רק משום מעמדו בכותל המזרח של הספרות העברית והעולמית, אלא גם משום שלאחר היכרות של שנים עימו יכולתי להעיד שמדובר באדם טוב שההצלחה האדירה לא סחררה אותו. והרי מה שעזר ענה: "כשאני מפרסם ספר, ויש עליו התנפלות יצרית, ואפילו קיצונית, אני מרגיש כאילו אני עומד בחלון ומביט איך מכים את הילד שלי - ואני לא יכול לעזור... אני לא רואה את עצמי מקופח או עשוק".² ובכן, בארץ הקנאה עוררה יצרים רעים, בחו"ל לא היה כלל מקום לקנאה, ושפטו אותו כפי שמגיע לסופר בעל אמירה מעניינת וסגנון ייחודי.

להבדיל מהיחס שזכה בו עמוס עזר מהביקורת, הרי שלש"י עגנון לא יכלה להיות שום תלונה - הביקורת והמחקר הספרותי גמרו את ההלל על יצירתו - מאמרים וספרים אינספור התפרסמו על סיפוריו, ואת המסתייגים מיצירתו ניתן למנות באצבעות יד אחת. ברור שפרס נובל שזכה בו ב-1966 ביצר את מעמדו גם מחוץ לעולם התרבות הישראלי. ובכן, מה יש לגאון הספרות העברית הזה לקנא? ובמי? הבה נציץ בנאום שנשא בטקס קבלת פרס נובל, בו הוא מזכיר מי

¹ ראו בספרי שיחות עם סופרים, "קווים", 2007

² שם, עמ' 66-67

היו רבותיו בשירה ובספרות: כתבי הקודש, משנה, תלמוד, מדרשים, פוסקים, משוררי ימי הביניים, רש"י ורמב"ם. זהו?! אחרי אלה לא היו כלל יוצרים שיכלו איכשהו להשפיע על יצירתו? כלום היצירה העגנונית נבראה יש מאין?! מילא שלא הזכיר את מנדלי, שללא ספק השפיע עליו, אבל איך הוא לא מזכיר את ביאליק, שהיה המנטור שלו, שממנו למד גדולות ונצורות כשהתגוררו שניהם בעיר באד הומבורג שבגרמניה, ונפגשו כמעט יום יום (ב־1922)? עגנון שמציג עצמו כענו – "אני כשלעצמי מאוד קטן אני בעיניי" בנאום הנ"ל ובעוד עשרות מקומות נוספים ביצירתו³ אבל בעשרות מקומות אחרים הוא מהלל ומשבח את עצמו בצורה ישירה ובמסווה. אזכיר כאן רק את הסיפור "כדויד חשבו להם כלי שיר" ("אלו ואלו" עמ' שי"ד-שי"ח), בו הוא מבזה את משוררי דורו, ומשווה אותם למגבכי מילים על עור נבלה, ומשבח את עצמו כמי שדומה לדויד, נעים זמירות ישראל. הרושם שהוא מבקש להשאיר על קוראיו הוא שלא הושפע מאיש, והוא בבחינת נס ספרותי. היחיד שעומד למכשול באהבה העצמית הזאת שלו הוא ח"נ ביאליק, שגדולי התרבות העברית משבחים ומהללים את יצירתו ומכתירים אותו כ"משורר הלאומי", ואיך יסכין עגנון עם המחשבה שיש מי שנעלה ממנו בעיני ציבור הקוראים, ושהוא עצמו יצק מים על ידיו? פשוט – להתעלם ממנו בנאום חייו, שהרי עגנון קיבל את הפרס הגדול, ולא ביאליק.

ובאשר לביאליק, שעליו נאמר – "לית מאן דפליג", ובכן, דווקא היו גם היו שחלקו עליו, ובעיני ברור שהניסיון לפגוע במעמדו הרם הוא לא לשם שמיים, אלא נטו בעטייה של קנאה. במה דברים אמורים? ובכן, ביאליק עלה ארצה בפורים תרפ"ד (1924), ובאותה השנה כונסה ועידת הסופרים בראשותו בירושלים. ב־1926 נוסד ביטאון האגודה "כתובים" – אליעזר שטיינמן מונה לעורך, ואברהם שלונסקי לעוזרו – השניים כונו "הצעירים", "המודרניסטים", שהתעמתו דרך קבע באמצעות "כתובים" בביאליק וב"שמרנים". ביאליק וסופרי האגודה שתמכו בו "בלעו" את הביקורת של "הצעירים" עד המשבר הגדול שאירע באייר תרפ"ז (1927), כשביקרו בארץ בכירי הסופרים היידיים – שלום אש ופרץ הירשביין, אז ביאליק נשא לכבודם נאום אוהד, שהיה עבור "הצעירים" עילה להתגולל על ביאליק ו"הפליאדה". ביאליק נפגע מאוד והתפטר מראשות האגודה, ויחד עימו התפטר כל הוועד. התוצאה הייתה שב־6.3.1929 יסדה האגודה ביטאון חדש בשם "מאזנים", כתב עת שממשיך להופיע עד ימינו, עיניכם הרואות, ואילו "כתובים", שנמנעה ממנו חסות האגודה, התפוגג תוך זמן קצר. ברור שהמקנאים לא נשכרו מההתרסה שלהם: "כתובים" שבק חיים, ועם כל הכבוד – שטיינמן (שבעצמו כתב בידיש!) ושלונסקי רחוקים מלהשתוות לביאליק.

הקנאה לביאליק גרמה, לדעתי, גם לדיבה הרעה שהוא כביכול שונא ספרדים – דבר מופרך לחלוטין שהוכחש על ידי ביאליק עצמו ועל ידי חוקרי יצירתו – לא היה מעולם סופר יותר מתועד מביאליק על כל מה שכתב ועל כל מה שאמר בעל-

³ ראו סקירת "הענווה" של עגנון בספרי עגנון ללא מסווה, ירון גולן 1991, עמ' 87-91

פה, ולא רק שאין זכר לדיבה הרעה הזאת, אדרבה, הייתה מצידו הערצה לגניוס הספרדי, והוא גם הרצה על כך וההדיר יצירות של משוררי ספרד. משורר ענק שקם אחרי ביאליק הוא ללא ספק נתן אלתרמן, וגם בו פגעה קנאתם של משוררים פחות מוכשרים ממנו – יכולים משוררי חבורת "לקראת" לנפנף במניפסט הקדמה שלהם, אבל בעיניי "הרהורים על שירת אלתרמן" ("עכשיו" 1959) הוא ביטוי לקנאה הגדולה של נתן זך ושל חבורתו כלפי אלתרמן שאין ולא היו מתחרים לוירטואוזיות השירית שלו. קנאת סופרים מרבה חוכמה? אני סבור שהיא חושפת את תסכולם של המקנאים, ולאחר שנים גורמת למבוכה של ממש.

לא למשוררים מירב הלפרין

רוני המושלמת הייתה יפה, חכמה, עדינה, עשירה מהבית וכתבה סיפורים נפלאים. היה לה חבר מהשייטת, שהיה חתיך אלוהי ומאוהב בה עד כלות. אני לעומת זאת הייתי בלי חבר, לא יפה, לא חכמה, לא עדינה ובטח שלא עשירה מהבית. לא קינאתי בה. מה יש לקנא במישהי כל כך מושלמת. מקנאים במישהי בליגה שלך, לא במישהי שהיא עשר דרגות מעלייך. אבל הערצתי אותה, זה כן. הערצתי כל מילה שיצאה לה מהפה וכל תנועה שהיא עשתה. הערצתי את הדרך שבה היא משחקת עם השיער הבלונדיני הארוך שלה ואת האופן שבו היא מתמתחת באיטיות מפונקת על הספה בסלון. הערצתי את העובדה שהיא מופיעה מדי פעם בתוכניות תרבות בטלוויזיה – בזמן שאני ממלצרת בקפה עלוב בקינג ג'ורג' וחיה בקושי מהטיפים.

היינו שותפות לדירה בבוגרשוב והסתדרנו מצוין. בסופי שבוע רוני המושלמת הייתה נוסעת עם החבר החתיך שלה למושב של הוריו ואני הייתי מנקה את הדירה ומחטטת לה בדברים. לפעמים היה לי דייט והייתי מבטלת את המשמרת בקפה בתירון שאני חולה, או שהייתי ממציאה סיפור שנתקעתי במושב של החבר שלי. לפעמים רוני והחבר שלה היו נשאים בתל אביב ואני הייתי נגררת איתם למסיבות של חברים שלהם על גגות מהממים בתל אביב, או בגינות של ההורים של החברים שלהם באפקה וברמת השרון. הרגשתי שאני מתחככת בזוהר, אבל ידעתי שאני לא שייכת אליו.

הספר הראשון שרוני פרסמה היה רב־מכר ענקי. היא התראיינה בכל תוכנית, בכל עיתון, בכל כלי תקשורת. למרות שהתמונות שלה היו פרושות על שערי המוספים והיא הייתה מקבלת מכתבי הערצה מקוראים ומסתם גברים שרצו להכיר אותה, זה לא עלה לה לראש. גם על זה הערצתי אותה. לי זה בטוח היה עולה לראש והייתי הופכת להיות כלבה מגעילה שאי אפשר להתקרב אליה.

באחת המסיבות שהלכתי אליהן עם רוני והחבר שלה הכרתי את דויד. היה ברור לי מהרגע הראשון שהוא סוג ב'. שהוא התגלגל למסיבה הזו בדיוק כמוני, דרך חברים שריחמו עליו. הוא לבש מכנסיים מוזרים שכמעט נפלו ממנו והיו לו תנועות עצבניות שחשפו את חוסר הביטחון שלו. נוסף לכול, הוא היה משורר. זה הספיק לי כדי להתאהב בו. מהר מאוד נהיינו זוג.

דויד היה חכם ומצחיק ולא סבל את רוני. הוא טען שהכתיבה שלה סתמית וחלולה ושאם היא לא הייתה יפה, אף אחד לא היה מפרסם את הטקסטים שלה. גם רוני מצידה לא סבלה אותו. אולי הרגישה שהוא מתנשא עליה, אולי סתם לא אהבה גברים משכילים מדי, ועוד משוררים. היא כתבה אז תסריט שהיה מבוסס על אחד הספרים שלה ודויד היה עושה לי חיקויים של הדמויות שיככבו בתסריט. חשבתי שככה זה, כשמשורר וסופרת נקלעים לאותו מרחב מחיה, שזו בטח קנאת הסופרים המפורסמת. הרגשתי מיוחדת, חלק מעולם של מתח יצירתי בין שני כותבים.

גם אחרי שרוני והחבר שלה התחתנו, המשכנו לשמור על קשר. אין לי מושג מה היא מצאה בי. אולי ההערצה הכבושה שלי הרימה לה את האגו, ואולי היא סתם הייתה מנומסת ולא ידעה איך להתחמק ממני. כולם כבר ידעו שאני חברה שלה והתנהגו אליי בכבוד. דויד אמר שאני חיה על שאריות התהילה, אבל לא היה לי אכפת. המשכתי להעריך את רוני בדיוק כמו שהערצתי אותה כשעוד היינו שותפות בבוגרשוב.

יום אחד רוני צלצלה אליי. אף פעם היא לא הייתה מצלצלת מיוזמתה. הייתי בטוחה שקרה אסון, אבל היא בסך הכול הזמינה אותי לערב ספרותי שבו היא תקרא פתיחה של ספר חדש שהיא עומדת לפרסם. היא אמרה שאני יכולה להביא את המשורר, ככה היא קראה לדויד. שמעתי בקולה את הבוז כלפיו, אבל התעלמתי. ברור שרציתי לבוא. הייתי באה גם אם הייתה מזמינה אותי לערב הקראת ספר הטלפונים של פתח תקווה.

לפני שרוני עלתה לבמה לקרוא את הפתיחה של הספר שלה, עלו כמה כותבים צעירים ולא מוכרים וקראו טקסטים שלהם. דויד ואני התיישבנו ליד השולחן של רוני ובעלה. היא הייתה מקסימה וזוהרת כמו תמיד, לבושה בשמלה לבנה עם כתפיות דקיקות, וחייכה חיוכים קטנים לכל המעריצים שלה שלא הפסיקו לגשת אליה ולהחמיא לה. מדויד וממני היא התעלמה לחלוטין.

לפתע עלתה לבמה בחורה בלונדינית נאה, ניגשה בביטחון אל המיקרופון, ובקול רהוט החלה לקרוא סיפור מפתיע על אהבה נכזבת, יצרית וסוערת. מהמילה הראשונה כולם הפסיקו לקשקש והקשיבו לה. זה היה סיפור מרתק ובלתי צפוי, עם דמויות לא שגרתיות ועלילה מפתיעה. באולם השתררה דממת מוות. כולם האזינו לה. גם רוני. על רקע השממה של הטקסטים הקודמים, הטקסט של הבלונדינית החדשה זהר כמו כוכב נוצץ, מתפוצץ מכישרון. לאיש לא היה ספק שמדובר בכוכבת.

פזלתי לכיוון של רוני. פניה היו אדומים וזיעה כיסתה אותם. אף פעם לא ראיתי את רוני מזיעה. היא מחתה את אגלי הזיעה מעל שפתה העליונה ולחשה לעברנו בשקט: "נכון שנורא חם כאן?"
דויד חיך מתחת לשפם וענה: "לא למשוררים".

עכשיו בדוכן ההוצאה! יונתן פיין

היה לח מדי מהרגע הראשון, הכריכות התקלפו מעל הספרים כמנסות להימלט. העברתי ליהודה במהירות את הודעות הברכה והחסות. ידעתי שאם לא אודרוז יתחילו לבוא הקליינטים: כל אותם מו"לים שאיש לא מכיר חוץ ממני; כל אותם סופרים שמוכנים להסתפק בי עבור כמיהתם "להישמע"; כל אנשי השיווק שלא היו מסתדרים בשום תחום אחר. נפשות לעשות, עלבונות לתבוע, פיצויים זעירים לדרוש – לכולם יש מה לחפש אצלי בדוכן. רק נעמי מעולם לא הגיעה לכאן. אבל אני הגעתי אליה, כל שנה, וגם עכשיו רציתי לצאת כבר ולגמור עם זה. כשפניתי החוצה נוכחתי שצדקתי: מולי כבר עמדה הסנונית הראשונה הקבועה, אישה חסרת גיל בצעיף פשמינה ושמלת זמש ירוקה, חגיגית מדי.

"בואי עוד שעה," הפטרתי. היא התחננה שרק אשבץ אותה, בשביל זה באה מוקדם ולקחה חצי יום חופש. "תביאי," פלטתי ביובש, והיא, בצייטנות, ללא הכרת תודה, הגישה לי גזיר דף מודפס ושטר של עשרים שקל.

"מתי תהיה הכריזה?"

הכנסתי את השטר למלבן המתאים בקופה אגב מבט חטוף, אומד, בתוכן הפתק, פעולה לקונית שמיומנותי בה הייתה נעימה. המשוררת הצעירה והמבטיחה צאלה בן בסט חותמת עכשיו על ספרה השני, מְרַכְבּוֹת שֶׁל קָרַח, מְרַכְבּוֹת שֶׁל אֵשׁ. שירים רגישים ומעודנים הנוגעים בשאלות הגדולות של החיים באומל חד ומדויק. עכשיו בדוכן ההוצאה!

"את כתבת את זה, צאלה?"

"מה זה עניינך?"

"את יודעת שזה שקל למילה."

"אתה יודע שזה מה שהמו"ל נתן!" היא מחתה. "אני לא מוציאה עוד שקל על הספר הזה!"

"אין בעיה," נאנחתי ולקחתי ליד עט אדום שחיכה לי על השולחן. גם מהעריכה הזעירה הזאת למדתי ליהנות. אם את שירתה סיתתה צאלה בן בסט באומל, לפתק שמכריז עליה הביאה פטיש. מעולם לא הבנתי איך גם תולעי הספרים הגמישות והמיומנות ביותר כותבות על עצמן טקסטים כל כך רופסים, בכל כך מעט מילים. ולמי?

"אני משאיר 'צעירה' או 'מבטיחה'?"

"שלא תעזו..."

"טוב. כמה חשובה לך מרכבת האש?"

"זה חלק מהשם של הספר!"

"בואי, את לא בני-עמי גדעון. חוץ מזה, בחום הזה עדיף לך רק קרח. יבואו יותר,

תאמיני לי."

המשכנו כך כמה דקות, עד שבסוף היא ויתרה על ההזמנה לדוכן. אז השביעה אותי שנכרוז לפני שאמא שלה הולכת בשבע. הצצתי בשעון. כעסתי על עצמי על הדחינות שהתפתיתי לה, על הנכונות הזאת לתהומות של אחרים. השארתי ליהודה את הפתק ויצאתי.

סקרתי את דוכני ההוצאות מהשביל ההיקפי, כמצביא מובס. הן חזרו אל מקומותיהן כמדי שנה, אבל ההתרגשות שליוותה את התנועה הזאת פעם, כשעוד כתבתי בעצמי – ועוד דמיינתי מי יודע אילו הזדמנויות, שיכולות להירקם דווקא הערב, דווקא עכשיו – פגה ונסתלקה. הראשונים בדרכי היו הדוכנים הבודדים, שמרכולתם נעה בין עולם העסקים למתכונים איורודיים, בין האוטוביוגרפי לכת. בדוכנים האלה – דוכנים של איש אחד, לפעמים של ספר אחד, שלא זובחים במקדש הספרות ומתחלפים באין רואה משנה לשנה, לפעמים מיום ליום באותה שנה – אני מרגיש בנוח. יותר מלחפש ביניהם את נעמי אני נמנע מכך באמצעותם, מושך רגע ועוד רגע, לפעמים אפילו קונה משהו.

אחריהם באות ההוצאות הקטנות, האיכותיות. עם כל האוונגרדיות, גם הן מתייצבות אצלי בכריזה כמו גדולות, אבל הביקורות של נעמי על ספריהן בדרך כלל נלהבות ותמיד אדיבות. נעדר מהן הזדון שמתגנב אל רשימותיה על סופרים קנוניים כמו בן-נעמי גדעון. לנעמי עצמה לא היה זכר, גם בדוכן העמוס שבו נעצרת.

"מה אתה מחפש?" שאלה אותי ז'נבייב ז'ראר, מייסדת "אוח", כשסקרתי את הדוכן. היא עלתה לארץ מקנדה, הקימה את ההוצאה ברעש גדול ועשתה לה שם כמי שדעתה לא תתקרב עד שתכיר הקוראת הישראלית הנבערת את סופרות קוויבק הצעירות, הטובות בעולם. היא הייתה יפהפייה והיא הציעה לי יין. באילו עוד נסיבות הייתה מסתכלת עליי? את חמשת הספרים שעליהם המליצה הכנסתי לשקית כמעט בהיסח הדעת. לפתע שמעתי ברקע, כמו שעון מעורר המסתגן לחלום, את הקול של יהודה מברך את שרת התרבות, שבקרוב "תכבד בנוכחותה" הרמת כוסית חגיגית בשטח ההוצאה הגדולה בישראל. "היין אצלם גרוע אפילו יותר מהספרים," ז'נבייב קרצה לי, אבל אני כבר הייתי בדרך.

ראיתי אותה מייד, עוד לפני שחציתי את מחסום הברזל בפתח המתחם. היא נראתה שברירית משזכרתי. נצמדה לכיבוד אך לא נגעה בדבר; חיכתה שהעורכת הבכירה תסיים שיחה אחרת. פעם נעמי הייתה בת בית בחוגים האלה, כשהייתה מבקרת מוערכת במוסף של "שחרית". בשנה שעברה סיפרה לי שהיא מנקדת ספרי ילדים בהוצאה עצמית, ופעם בחודש כותבת 250 מילה למקומון. העורכת דיברה ודיברה, ונעמי החליפה את משקל גופה מרגל לרגל. בימיה בעיתון, בנדיבות אמיתית היא הקדישה בוקסה מהכפולה שלה לסיפורי ביכורים בכתבי עת. עבור חבר'ה כמוני, הבוקסה הזאת הייתה כל מה שאפשר לחלום עליו. העורכת סיימה את ענייניה עם מי שהתגלה כמפיץ, נוגעת באמת ידו כמשלחת אותו לדרכו. את נעמי היא לא חננה במגע כששיחתן הסתיימה, מהר מהצפוי. נשמתי עמוק. הרגע הזה הפך עם השנים לחובה מרתיעה, אבל עכשיו התרגשתי. כל כך התרגשתי, כנראה, שלא שמתי לב לתכונה סביבי. כי בזמן שאני חכתי בדעתי איך לגשת, התקרבו אלינו לשולחן שרת

התרבות ופמלייתה, מלווים בצוות צילום של ערוץ 2, ובנוכחותו הבלתי נמנעת של בן-עמי גדעון, ספרו החדש בידו. אלא שהסופר הלאומי לא שעה לשרה, למצלמות הפועלות, ופחות מכולם אליי. הוא עקף אותי בצעד נמרץ, נעמד מול נעמי, ובידו הפנויה שלף מכיס חולצתו המכופתרת הקצרה גזיר נייר מודפס.

"מחלת יאפים" הוא ספר מהנה, "הוא הרעים, "הכול נינוח, הכל נעים, עד כדי כך שמתעוררת השאלה: הייתכן שכמו גיבורו, גם בן-עמי גדעון קצת התעייף?" ועכשיו אולי תואילי להסביר לי מה פה כל כך נעים ונינוח?"

בן-עמי ואני בני אותו גיל אבל הוא תמיד נראה מבוגר יותר. גם הוא, כמוני, התחיל בבוקסה של נעמי, אבל בעוד אני נבלעתי בדוכן הפריזה, לנהל את נשורת התהילה של אחרים, הוא ישב וכתב. כבר בצעירותו, בצעירותנו, הפך שמו לנכס צאן ברזל: בציבור הרחב הוא מייד נישא במלואו, בנגינה עמומה של מכובדות; בגווארדיה הוותיקה, שאמונה על חלוקת הפרסים, נהגו ב"בן התשחורת" פמיליאריות מפא"ניקית וקראו לו "בָּנָה". אפילו לעיתונות החרדית הוא הגיע, עם ספריו האפיקוריים, וכונה "בע"ג 2000". אבל הוא מעולם לא נכנע לפיתויי החשיבות העצמית. "אני כותב כי אני חייב, כי אחרת אני מרגיש חרא – זה הכול", הוא אמר בריאיון לניו-יורק טיימס שעורר סערה. ואם היה במה לקנא בו – יותר מהכיבודים והממון שמעתירים עליו ברחבי העולם, יותר מהכישרון וההספק יוצאי הדופן שלו – זה הדבר. הוא כותב כי הוא חייב, ואני לא, כי אני לא. כשלא שיתקה אותה אימה, עבורי נבעה הכתיבה מחדוות השעשוע, והשעשוע תמיד אחרון בתור. מעולם לא הבאתי את עצמי להמשיך את מה שהתחלתי באותם כתבי עת, שחלקם נעלמו ועורכיהם נפטרו מזמן. נעמי היא היחידה שידעת שאי פעם כתבתי, והשיחה הקבועה איתה, שנעשית מאולצת ורפה משנה לשנה, היא החוט האחרון הקושר אותי לעולם שהאמנתי שיהיה שלי.

עכשיו חצף בינינו בן-עמי גדעון, שקיבל לאחרונה תואר אבירות ממלך נורווגיה, ונופף לעומתה בזעם בשלוש השורות שכתבה ל"מלאבס". לעיניה הנדהמות של נעמי, במשך דקות ארוכות הוא ציין מהלכי עלילה מפתיעים, הזכיר צדדים אפלים של דמויות, מנה תחדישים לשוניים. אדיש לקהל המתאסף, הוא לא ידע שובע, ולא הפסיק עד שדוברת כלשהי, דווקא של השרה, לקחה לו את הפתק, זרקה אותו לרצפה וגררה אותו במרפק לחתום על עותקי הספר החדש. "תראה איזה תור יש!" ההמולה סביבנו התפזרה, כאילו הופעת הקוראים בדוכן הזכירה לנוכחים שהם בעבודה. שוב לא מצאתי את נעמי, רק הפתק שהוטח בה נותר על הרצפה. הבטתי בו לרגע לפני שיצאתי מהדוכן. במקום לחזור לעמדה שלי בכריזה נטמעת לאיטי בהמון, שהתרחק מהכיכר אל הבארים ובתי הקפה בחוץ.

קילימנג'רו יונית נעמן

ברגע האחרון חזרה בה לוציה והחליטה לא לקבל על עצמה את הנדרים, הכרעה שתגדוש את סאת הספק של חייה ותותיר אותה מעונה, כאילו אין די ברגשות האשם שכרוכים בעסקת החבילה של הנצרות. פעם אחת, בערב קודר ואיטי במיוחד, היא גוללה באוזניי את פרשת ההיפלטות שלה משורות האחיות ציון, שהתחילה עם זימון לשיחה אצל אם המסדר, שאמרה לה נחושות שבשלה השעה. לוציה בכתה כשסיפרה לי כמה רצתה שהכול יימשך כמו שהיה, רק בלי הנדרים, אבל אם המסדר לא הניחה לה, והיא נאלצה להפנות עורף לכל מה שהאמינה בו, לנשים הפלסטיניות, לאחיות שבמחיצתן ישנה והתפללה, שאיתן חלקה סעודות צנועות ושיעורי קודש, לנוף העצי שנשקף מהחלון שלה, הנוף שאהבה כי לא הזכיר לה במאום את הבית שהשאירה מאחור.

התאריך שבו סירבה לקבל את הנדרים צוין מדי שנה בדום שתיקה, תענית אחת מני רבות שנהגה לגזור על עצמה, כדי לסמן מתוך הבשר הסכמים עם האלוהים שלה, שהיסוסה אם להתחייב לו אם לאו עלה לה בחיים שלמים של חרטה ואובדן. הסיבה שבעטייה דחתה בשפה רפה את הסכם כל ההסכמים לא התבררה לי לחלוטין. אולי טיפחה תקווה שבכל זאת תנשא מעל שדרת הגלימות האחידות ותיבחר לגלם תפקיד הדור יותר, אולי חששה שטבעה המרדני לא יאפשר לה להיות אחת מני רבות לאורך זמן, אולי הייתה זו תשוקת הבשרים שהציפה אותה מעת לעת, מדגישה את ריבואות המרחק בין כבליו של הארצי לקדושה הנאצלת.

מגיל שבע ואילך, בעוד חברותיה לספסל הלימודים טיפחו שאיפות התהוות של העולם הזה, התאוותה לוציה בכל מאודה להיעשות קדושה. היא סימנה לעצמה את גיל שלוש-עשרה כגיל שבו תמות בייסורים קשים משאול ותעלה השמימה בכרכרת אש מפוארת שעשנה מחפה על ערים נחרבות. לוציה ביקשה לעצמה תהילת עולם ורצתה גם להציל אותו מהרוע ומהאיוולת שגודשים אותו, אבל יותר מהכול, ביקשה נפש הילדה הבודדה שלה שמישהו יאסוף אותה. כשהגיעה לגיל שלוש-עשרה הלכה לאחד היערות, לבושה בשמלת חג לבנה, נשכבה על הגחון ולחשה לתוך האדמה הלחה בזה אחר זה חרוזי תפארת ותוגה על חיי ישוע ומריה מתפילת הרוזארי שלמדה על-פה בבית הספר. כשחזרה הביתה עם חשיכה, שמלתה הטובה מוכתמת ופניה סעורים מדמע ומבוץ, חבט בה אביה בכפות נחושות, בשתיקה גמורה, כמעט מכנית, ושילח אותה למיטתה בלי ארוחת ערב, בלי נרות יום-הולדת, בלי להישיר מבט, אפילו זעוף, אל עיני הקדושה המיוסרות שלה.

אחרי הניסיון שלא צלח להילקח על ידי גרמי שמיים באש מכלה, הקפידה לוציה אחת לזמן מה לחרוץ בזרועותיה תלם מדמם, בתחילה בעזרת חוד עיפרון ובהמשך

באמצעות סכין הגילוח שגנבה מארון התרופות של אבא שלה. כשנגמר המקום על הזרועות ועדיין לא התרחש נס הפיכתה למופת קתולי של עינוי והקרבה, החלה להשתמש גם בגפיה התחתונות, מסמנת עליהן על פי לוח מועדים פרטי שחוקיותו המקודשת נהירה רק לה מיני סימנים של קבע, שדבר קיומם המדמם והמגליד חליפות ריגש אותה כמעט כמו אהבתו של ישוע עצמו.

כשפגשתי אותה הייתה בת למעלה מארבעים, וזנחה זה מכבר את ההרגל להטיל מומי סטיגמטה בגופה. בפעמים הבודדות שבהן ראיתי אותה יוצאת מחדר המקלחת, הבחנתי בבירור במפת הויה דולורוזה חרוצה על ארבעותיה, עדות אילמת לניסיונות השווא להיעשות קדושה, להיחרת בלבבות כלוצ'יה מסירקוזה שענינה נעקרו ומאורן לא אבד, שראשה נכרת וחייה לא קופחו, שרוחה הושפלה לא אחת, ואשר בזכות הדבקות באמונה יכולה הייתה לכל אויביה.

כשרק עברנו לגור ביחד, הצייקנות שלה דחפה אותי לנהוג בפזרנות כמעט אדוקה בכל המשאבים שעמדו לרשותי. לארוחת הבוקר היא נהגה לאכול דגנים במי ברז ואחת לשבוע פינקה את עצמה בגביע יוגורט, הזול ביותר שהיה בנמצא. את גופה רחצה לעיתים רחוקות, ועם זאת תמיד נדף ממנה ריח דק של סבון כביסה. היא הייתה מעבר לזיעה, ונדמה היה שגופה נושא בגאון את הצמצום הנכפה עליו. פעם מצאתי אותה מחטטת בפחי הזבל, אחרי מסיבה שערכו השכנים, ושולה מתוכם שאריות גבינה ופירות. היבול הזה קיים אותה בימים הבאים, ואני לא יכולתי לשאת את מראָהָ, חוגגת את יפי הבריאה מפח האשפה. ההסתפקות שלה במועט עוררה בי רגשות מעורבים של זעם וקנאה. זעם, על ההתנשאות שלה מעל האלפבית הקיומי, וקנאה, כי מי שלא ראה שמחת לוציה במנת היוגורט השבועית שלה, לא ראה שמחה מימיו. סדר היום הנוקשה שניהלה כלל יקיצה לפני עלות השחר, התפעמות (קבועה) מהזריחה, ביצוע מוקפד של חמשת הטיבטים ושעות ארוכות של לימוד, שינון ותפילה. חדרה הכיל את המעט הנדרש לחיי פרישות, ובכל זאת ניכרה בו מעין מלאות, אולי בזכות הדיוקנאות שניצבו באורח קבע למראשות מיטת היחיד שלה – פרנציסקוס הקדוש וחיות הבר, קורנים מאורו של הצלוב שאליו התייחסה בלי נדר כאל הזיווג היחידי, שאף על פי כן בוא יבוא. מדי יום, ללא יוצא מן הכלל, ביקרה בכנסייה הקתולית, והייתה שבה משם בפנים סמוקות, כאילו זה עתה השתתפה במתן תורה, שמחה על כל הטוב שנפל בחלקה, על שרגליה הארוכות נושאות אותה בקלות, על אהבת המשיח המפעמת בחוזה, על העולם הזה ועל זה שיבוא אחריו.

עם הזמן אפשר היה להבחין בהתרופפות מסוימת של סדרי עולם, שפקדה את מעוננו. שעות ארוכות ביליתי על יצועי, בוחנת את שכבות הטיח על התקרה, חושבת על האנשים ששכבו כאן לפני, ותוהה אם יש ממש בדברים שסח לי אב הבית, שיצאו לו מוניטין של גוזמאי, על אותו ארכיבישוף שנודע במעשים המתבקשים מאנשים מסוגו ושהתארך לפני כמה שנים בחדרי למשך לילה שלם. פשוט איברים, נועצת מבט של שטנה בערימות הספרים המתגבהות והולכות על השולחן, פונה בתחינה אילמת לישות עליונה כלשהי שתופע מייד ותעניק לי את הידע האצור בהם אפילו תמורת

כתב כניעה, ובלבד שלא אצטרך לקרוא אותם, לא כל שכן לכתוב עליהם. מעבר לקיר, שקטה כעכברה, הכרתי עליפה את תנועותיה של לוציה, רכונה על ספרים פתוחים, עורכת רשימות בכתב יד צפוף, עיניה סורקות שורה אחר שורה אחר שורה בעמלנות עיקשת. עם כל מסירותה לרעיון השילוש, חשבתי לעצמי, עוררין וספק היוו אבני יסוד באישיות הרק־כמעט־נוירית שלה, פרושה אבל לא לחלוטין, מאמינה אבל בועטת, צלקות התקווה שהכזיבה על גופה לימדו על מאבק האיתנים בין הלחם לתורה. פעם, בליל סערה, המחזנו את הפסיון של ישו, כל אחת מגלמת יותר מתפקיד אחד, הדלקנו נרות חנוכה, חגגנו את המולד וניגנו בארבע ידיים על הפסנתר שעמד לרשות דיירי הבית. בוקר אחד סיפרה לי בהתרגשות שעשתה את חמשת הטיבטים בעירום, ואני, שזנחתי לאנחות את היהודי המשומד שעליו הייתי אמורה לכתוב, הבחנתי בהקלת מה בחבלה הנגרמת למפעלות התרגום שלה. לוציה, שבימים כתיקונם נהגה לצאת את הבית וללחוש בעברית רכה על הסף "לפתח חטאת רובץ", בישרה לי שהבינה שהיא רוצה לכתוב. בתחילה ניסתה לכתוב מחזה בשלוש מערכות על חיי המשוח: חיים, מוות, חיים, אבל עד מהרה החלה לכתוב סיפורים, ששאבו את השראתם מאגדות, ממדרשים ומסיפורי הברית החדשה, ושנפתחו תמיד במילים "היה הייתה ילדה". הסיפור הראשון עסק בילדה שאיבדה את האצבע המורה, השני בילדה שחשבה שאלוהים הוא עמוד חשמל והבאים אחריו היו, לדאבוני, לא פחות מהפכי קרביים. בימי הכתיבה הקודחים של לוציה מצאתי עצמי מחכה מדי יום לערבו, יראה את סופו, מתבוננת שעות ארוכות באילן שכיבד את חלוני בנוכחות מסועפת, נמוגה לתוך גוני הירוק. ראיתי בלא חמדה איך חובותי נזנחות עד אחת. כל יום וייסוריו, עד הנקישה הבוטחת בדלת: לוציה כתבה עוד סיפור.

לילה אחד החלה לספר לי את המעשה בילדה שבלעה את הקילימנג'רו. למחרת נעלמו עקבותיה. חדרה נשאר כמות שהיה: המיטה מוצעת למשעי ולמראשותיה דיוקנאות החמלה, הסיגוף, החסד והרחמים, על השולחן פתוחים ספרים ולצידם רשימות בכתב יד צפוף. תנ"ך דו־לשוני נעצר בספר בראשית, קצה סימנייה נושק לפסוק "וַתִּצְחַק שָׂרָה, בְּקִרְבָּהּ לְאִמֹּר: אַחֲרַי בְּלִתִּי הֲיִתְהַלְּלִי עֲדָנָה". פתחתי את מגירות השולחן בחיפוש אחר סיפורי המעשה בילדה, אך תחת זאת מצאתי באחת מהן מצבור של פירות יבשים ושוקולד. ארון הבגדים שלה שמר על מלבושיה המעטים ולא החסיר דבר. אב הבית, שיצאו לו מוניטין של גוזמאי, אמר שראו אותה מנסה לחצות את הנהר, מחברות מזדקרות מכיסי מעילה.

משנקף עוד מולד, ונעשה ברור שהאישה שסירבה לקבל על עצמה את הנדרים כבר לא תשוב, התחלתי תווה אם אי פעם התהלכה במחוזותינו. אהבתי לחשוב עליה הופכת לקדושה, עולה השמיימה במרכבה העשויה גביעי יוגורט, למנזר האחיות ציון בירושלים פחדתי להתקשר. מדי פעם בדיתי סוף אחר לסיפור. על פי אחת הגרסאות, הילדה שיצאה לתור מצאה לאחר נדודי נצח את המקום המתאים בעולם, אמרה את ההר על אדמה נכונה והתיישבה למרגלותיו.

גניבה עדנה שמש

קחי את העט היקר -
תני בו שריטה דקה,
ארכה,
בגיר, אולי
יתחבטו כנפיד
ככנפי יונים בחלון הקר
להתל לך שיר
רצוץ,
עקר.

את כבר עיפה.
בחויץ הגשם דק וחרושי.
טפוטיו טפות טרפה
חדורות כבד-המשקל ונכה-המקצב,
את יודעת, השירה חפשית -
את אמונה על תורת הכבוש, יש לך קסם אישי;
בגיר תשרטי כמו חתול הסמור אל
חכמת הזנוק
המשלם
משפת נפשי אל שפת נפשך.

והבכה דל, ופוסק, גם הדמעות מוכנות ליבוש;
ותזרח שמש
כמו מחר,
כמו אתמול,
ואת תחיקי אל העולם
כאלו לא באת לכרם רעך
כאלו יש בך עבר - הנה בעט והתהפך -
כמו נפל דבר,
ולא ריק דפך,
לא ריק דפך.

בין דפיו אמירה אמיתי

התדעיי? במוצאי השבת היא מירקתי עצמי ועטיתי בגד חגיגי ככלה לקראת חופתה. נרגשת, נסערת, נלהבת, נמרצת, שמתי פעמי לקניון. חשקתי בקניית ספרך המדובר. ייחלתי שיהיה כחופה עבורי, ואזכה להתקדש עם עצמי בין דפיו.

צבעו ארב וקרץ והבהב אליי מרחוק; בחוצפתו הרעננה אותה כרמזור, זימן אותי לחצות קו מסוכן. הוא פיתה אותי לחדור מבעד לצבעו הנקטריני הכתמתם (או סתם תפוזי), שידל אותי לחדור את האדמומיות המשוכה ואף משוחה על שעריו (כמדומני 007A: Red flame במניפת טמבור – בדקתי באור פלורסנט). שידל וידע שאטבע, שאתבוסס קנאית בלא נודע הקסום המבצבץ בנון-שלנטיות מבין העמודים – שלוש מאות שמונים ושבעה במספר. משקלו 0.925 קילוגרם. ועוד מעט יהיה לקנייני.

כבפעולת ריגול תעשייתי ניגשתי אל מדף התצוגה בחשש מתענג וסקרן. מתחזה למשוטטת אקראית שדדתי אותו והוא גדול ומלא יופי מוקלה. כובד המשא הנערץ הזה הטיל אותי אל דרגש העיון שנח באגביות מתקלפת בירכתי החנות. עיניי סרקו את הסביבה. רבצתי מבוהלת שמא איחשף, ותתגלה ברבים ההתרגשות החומדת, החגיגית כל כך.

אני זוכרת היטב כיצד גהרתי, נגעתי ובאחת פתחתי אותו: ידיי מפשפשות, בולשות בערוות דפיו; עיניי תרות אחר אוצרותיו הצפונים במעמקי האותיות הבוהקות ובניחוח בית הדפוס; שפתיי מגירות ריר בריח תשוקה סקרנית. התרגשתי כאוהב המבתק בתולים מקודשים של מושא תשוקתו.

על ראשי בער הכובע.

התקשיתי לנשום.

התקשיתי לקום.

התדעיי? רטטו אז אצבעותיי לקראת פילוח אודם-כתמתמותו של ספרך החצוף, המתנשא במלוא תפארתו ומתריס: אני פה, אני מכובד, היו עוד לפני, וירבו עוד נוספים אחריי – משלך כמובן.

התגידי לי כן?

התרשי לי לדפדף בו?

לחפש ולבלוש ולפלוש ולקחת את שהיה צריך להיות שלי, לו הייתה המוזה מדייקת בדרכה ובאה אליי. לו הייתה הרוח מסיטה ומיישרת ומאפסת את המוזה לכיווני. הרי רוח לעיתים אינה צפויה במסלולה. הרוח שהביאה את המוזה אלייך, ייתכן שהייתה רפוסה, עצלה, חמקנית ואולי אף מותשת ממסע בלי הכוונה, מייגע וחסר מצפן מדייק. דעי לך, יש שבאה רוח חזקה יותר – מערבית לדוגמה – עייפה ממסעה הארוך היא כושלת ונוחתת במקום אקראי, אחר מזה שהתכוונה אליו. היא רוח אבודה מעל הים, לחה וספוגה במים כבדים וקרירים, שדמעות סרבניות ומאופקות מתעתעות את דרכה האובדת. הרוח הזו תרה אחריי לשווא.

יש גם רוח קדים לזהטת ומסתלסלת ומעורסלת בחולות מדבר זהובים וזנב אובך אדום מערביל אותה, מטנף אותה, ומרחיק את המוזה הזו – כן הזו! ממני. אם כך, הרי שאין לדעת איזו רוח הייתה זו וכיצד טעתה, מבולבלת אבודה ונואשת היא השילה את המוזה שלי והנשירה אותה במטעי האפרסמון שלך. מוטעית ומסנוורת מזוהרם האדום־כתמתם־מפתה.

הרי זו צ'קרת היצירה הכתומה שלך (סוואדהישטהנה בסנסקריט), שלכדה באש זרועותיה הארוכות והלוהבות את המוזה שלי והנחיתה אותה להנטיף מילים בוגדניות בריח עסיס אפרסמונים בשלים ועקפה בפראות יצרית את זו שלי, הכחולה החיוורת (וישודהה בסנסקריט), ושיתקה את גרון מילותיי.

בקנאתי, קנאה עלובה ואובססיבית, עזה ממוות, רצייתי לטפטף עליו קפה, להשחיר ברכים את בוקק מילותיו, להטביעו בחותם אצבעות שומן השניצל שלי, ללכלך ולטשטש אותו בבערת עיניי. ובינתיים בזהירות נזירית, בקדושה, לראשונה בין דפיו הנטפתי אך ורק דמעות יבשות ועקרות בהערצה נאלמת.

כשחזרתי מהחנות והשלל לפות בשקית הפלסטיק בידי – לראשונה רכושי – חישבתי כמה עליתי לי (קומבינה – 41 שקלים).

הרגשתי חור בבטן ובלב,

ופניתי לאכול.

ואת יונה

ואת יונה,

רצייתי שתדעי,

שלו זכלתי

הייתי כורכת שְעָרֵי בְשַׁעַרְךָ הַשְּׁמֹשׁוֹנִי,

תוקעת לְשׁוֹנֵי בְּפִיךָ – לְרֵדוֹת לְשׁוֹנְךָ וּשְׁפָתְךָ.

או אָפְלוּ,

מושיטה יד פולשנית לעמק גְרוֹנְךָ

לחטט בו בצַפְרָנִים אֲדָמוֹת

למצוא את המלים החדשות שְלֶךְ

המתהוות בְּרִיתִיחָה מְשַׁגְעָת,

ולכתב אותן.

כֵּאלוּ הָיוּ שְׁלִי.

שְׁהָרֵי כְּמוֹךְ,

גם לי עֵינַיִם שְׁחָרוֹת גְּדוֹלוֹת וְעַצּוֹבוֹת,

ובחצר ילדותי שאבדה, טפסתי על עצי פרי.
 ואין אב,
 וכבר אין אחות
 והאמא – גם היא כבר לא
 אי יי יי

וחזרתי לעשן
 ורוצה לציר
 [ולזון את כל הגברים]

רק,
 שלי יש את הפחד

דו שיח עם משוררת – מחווה לאגי משעול, "צורת הגוף" ("מדיטציה",
 חלק 4)

משוררת: אגני:

רעש	מטוסים
מטוסים	צפורים
צפורים	ראשי
ראשי	נביחות
נביחות	מכונית
מכונית	רדיו
רדיו	טלפון
טלפון	ראשי
ראשי	פני
פני	

ילדים, טלויזיה, מחשב
 אבק, חדשות, כרן התפטר
 כואב. מתלהב, קודח
 מלבי העולה על גדותיו
 ועוד מכוניות בכביש הראשי שבחצרי האחורית
 כרן התפטר
 קודח, הומה, סחרחר
 לוקטות. עיני רושפות, נוצצות, דומעות,
 מבקשות.

הוי הפנים
 איך אגני אחסל אתכם
 בתרסים ראיתי

ויהיה לי שקט.

מה עושים עם המפלצת ירוקת העין? עופרה עופר אורן

"הו הישמר, אדון, מן הקנאה," אומר יאגו לאותלו בעודו מייצר ומטפח אותה, את "המפלצת ירוקת-העין", כפי שהוא מכנה אותה.

כמה שהמפלצת הזאת מפחידה!

פעם אחת הופתעתי לפגוש אותה מחוץ למחשכים הנסתרים של נפשי. זה קרה בעיצומה של השקת ספר שכתבה סופרת-לא-מצליחה-במיוחד. ברגע מסוים זינקה פתאום מבין היושבים בקהל אישה, סופרת-מצליחה-מאוד, קמה על רגליה וביקשה להסתלק. המקום היה קטן וצפוף, והדובר נאלץ להפסיק את דברי השבח הנהוגים בהשקות, שאותם חָלַק לכתבתה של סופרת-לא-מצליחה-במיוחד, ולוּזו הצידה כדי לפנות נתיב מילוט לסופרת-מצליחה-מאוד.

דממה של אי-נוחות השתררה בין היושבים למראה פניה המכורכמות, שהעידו על מה שחשה: קנאה שלא היה בכוחה להסתיר, קנאה מפתיעה, שהרי לא הייתה לה בעצם שום הצדקה: במשך השנים היא עלתה על חברתה, זכתה לביקורות אוהדות, פרסים ומעמד נחשב. ובכל זאת, חרף כל הסממנים הרבים להצלחתה העודפת, לא הייתה מסוגלת להתמודד עם שבחים שחלקו הפעם בנוכחותה לאחרת – מי שנהפכה בעיניה באחת ליריבה.

אבל זו דרכה של המפלצת ירוקת העין: משתלטת ומייסרת בעוצמה את מי שנוצרה בתוכו, שכן היא, כדברי יאגו לאותלו, "לועגת לבשר שהיא אוכלת": הלעג הפנימי הנלווה לה דומה לחומצה. היא מפלצת דביקה, אילמת, ובעיקר – מבישה! קשה להיפטר ממנה כי אי אפשר להביע אותה, מעצם קיומה היא אסורה והרסנית. והיא גם משריצה מפלצות-משנה איומות: תחושות קיפוח, נקמנות, ולמרבה הצער – גם השפלה עצמית. לו רק הצליחה הסופרת המצליחה-מאוד להישאר במקומה, לו רק המשיכה לשבת ולהעמיד פנים, לא הייתה קנאתה נחשפת בפומבי, ומן הסתם הייתה ניצלת לפחות מהמבוכה שהסבה לעצמה. אבל לא, נבצר ממנה באותו רגע להתגבר: נראה כי עוצמות היצר שהולידו את יצירותיה הביאו לעולם בהכרח גם מפלצת חזקה במיוחד.

והרי גם היא, כמו כולנו, גדלה על שניים מהנדבכים המוסריים הבסיסיים בתרבות היהודי-נוצרית, אלה שהם חלק מחוקי היסוד האמורים להסדיר את יחסי הגומלין בחברה האנושית: הציווי "ואהבת לרעך כמוך", והדיבר העשירי "לא תחמוד". אין ספק שגם היא, כמו כולנו, מצפה מעצמה לנהוג על פי הציויים הללו: להיות נדיבה, להשתתף בלב שלם בשמחת זולתה, או לפחות לנהוג בנימוס.

אבוי. התביעה לאהוב את הזולת כמו את עצמך – את זאת לימד אותנו פרויד במסה "תרכות בלא נחת" – היא פשוט בלתי אפשרית. היא, כתב פרויד, "מבטאת את שלילתה הקיצונית של התוקפנות הטבועה באדם". וברור לגמרי שגם הדיבר התובע מאתנו על פי חוק שלא להרגיש את מה שאנחנו מרגישים הוא מוגזם ובלתי אפשרי. איך אפשר לא לחמוד, אם חומדים? איך אפשר לא לקנא, אם מקנאים? אלמלא היו התביעות הללו בלתי אפשריות, הרי לא היה בהן צורך מלכתחילה. אנחנו נדרשים להשתדל, אבל לא נוכל להתחייב שנצליח. "מה אלוהים יכול כבר לדרוש אם כך הוא מערבב גוף ונפש ולא מסמן את קו הגבול, אם כך הוא תובע מאיתנו ורומז לנו, דורש ומפתה עם הקריצות הקטנות שלו. מצמוצים זריזים כמו גחליליות בחושך, הצצות מהירות, קצרות מדי, אל מחוזות האור" – כתבתי פעם באחד מסיפוריי על ה"לא תחמוד" המוזר הזה.

לא, על הרגש אי אפשר לכפות, אבל אפשר לתבוע השתדלות. וליתר דיוק – התנהגות נאותה, ואז אולי מתוך שלא לשמה, בא לשמה: בדרך כלל שמחה מעלה חיוך, אבל לפעמים התהליך יכול להתהפך: מחייכים, ואז אולי מתעוררת שמחה גם בחלקו של האחר.

מאה שנים לייסוד אגודת הסופרים

THE HEBREW WRITERS ASSOCIATION
of Palestine
The Executive Board

אגודת הסופרים העבריים
בארץ-ישראל
הועד המרכזי

כ' סיון תרצ"ג
תל-אביב, 14.6.33
P. O. B. 50 ת.ד. 50

לכבוד

כאן.

1. א.

בימים אלה נעשים מאמצים מיוחדים ע"י חובבי הספרות
העברית ודורשיה למען התגבר על המצב הקשה של "סאונים" שבועון
אגודת הסופרים העבריים בא"י ולהבטיח את קיומו לשנה ה' .
חגיגה, איפוא, השעה שטובי הצבור יראו בפועל את
אהדתם ואת יחסם הראוי לשבועון הספרותי המרכזי.

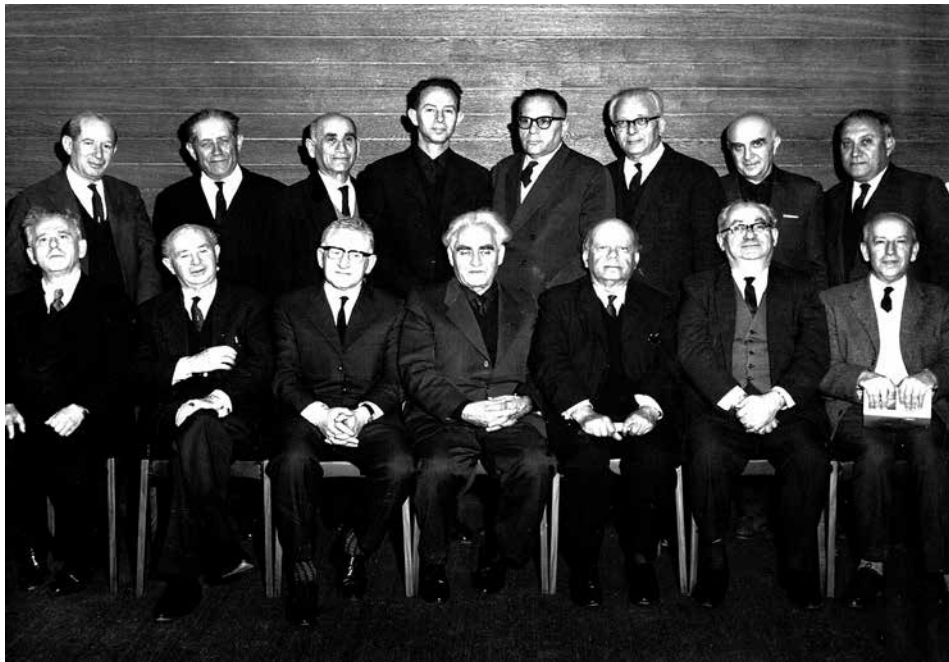
וחנוי פונה אליכם בבקשה לארגן בהסתדרותכם מפעל החתמה
מכסימלית בין כל חבריכם לשנה החדשה של "סאונים" במחיר 1 לא"י
לשנה, ורצוי, כמובן, שדמי החתימה יסולמו בזמן החתימה.
אני מקווה שתענו לקריאתי להציל את מפעלה של אגודת
הסופרים שקימה אותו במשך ארבע שנים, על אף האדישות מצד הקהל,
ותהיו למזפת לארגונים אחרים.

חברת הוועד למען "סאונים" הגב' אנוה לזאירס חכר
אוחכם בענין זה. ככל הכבוד

2102
63024
51
(63024/1)

ביאליק מנסה לגייס לקרחת למאונים, 1933

הוועד המרכזי של אגודת הסופרים, 1966 (ואף לא אישה אחת!)

אגודת הסופרים העברים בא"י

בית-העם **ביום חמישי**
ב' אדר ב' 14-3-29

נשף **מאזנים**
ספרותי **מוסיקלי**

לכבוד הופעת הגליון הראשון "מאזנים" שבועון אגודת הסופרים העברים

בתכנית:

א. הרצאה מוזיקלית: ח. נ. ביאליק "הספרות העברית בזמן הזה"	א. מילודיה ב. הלם ג. ברוך
ב. זי' ז'וריני זמרה ע"י ז'וריני	ד. סמטנין ה. סמטנין ו. סמטנין
ג. ז'וריני זמרה ע"י ז'וריני	ז. סמטנין ח. סמטנין ט. סמטנין
ד. הרצאה "שעות הכשרה"	י. סמטנין יא. סמטנין יב. סמטנין

הערות:
 א. כרטיסים במחיר 21, 31, 49 נמכרים:
 א. כרטיס יחיד - 21 ש"ח
 ב. כרטיס זוגי - 31 ש"ח
 ג. כרטיס משפחתי - 49 ש"ח
 ד. כרטיס ילדים - 10 ש"ח
 ה. כרטיס זוגי ילדים - 15 ש"ח
 ו. כרטיס משפחתי ילדים - 25 ש"ח
 ז. כרטיס זוגי משפחתי - 35 ש"ח
 ח. כרטיס משפחתי משפחתי - 45 ש"ח
 ט. כרטיס משפחתי משפחתי - 55 ש"ח
 י. כרטיס משפחתי משפחתי - 65 ש"ח
 יא. כרטיס משפחתי משפחתי - 75 ש"ח
 יב. כרטיס משפחתי משפחתי - 85 ש"ח
 יג. כרטיס משפחתי משפחתי - 95 ש"ח
 יד. כרטיס משפחתי משפחתי - 105 ש"ח
 יה. כרטיס משפחתי משפחתי - 115 ש"ח
 יז. כרטיס משפחתי משפחתי - 125 ש"ח
 יח. כרטיס משפחתי משפחתי - 135 ש"ח
 יט. כרטיס משפחתי משפחתי - 145 ש"ח
 יי. כרטיס משפחתי משפחתי - 155 ש"ח
 ייא. כרטיס משפחתי משפחתי - 165 ש"ח
 ייב. כרטיס משפחתי משפחתי - 175 ש"ח
 ייג. כרטיס משפחתי משפחתי - 185 ש"ח
 ייד. כרטיס משפחתי משפחתי - 195 ש"ח
 ייז. כרטיס משפחתי משפחתי - 205 ש"ח
 ייח. כרטיס משפחתי משפחתי - 215 ש"ח
 ייט. כרטיס משפחתי משפחתי - 225 ש"ח
 ייא. כרטיס משפחתי משפחתי - 235 ש"ח
 ייב. כרטיס משפחתי משפחתי - 245 ש"ח
 ייג. כרטיס משפחתי משפחתי - 255 ש"ח
 ייד. כרטיס משפחתי משפחתי - 265 ש"ח
 ייז. כרטיס משפחתי משפחתי - 275 ש"ח
 ייח. כרטיס משפחתי משפחתי - 285 ש"ח
 ייט. כרטיס משפחתי משפחתי - 295 ש"ח
 ייא. כרטיס משפחתי משפחתי - 305 ש"ח

ההתחלה ב"9 בערב

נשף אגודת הסופרים לכבוד הופעת גליון מאזנים הראשון, 1929

צבי חמר שגית אמת

הבחורה של הקפה התחלפה. "מה קרה ליוליה?" שאלה לאה כשהגיע תורה, "היא לא עובדת היום?"

החדשה, נערה דקה בשיער אסוף בזנב סוס מתוח, תלתה בה מבט עייף תחום בריסים שחורים וארוכים מדי וגבות שחורות ומשורטטות מדי – ושאלה – "מה?" "יוליה," חזרה לאה שוב, "היא לא עובדת היום?"

"אני לא יודעת מי זאת יוליה," נאנחה החדשה של הקפה, "את רוצה משהו?" "כן, כן, בטח," התנצלה לאה, "הפוך קטן בבקשה. לקחת."

החדשה עפעפה במסרקות הבמבי שלה והכריזה "שלוש שקלים בבקשה," ולאה הזדרזה ושפכה לכף היד הצעירה שלושה עשר שקלים במטבעות שהכינה מראש. היא קיוותה לראות איזה חיוך של הכרת תודה או קריאת התפעלות נרגשת כי הכסף הקטן תמיד חסר בקופה, ככה יוליה פעם הסבירה לה, וזאת ממש התחשבות להכין את כל המטבעות מראש, ככה היא אמרה, אבל החדשה כבר הפליגה במבטה הלאה, אל הגבר שעמד מאחורי לאה וחיכה בסבלנות לתורו.

בזמן שחיכתה לקפה שלה סקרה לאה את חלל בית הקפה. שום דבר לא השתנה מאתמול ומכל האתמולים שחלפו בשלושת החודשים האחרונים מאז פתחו את הסניף הזה של "ארומה" מתחת למגדלי הזהב, שבאחד מהם, בקומה ה-15 של התפקודיים, היא גרה.

היא השעינה את זרועותיה על הדלפק הארוך המחופה שיש שחור ובחנה בסקרנות, כאילו רואה אותם לראשונה, את הכתמים החומים המנקדים את העור השקוף על כפות ידיה. השיש הבהיק מניקיון. ריח הלחם והעוגות הנאפות בתנור מילא את נחירה של לאה. היא נשענה על אחד מכיסאות הבר האדומים, ועקבה בעיניה אחר תנועותיו של הבריסטה שגם אותו לא הכירה.

מעניין מה קרה היום. חשבה. לאן נעלמו כולם?

מדי יום, בשלושת החודשים האחרונים, מתישהו בין ארבע לחמש, ממש לפני החוגים של אחרי הצהריים, הייתה לאה גולשת ללובי במעלית השקופה, ומשם יוצאת אל השביל המרוצף אבני מדרכת משתלבות, ונכנסת מבעד לדלתות הקניון הסמוך ישר לזרועות בית הקפה שהמתין לה, חם וריחני ומנחם, כמו חיבוק של אמא. היא נהגה להחליף עם יוליה כמה משפטים ברוסית, ואחר כך הייתה מברכת בחום את יהלי הבריסטה הקבוע ומתעניינת בקעקועים שעל זרועותיו. בליבה תהתה אם בקיץ, עונת הלחות והשרוולים הקצרים, יבחין גם בזה שלה.

הם כבר הכירו אותה והיו מכינים לה את הקפה בדיוק כמו שהיא אוהבת. אבל היום עמד שם מישהו אחר, לא היה לו הקוקו של יהלי ולא היו לו קעקועים. הוא הקציף את החלב במבט חתום ולאה אפילו לא התאמצה לקרוא את האותיות הקטנות שחרטו את שמו על תג מתכת שהוצמד לכיס המדים.

שתי נשים צעירות שלצידן עגלות ישבו בפינה ופטפטו במרץ. התחשק לה להציץ ולראות את התינוקות השכובים בפנים, חמודים כאלה בטח, ריחניים ורכים כמו הלחמניות הנאפות ממש ברגע זה בתנורי הזכוכית הגדולים. פעם גם ילדיה שלה שכבו לצידה בעגלות ואילו עכשיו הם חיים בעמק הסיליקון ובבאר שבע. היא מוללה בשפתיה את שמות נכדיה – אורי ויונתן. ושירה, והחדש, נו, איך קוראים לו...? זה שנוולד מעבר להרים ולאוקיינוסים והיא לא יודעת מתי ואם תראה אותו בכלל. "תעשה לי בלי קצף", היא ביקשה מהבריסטה הזר, והמשיכה לשוטט בעיניה על מדפי העץ המוגבהים, עליהם מונחות שקיות קפה בעטיפות אדומות מבריקות, ומהם הרחק אל מעבר לדלתות בית הקפה, לתוך הקניון, שם, כמו בכל יום, התגעשה המולת אנשים שהתרוצצו, ושוטטו, והסתכלו, ונדחפו, ופטפטו אילמים ומושתקים מאחורי קירות הזכוכית השקופים.

ליד ספסל העץ, בין דוכן התכשיטים לחנות בגדי התינוקות, נח פתאום מבטה של לאה על דמותה של ילדה כבת חמש, לבושה בחולצה לבנה, מייבבת ומסתובבת על מקומה שוב ושוב שוב, כמו מחוג דק של מצפן שבור.

גם לשירה, הנכדה האמריקאית שלה, יש תלתלים כמו של זאת. גם לשירה יש חולצה בדיוק כזאת. עם דמות מצוירת ורודה שמודפסת עליה, איך קוראים לה? ניטי...? פיטי...? קיטי! אור ניצת בעיני התכלת השקופות של לאה. שירה שלה לבשה חולצה כזאת בדיוק בפעם האחרונה שנפגשו! בפסח לפני שנתיים! בבת אחת קפא מבטה באימה.

היא אחזה בכוס הקפה שלה, עברה את סף הדלתות השקופות שסימנו את תחום בית הקפה, ופסעה בזהירות לתוך הכוורת הרוחשת שבטבורה עמדה הילדה הקטנה ובכתה.

"מה קרה מיידלע?" רכנה לאה שעונה על מקלה, "מה קרה חמודה?" הילדה הרימה את ראשה מבוהלת, והביטה בלאה בעיניים קרועות ולחות, כאילו הייתה איילה שקפאה לרגע בתוך כוונת. "הלכת לאיבוד?" שאלה לאה. הילדה הנהנה.

לאה הביטה אנה ואנה ואז צנחה על הספסל הסמוך. "בואי", היא שלחה את ידה ומשכה את הילדה אליה. "נחכה כאן עד שאמא תבוא, בסדר?" הילדה לא זזה.

"אני אשמור עלייך מיידלע, הבטיחה לאה, "בואי" היא משכה את הזרוע הגפרורית וקירבה את הילדה עד שזו נעמדה צמוד לירכיה, ואז סידרה באצבעות רועדות תלתל חום קופצני והשחילה אותו אל מאחורי האוזן הזעירה. "איך קוראים לך ממל'ה?"

העיניים הגדולות עוד היו לחות, אבל הבכי פסק, ולאה הרגישה את מבטה של הילדה משוטט על פרצופה ומשתהה בסקרנות, כמו מבקש לגלות את זו המסתתרת מאחורי מסיכת החריצים והכתמים המסמורטטת שהפכה להיות פניה. איזו ילדה מתוקה!

המבט הפעור גלש עכשיו מטה בסקרנות ובחשש, אל מקל ההליכה שקנתה פעם לאה בסין ולכל אורכו התפתל דרקון אדום מוזהב.
"שירה," לחשה הילדה.

"מה אמרת?" עיוותה לאה את מצחה, "דברי חזק, אני לא שומעת כל כך טוב..."
"שירה!" צעקה הילדה לתוך אזנה של לאה.

הייתה השתהות קלה, ואז חיוך רחב התפשט על הפנים הזקנים.
בבת אחת הכול התבהר.

"שירה!!! הייתה לי הרגשה!!!" קראה לאה באושר, "עשית לי הפתעה מאמריקה?"
הילדה חייכה חיוך קטן ונבוך.

לאה הביטה ימינה ושמאלה כאילו מבקשת לשתף באושרה את העוברים והשבים –
"עשית לי הפתעה ממל'ה! אח איזה יופי...!" היא נעצה את זנבו של הדרקון האדום ברצפה, והתרוממה מהספסל כפופה ונרגשת, מתעלמת מכוס הקרטון שהניחה קודם על הספסל, ועכשיו התגלגלה על רצפת הקניון, מרססת סביב זרמי קפה חמים.

"עכשיו תבואי אחריי, הא ממיניקה? כי אני כבר זקנה וקשה לי ללכת, אז נלך לחדר שלי, בסדר?"

הילדה הנהנה ואמרה בקול רם "כן."

"הם לא רמזו לי כלום," חייכה לאה כמו לעצמה בעוד הן צועדות יד ביד לכיוון פתח היציאה.

"מה?" הציצה בה הילדה.

"ההורים שלך... ביום שישי דיברתי עם אבא והם בכלל לא סיפרו לי כלום...
שובבים..."

הן יצאו החוצה והחלו ללכת בשתיקה על השביל המרוצף אבני מדרכת משתלבות, מתעלמות מרעש המכוניות העושות דרכן לתוך החניון הסמוך.
"אמא."

נדמה היה ללאה שהילדה אמרה משהו.

"מה קרה ממל'ה?" עצרה לאה לרגע והרכינה מבטה, "ראית את אמא?"
"לא," אמרה הילדה ומלמלה שוב.

"דברי חזק חמודה, אני לא שומעת כל כך טוב."

"אולי נתקשר לאמא," נשאה הילדה את עיניה ללאה. "אני חושבת שאני יודעת את המספר שלה בעל פה." ניכר היה שהתאמצה לדבר בקול רם ויציב.

לאה נשענה על מקלה ולמשך רגע אחד ארוך נעצה מבטה באוויר – "בטח," אמרה לבסוף, "יש לי את המספר, נתקשר מהחדר."

הילדה חייכה אל לאה ואז החזירה מבט זהיר ודרוך לעבר הדרקון האדום שנשלח קדימה, מפלס דרך לרגליים הזקנות.

"רק נחכה קצת, טוב?" אמרה לאה מבלי להביט בילדה, "כי עכשיו לילה אצלכם."
הילדה הציצה בלאה ואחר כך הרימה מבטה לשמיים. קצה של חיוך התעקם לו על שפתיה – "אבל עכשיו עוד אור..." היא אמרה בהיסוס.

"כאן זה אור," הסבירה לאה בסבלנות של מורה לשעבר, "אבל אצלכם זה הפוך."

הילדה נעמדה קפואה ונדהמת.

"מה, לא ידעת?" התפלאה לאה.

"לא", לחשה הילדה והשפילה מבטה, "לא ידעת".

"בטח", קראה לאה, "מתי שפה אור, אצלכם חושך. אבל אל תדאגי, מיהרה להוסיף כשהבחינה בסנטר הקטן שהחל לרעוד שוב, "בינתיים תבואי איתי לחוג – יש היום קרמיקה שזה מאוד מאוד נחמד! פעם כשהיה יום המשפחה, כולם הגיעו עם הנכדים, אבל אצלכם בדיוק היה כריסמס אז לא באתם. אני אגיד למדריכה שהשם שלה נעמה שתקבל אותך, היא לא תתנגד."

לאה שמה את כף היד הקטנה החלקה בתוך כפה שלה המנומרת, והן המשיכו לצעוד בשביל עד לדלת הרחבה של מגדל הזהב הראשון. זה שבקומה ה-15 שלו, במחלקה של התפקודיים, היא גרה.

"שלום!" הכריזה לאה בחגיגות כשנכנסו ללובי.

שולי מהקבלה סיימה בדיוק לדבר בטלפון. "אחר צהריים טובים," היא ענתה מוכנית, אבל כשהבחינה בילדה קפאה לרגע מבולבלת. "אני רואה שיש לך אורחת, נפערו עיניה.

"כן," חייכה לאה באושר והניפה את היד הקטנה באוויר, "זאת שירה!"

עיניה של לאה סרקו במהירות את הלובי, בתנופת שמחה שקרסה לתוך עצמה. אף אחד מלבד שני תשושים שישבו על כיסאות גלגלים ליד הפסנתר, לא היה עד למנת האושר שזכתה בה ככה פתאום.

"עשו לי הפתעה!" היא חייכה לעבר שולי הנדהמת.

"יאה, לאה," התרוממה שולי, "איזה מותק!" היא שרבבה את ראשה אל מחוץ לחלון

הקבלה כדי להיטיב ולהתבונן בפלא ופנתה אל הילדה, "יו ספיקינג היברו?"

הילדה הביטה בשולי, ואז בלאה, ולא אמרה כלום.

"היא כמעט הלכה לאיבוד הממל'ה הקטנה," הזדרזה לאה לענות, "השאירו אותה

והלכו."

"והבן שלך?" התפלאה שולי, "ואשתו? איפה הם?"

"הם יבואו אחר כך," הסבירה לאה לשולי וגם לילדה שעמדה צמודה לדרקון

האדום והקשיבה בריכוז, "הם רוצים לעשות לי הפתעה, אז הם יבואו אחר כך, נכון

מיידל'ה?"

הילדה הנהנה ומצמצזה בעיניה. שיני החלב נגסו בשפתיים הקטנות בכוח, כותשות

אותן, עושות בהן סימנים.

"את יודעת שירינקה," אמרה לה לאה כשעמדו שתייהן במעלית השקופה. "כשהייתי

בגילך, גם אני הלכתי לאיבוד."

הן המריאו לקומה שלוש של החוגים ולאה ראתה את הילדה נדרכת. "באמת?"

היא שאלה, "גם את?"

"כן," השפילה לאה עיניה אל הלובי שהולך וקטן מתחתיה, "זה היה ברכבת, לפני

המון שנים."

לנגד עיניה ראתה לאה את דמותה של אמה, לבושה בשמלת הפסים שחור-לבן,

והכובע הקטן השחור. לפני שיצאו מן הבית התעכבה אמא מול הראי, והיטיבה אותו על ראשה כמי שאינה מבינה לאן מועדות פניה. זו לא הייתה גנדרנות, הבינה לאה שנים אחר כך, אלא גבורה. התרסה כנגד מי שמבקשים למחוק את זהותה ולהפוך אותה לפרט חסר ייחוד בעדר בהמות. מאוחר יותר, על רציף התחנה, הם כבר נראו כעדר. לאה הייתה אז בת חמש. ביד אחת השעינה אמה את שימל'ה למותניה. בידה השנייה אחזה בחוזקה בכף ידה של לאה. אדס וברוניה כבר היו בנות שמונה ועשר והלכו מאחור. רק אבא היה חסר. הוא נשלח למחנה עבודה חודש קודם לכן. "תחזיקו לי בשמלה!" צעקה אמא שלה לעבר אחיותיה הגדולות המשתרכות אחריה, "תחזיקו לי בשמלה!" עיניה בערו בזמן שנדחקו חמישתם לתוך הקרון. לאה נזכרה איך הכובע של אמא נפל ונרמס תחת רגלי העומדים. ואיך היא, לאה, התכופפה כדי להרים אותו, "לא להתעכב עכשיו לאהל'ה. להישאר צמוד אליי", משכה אותה אמא שלה בכעס.

"ומה עשית?"

לאה הסתכלה מטה לכיוון ממנו נשמע הקול. זאת הייתה ילדה מתולתלת חמודה עם חולצת קיטי שעמדה מולה והסתכלה בה בעיני שוקולד עמוקות.

"מה?" שאלה לאה.

"כשהלכת לאיבוד ברכבת, מה עשית?"

"הא", חייכה לאה לילדה. "זה היה במלחמה הגדולה... את מבינה? מה כבר אפשר היה לעשות?"

המעלית נעצרה בקומה שתיים. דלתות הזכוכית נפתחו, אבל אף אחד לא נכנס. לאה חיכתה שהדלתות ייסגרו, ולחצה שוב על מספר שלוש. ליבה נחמץ כשהביטה בעור המוקה החלק של הילדה שלצידה. מעבר לדלתות הזכוכית ראתה שוב את שלושת החיילים שעלו לרכבת וצעקו בגרמנית. אחד מהם היה שתום עין ורטייה שחורה כיסתה את עינו החסרה. היא עדיין חשה לפעמים את כף ידה הרטובה של אמא אוחות בה חזק. בידה השנייה החזיקה אמא את שימל'ה, ובמבטים ששלחה לאחור הצמידה את אדס וברוניה אל שמלת הפסים בשחור לבן שהייתה כבר מקומטת ורטובה מזיעה. תסרוקתה התפרעה, אניצי שיער כהה נדבקו לה למצח. לאה לא עזבה לאמא את היד, למרות שהידיים כמעט החליקו כשירדו לרציף. הם נטמעו בקבוצת הנוסעים שעמדו זה לזה וחיכו להוראות. היה זה שתום העין שהצביע עם האלה שלו לכיוון רציף מספר שבע וצעק בגרמנית – יהודים לכאן! היא זוכרת הכול. מתנת טבע מקוללת. כל השנים שבו התמונות ועלו בדמיונה, לפעמים התמסרה להן בנגוע, אך רוב הזמן היו מופיעות בדיוק ברגע הלא מתאים, מסתירות לה את המציאות.

למרות ידו המושטת של שתום העין, פנתה אמה דווקא לרציף עשר בכיוון השני. בהבנה שנחתה בתודעתה כמו חללית מממד אחר, הבינה לאה הקטנה מייד מה קורה. הם אומנם יהודים, אבל התברכו בעיניים כחולות־שקופות ואף ישר. "תדברו רק בפולנית. רק בפולנית", סיננה אמא, "אף מילה ביידיש", הורתה להם.

קבוצת פועלות פולניות מיהרו גם הן לרציף עשר. מאחורי הבניין הגיחו פתאום ארבעה חיילים רכובים על סוסים, ודהרו קדימה, מכוונים את היהודים ממול לתוך

קרן שחור בודד שחיכה להם דומם על הפסים. הפועלות החישו את צעדיהן. משכו ודחפו זו את זו. היה צפוף. היה קשה לנשום. היו קולות בכי. לאה זוכרת בכי. בשבריר שנייה אחד שאותו שחזרה שוב ושוב במשך שמונים שנה, החליקה ידה וניתקה מכף ידה של אמא שנעלמה בבת אחת יחד עם שימל'ה ואדס וברוניה. היא קראה בקול – אמא! אמא! אבל אנשים התעלמו ממנה והרכבות החלו לשקשק ולנוע על הפסים, משמיעות תרועות רמות כמו זעקות כאב. גלינג. דנדון עדין סימן שהמעלית נעצרה. הילדה ידעה לקרוא את הספרה שלוש שהבהבה אדומה מעל הדלת.

"בואי ממל'ה, תחזיקי לי חזק ביד ונצא בזהירות."
לאה פנתה ימינה. ביד אחת החזיקה את כף היד הקטנה של הילדה וביד השנייה במקל שגמגם את הדרך במסדרון הארוך לפנייה.
"איך מצאת את אמא שלך בסוף?" שאלה הילדה.
"היו שם המון אנשים, יותר ממה שבקניון. הרבה יותר. וגם חיילים, אל תשכחי, ושוטרים ויריות. ואני הסתובבתי על המקום כמו סביבון, וחיפשתי אותה, אבל לא ראיתי כלום. עד הערב הסתובבתי על המקום כמו סביבון. עד שלקחו אותי לפודולסקיה."
"לאן?" פערה הילדה את מבטה.

"לפודולסקיה," נעצרה לאה מול דלת חומה גדולה.
מבטה של הילדה נשאר תלוי באוויר. "אבל מצאת אותה, נכון?" שאלה לבסוף.
לאה שלחה יד רועדת והחליקה על תלתלי הקפיץ הזעירים – "אוח, איך כולם ישמחו שאת באה," היא חייכה חיוך רחב, "אוח, איך הם ישמחו... והמדריכה נעמה היא נורא נחמדה, את תראי...!"
כל העיניים הופנו אליהן כשנפתחה הדלת.

"מי זאת?" הראשונה שקלטה אותן במבטה הייתה ברכה, השכנה הצמודה של לאה מהקומה ה-15 של התפקודיים.

נחום, שעמד בגבו לכניסה ולבש על עצמו סינר, ספק כפיים בהתרגשות – "אני רואה שיש לנו פה אורחת!" ונעמה, המדריכה, שאלה – "מה זה? מה הבאת לנו לאה? מי זאת הילדה היפה הזאת?"

לאה קרסה על אחד מכיסאות הפלסטיק, ונאנחה באושר – "עשו לי הפתעה." ידיה רעדו. כנראה לא הייתה מודעת לעוצמת ההתרגשות שאחזה בה, ולמאמץ שנדרש כדי להוביל את הילדה בבטחה עד לכאן.

"יאי, איזה מותק!" ספקה ברכה כפיים. היא הביטה בשכנתה במבט חם, "נו, אמרתי לך שהם יבואו. בן לא שוכח את אמא שלו... אמא זה אמא..."

"בת כמה את שירה?" שאל נחום.
"בת חמש וחצי," אמרה הילדה בביישנות ונצמדה ללאה שישבה על כיסא הפלסטיק ונענעה בראשה.

"תראי איך היא קשורה אלייך," אמרה ברכה, "אמרתי לך או לא אמרתי לך? אין מה לעשות, סבתא זה סבתא!"

"נכון", אמרה לאה בהתרגשות, "זה נכון." את המקל השעינה על שולחן העץ שהיה עטוף בניילון עבה שקוף, כזה שאפשר לנקות בקלות משאריות החמר. הלב שלה דפק חזק ובמהירות, ידיה רעדו. היא הייתה מוצפת אהבה לילדה הקטנה הזאת ולבן שלה, שאומנם חי בעמק הסיליקון ובכל זאת, לא שכח אותה...

"את רועדת", רכן נחום מעליה, "רוצה מים?"

לאה נשענה אחורה על משענת הפלסטיק, פרשה את רגליה לפנים ולחשה בקול צרוד – "כן, נחום, תודה, תן לי כוס מים בבקשה."

"בואי ניתן מים לסבתא", הוא הזמין את הקטנה לבוא אחריו, וצעד לאט לאט, גבוה כמו עוג וכפוף כמו פנס רחוב, לכיוון הכיור. בכפות ידיו הגדולות מזג מים בכוס פלסטיק אדומה, והושיט לילדה. "תחזיקי בשתי ידיים, שלא יישפך."

"כל הכבוד!" קראה ברכה, כשהילדה הניחה את הכוס על שולחן העץ לפני לאה. נעמה התקרבה וליטפה את תלתליה של הילדה. "ומה בא לך להכין שירה? את רוצה להכין קישוט לחדר או אולי מתנה לאבא ואמא?"

"מתנה לאמא", אמרה הילדה ונשכה את שפתיה.

"איזה ילדה מקסימה!" התפעל נחום, "חושבת על אמא."

"כשהם קטנים הם חושבים על אמא, אחר כך הם חושבים רק על עצמם," פלטה שולמית שישבה עד אותו רגע בדממה מוחלטת בפינה, והביטה במתרחש מעל משטח חמר אפור שרידדה במערוך.

נעמה הלבישה לילדה סינר משובץ ששוליו טאטאו את הרצפה, ואחר כך הראתה לילדה דוגמאות של עבודות שהיו מוצגות על המדפים מסביב.

"את יכולה לעשות שלט לדלת, או חילזון או צב קטן," הציעה.

"צב", אמרה הקטנה, "לאמא."

גל של חום עבר בלאה למראה העיניים הכהות המרפרפות בסקרנות על פסלי החמר הקטנים. הילדה הקשיבה להסבריה של נעמה בריכוז. ולאה הייתה מהופנטת לתנועות הידיים הקטנטנות הלשות במרץ את כדורי החמר הזעירים, לבוהק העור הצהבהב החלק, לתנועת התלתלים המקפצים על הראש הקטן.

מייד היו רואים עליה, התכווצה לאה פתאום. אי אפשר היה להגיד שהיא בת דודה של פודולסקיה כמו שאמרו עליה. העיניים הכהות האלה, השיער המקורזל... ילדה כזאת חייבים להחביא היטב.

כאב חד עבר במורד גבה. נעמה רכנה מעל לילדה והדגימה איך ללוש את כדור החמר בתנועות מעיכה כנגד השולחן, ולאה ידעה שכן, על בטוח היו מגרשים אותה. אלא אם היה לה מספיק זהב, רק אז אולי היו מסכימים האישה והאדון פודולסקיה להחביא אותה בכור שמתחת למיטה, זה שהחביאו בו את משפחת לוריא – האמא והאבא ושני הילדים, והיא, לאה, שבימים ההם קראו לה מריה, הייתה נשלחת להביא להם אוכל כל לילה, או כל שני לילות, מתי שאמרו לה. קודם הייתה צריכה לדפוק שלוש פעמים על קורת העץ הרחבה שמתחת למיטה, ואז הייתה מחכה עד שהאדון לוריא, שכבר לא נראה כמו אדון אלא כמו מטאטא שבור, היה פותח את מכסה העץ ולוקח מידיה בשתיקה את כיכר הלחם או הסיר עם המרק, והיא, שאפילו

הם לא ידעו שהיא בעצם לאה, הייתה מביטה פנימה בסקרנות, אבל אף פעם לא הצליחה לראות הרבה, רק את העיניים, שאומנם היו שחורות כמו הבור שמסביב, אבל נצצו בחושך.

נעמה הסבירה לילדה איך למעוך את הכדור למין פיתה זעירה, ולקער אותה עם הבוהן בשביל לעשות שריון, ואחר כך להרטיב קצת בארבע פינות, ולשרוט קצת עם סכין, ולחבר ארבע רגליים.

"איזה יופי היא עובדת," החמיאה ברכה.

ולאה חייכה, "נכון... מותק, ממש מותק." היא בצעה פיסה אפורה מהגוש הגדול שהיה מונח בתוך שקית על השולחן, "גם אני יעשה לאמא צב," חייכה לאה לילדה שהביטה בה מופתעת, "נעשה לאמא משפחה של צבים, הא?"

הילדה חייכה בחזרה והמשיכה לעבוד במרץ.

האוורור בחדר עבד והחלונות היו מוגפים, ובכל זאת אפשר היה לשמוע מבחוץ לילת סירנות. "אני הולכת לנוחיות," התרוממה ברכה מכיסא הפלסטיק, ולפני שיצאה מהחדר התקרבה לילדה והחמיאה ללאה "איזה דייקנות! הא? ראית מה זה?"

נדמה היה שצליל הסירנות בחוץ מתגבר.

"רק אתמול היה פה אמבולנס," נהם נחום תוך שהוא צובע בירוק נעל חמר גסה.

"ככה, פוף. לקח את מרדכי מקומה עשר."

"לקח ולא החזיר," אמרה לאה בלי להרים את עיניה.

נעמה נעמדה ליד החלון ושמטה את מבטה מטה. "זה לא אמבולנס," מלמלה כאילו לעצמה, "מה קורה שם?"

"מה קרה?" המכחול של נחום נשאר קפוא בין אצבעותיו.

"לא יודעת," אמרה נעמה, "משטרה, אולי חפץ חשוד..."

דלת החדר נפתחה בתנופה. "הכול פה מלא שוטרים," דיווחה ברכה בהתרגשות כשנכנסה פנימה, "הם מסתובבים בלובי... אפילו בנוחיות... בלגן שלם!"

לאה לא אמרה כלום, רק הביטה בכרכה שהתיישבה וחזרה שוב לרדד, ובנעמה שפתחה את הדלת והציצה החוצה. כובד האחריות האט את תנועותיה, אבל היה לה ברור לגמרי מה עליה לעשות.

"בואי חמודל'ה," היא התרוממה ומשכה בזרועה של הילדה. "אנחנו חייבות ללכת."

"מה קרה?" שאלה נעמה.

"באמת סליחה," אמרה לאה נרגשת, "פשוט שכחתי משהו... אנחנו נחזור בשבוע הבא."

בשמאלה אחזה בכוח במפרק ידה של הקטנה, ובימינה אחזה במקל המקושט בדרקון סיני אדום והן מיהרו החוצה, אפילו שלא שטפו ידיים ואפילו שלא עטפו את הצבים ואפילו שלא ניקו את השולחן כמו שתמיד צריך היה לעשות.

"אם תראי אנשים עם מדים," לחשה לילדה בקול צרוד, "אז אל תסתכלי עליהם בעיניים, בסדר ממל'ה? ותחזיקי לי חזק חזק ביד."

בחלונות הגדולים שלאורך המסדרון התכהו השמיים.

"עוד מעט נתקשר לאמא?" שאלה הילדה.
"כן בטח," הבטיחה לאה, "אבל קודם צריך לראות שהשטח פנוי, את מבינה?"
הילדה הבינה.

מבעד למעלית השקופה נראו השוטרים על כובעיהם כמו צבי חמר קטנטנים. כשהגיעו לחדר מיהרה לאה לנעול את הדלת ולפתוח בלחיצה את ארגז המצעים של המיטה הזוגית שהתרומם באוויר כמו בובת קפיץ ענקית. היא שלפה מתוכו באצבעות רועדות שמיכות וכרים והשאירה בפנים רק את הפוך וגלגלה אותו על קרקעית הארגז. "תיכנסי," היא הורתה לקטנה, והדגימה לה איך לשכב מקופלת על הפוך ולא להשמיע קול בשום אופן, ולא לפחד גם אם חושך בפנים, והבטיחה שאחרי שילכו השוטרים היא תיתן לה לצאת ויהיה לה נחמד, כי גם הילדים של משפחת לוריא יוצאים לפעמים בלילה, והיא תוכל לשחק איתם.

הילדה נשכבה על שמיכת הפוך ועצמה עיניים. היא לא אמרה כלום ולא השמיעה הגה, גם כעבור חצי שעה כשדפקו השוטרים על הדלת ומאחוריהם עמדה נעמה, המדריכה הנחמדה. גם כששמעה אותם שואלים את לאה איפה הילדה הקטנה שהייתה איתה קודם, זאת שלבשה חולצת קיטי לבנה, ולאה זעקה, "אין שום ילדה, לא ראיתי כלום." גם כשנעמה ביקשה בנימוס להיכנס לחדר ולאה צעקה "לא! לא!" וניסתה לטרוק עליה את הדלת, ופתאום הגיחה מאחור האחות מהאגף של התשושים ונעצה זריקה בזרוע המדולדלת. גם כשדרקון הזהב האדום פער את לועו ונשף בחדר להבות של אש וארגז המצעים שוב התרומם בסערה השמימה – גם אז נשארה הילדה בשקט.

רגע, נגמר* מאיה בז'רנו

24.2.2021

הוא שם - רגע.
יש לי עכשו משהו לומר לך:
קפה של רגע - רגע אחד,
חכה עוד זמן מה, תן לנו לשבת
זמן מה, ילדי עיר זקנים
קפה עם גזע פיקוס ענק שהשאר,
בין שמשה לשלחן -
שהות של הרף עין נעימה
אנחנו יושבים פה בחלל הפשוט שלך
עם רהוט העץ השברירי ומדברים על צבעים,
בחרנו בך בגלל כלום אקראי או
איזה שבל עבר יקר, משכין שמות ידועים או
הפנתיות הסואנות באנשים עוברי ארח ומכוניות
וזה מרגין את הלב, תמיד פוגשים שם משהו,
מול השמש הדרומית
קיץ חרף קיץ -
אבל עכשו נלקח מאתנו משהו,
לתמיד - אני מבקשת עוד רגע
לשבת, גם אם הוא נגמר.

* מוקדש לקפה "רגע" שנסגר בגלל הקורונה

שירים*

עמיחי חסון

בסרט שלא צולם

דלִיָּה רְבִיקוּבִיץ יוֹצֵאת מֵהַמוֹשָׁב הָאַחוּרִי
וּמְבִיטָה הַיֵּשֶׁר אֶל הָעֵדֶשָׁה. שְׁמִשִּׁית מְשִׁי אֲדָמָה
מִגְנָה עַל רֵאשָׁה. זְמַן אוֹזֵל מֵהַמְצַלְמָה
נוֹזֵל. הֶרְקִיעַ רִיק גַּם מְעַנְנִים. מִבֶּט בְּשֵׁעוֹן:
חֲצִי שָׁעָה לְמוֹנֶסוֹן.

חֲרָדְתָה מְקִימָה מְאַחֵז בֵּין יָדַי.
אֲנִי עוֹצֵר אֶת הַמְצַלְמָה:
לְבַיִם סְרִטִים זֶה לֹא דָבָר נְעִים.
אַתָּה עוֹמֵד בְּשֶׁמֶשׁ, הַחֶם נֶאֱגָר בְּרֵאשֶׁף
כְּכֹדוּדֵי מַיִם בְּרֵאשֵׁי בְּתִים יְשָׁנִים.
פְּאֶסְדֵת קְרֵטוֹנֵי בְּנִינִים הוֹפְכֵת עִיר.
שׁוֹב הַצְּבָעִים נְעֻשִׁים עֲזִים. עֲזִים יוֹתֵר.

הִיא תוֹפֶסֶת מַחְסָה, מִיִּטְיָה מְשַׁקְפִים
מְדֻלֶּקָה סִיגְרֵיָה אַחֲרוֹנָה וּמְבִיטָה
הַיֵּשֶׁר בֵּין עֵינַי: אַתָּה
רוֹצֵה שְׁכֵלֶם יִלְכוּ. הֵם כָּאֵן
בְּגִלְלָהּ. עוֹד רַגַע אֶלֶף.
בִּינְתִים אֲנִי שֶׁלֶךְ.

מכת בכורות

שוב אֲנַחֲנוּ טוֹעִים וְשׁוֹבִים וְשׁוֹגִים:
מְבַרְאִים יְעָרוֹת, סוֹגְרִים שְׁעָרִים, מוֹשְׁחִים דָּם
בְּהֵמוֹת עַל מִשְׁקוּפֵימָם, חוֹבְשִׁים מַסְכוֹת עַל פֶּה
עַל אֶף, עַל הַפָּנִים. מִתְבּוֹדְדִים. מִתְאַמְנִים בְּמַחְבוּאִים
אֶחָת שְׁתֵּים שְׁלוֹשׁ, עָרִים בְּבִגְדֵי תַחְתּוּנִים, מְחַכִּים
כָּל הַלַּיְלָה לְמִשְׁחִית שְׂבִיבָא לַעֲשׂוֹת בְּנוֹ שְׁפָטִים
אוֹלֵי כָבֵד מִסְתַּכְּבֵּב בְּגוֹפְנוֹ, עוֹמֵד לְפָרֵץ
מִן הַנְּקִבִים. כָּל הַלַּיְלָה עוֹשִׂים עֲצָמָנוּ יְשָׁנִים.
הַגְּדוֹת פְּתוּחוֹת עַל הַשֶּׁלֶחַן, אֲגָדוֹת בְּפִינוּ,
חֲדָשׁוֹת מְהֻבְּבוֹת מֵהַמַּסְסִים. הַבְּקָר
עוֹמֵד לַעֲלוֹת מִבְּעַד לְחֶרֶסִים. אֲנַחֲנוּ מִמְתִּינִים
תַּחַת הַשְּׁמִיכוֹת. מִתְאַוְנִים.

שירים

שרי שביט*

צו ירושה

אל תקחי מאהב
אל תאכלי יוגורט שפג תקפו.
אל תבכי לילה שלם. עצרי תמיד
בחצות. אל תטרקי דלתות. אל תקמצי

בפרחים. הקפידים על כלכלה גבוהה. שכחי
את הילדות שלך. סלחי למורה שקראת לך פוזלת, לשכנה
ששלתה את בעלה להחליף את סיפון הכיור כשהיית לבד בבית
בכתנת. לגשם שתפס אותך על מדרכה, השאירי אור קטן באמבטיה.
זהי את גופך מתכוץ במטה. שמרי על עצמך. אל תהיי
חולה. נסי לא להסתובב עם הגוש בחנה את לא חקבת
לשאת את האכל הזה. ברגע אחד
את יכולה לקום -

כשאת האשה היחידה בחדר
לבשי סוודר לבן
ומצאי לך כסא. אל תחכי
שינקבו בשמך. פתחי את הפה.

חגים

מה נעשה עם הארוחות שלא
עם חדרים המדרגות שלא
עם החמציצים שנטרפו
המאפרות שהתמלאו
מחנק המרצפות
קפסאות סכו"ם וצלחות
דפיקות הדלת שחוזרות

* ספרה החדש של שרי שביט, כאב מרחקים, רואה אור בימים אלה בהוצאת "מוסד ביאליק", סדרת
כבר לשירה

המפיות
המנורות
איך נמחזר מתוך הסל, מגזינים, עתונים
נפרק את השקעים, פקקי השעם, כוורים
נסגר את הפסנתר
נכסה את המתים
לאן
נקח את השעון את התעקשות המחוגים
את הצער שנשאר בוילונות המפשלים
את כל הבית שעמד פה.

Stage 4

לא יכלתי לסדר את זה כשזה התישב לך בעצמות
לא יכלתי להזהיר את זה לא להתפשט אצלך עוד
לא יכלתי לסתם את הפה של הרופא, מלא שנים לבנות
ומול מכונת השתייה המקלקלת במסדרון בית החולים
לא בעטתי, רק דברתי שטויות
כמה שטויות שאני דברתי

לא יכלתי למחוק את זה בליקה, רעד פרץ מגופי
הנוצות בגופך התישבו גם אצלי
לא יכלתי לעשות עם זה כלום.

לא יכלתי לצעק סביב הצילו
לא יכלתי לקבר את זה כמו את הכלב
שקברנו בחרשה הצמודה לחצר האחרית
לא יכלתי להדביק את הפיר שדהר
בין שערך הפוזר על הכר
לבין כל הדברים
שעוד היו יכולים לקרות.

נעורים על קו־רקיע מיכאל ריין

פטישי האור הכו ללא רחם בעינינו
מן החוץ פנימה, ובחזרה
זרמי חשמל חפשו אצבעותינו, חפשו
נתיב, גון וצבע אל האותיות,
ואפילו אל המלים הלא נאמרות
שבלבנו
הרוח כפסה בחול עקש את ימי החל
עד הפכם בנוכחות הגשם המרנה
רבדים־רבדים של אמירות ממסות
כמו פלא קרסטי,
אהל הסירים הרטיט קלות לעומתנו
כמו האזין לצלילה העדין של מפוחית הפה
כמו היה קורא צתידות נפעם מול פני
אהבתנו העקשת, הבלתי מדתית.

גם כשרחקו נעורינו
עדין נותר בי צמאון ישן
לנוף ילדותי שנגצלק עם השנים אך נשאר תמיד זרק
ובזכותו אני שר ומספר וחולץ
מימיה תפוחת נגון,
ובזכותו אני תפלה
שיעבירני בתם, בישר
קו ישר אחד בין נקודה לנקודה.

שירים

נמרוד שיין

*

אם המפתח במנעול לא מקשה עליך
בדלת הפניסה.
אם אתה פושט מעיל והכסא לובש אותו
בהכרת תודה במקומך.
אם אתה שוכב חולם על הספה
והתקוות נשארות לידך ולא חומקות ממך.
אם הקירות עוטפים אותך
ואתה לא חושב על היציאה.
אם כשחשוך אתה עדין מצליח
למצא את הדרך לחדר האמבטיה.
אם אהבתך מגיעה אליך ואומרת ש
נעים להיות אצלך.
אם כשאתה נרדם כל החדרים האחרים
ממשיכים לחיות אתך
זה הבית שלך.

התחזית

יום רע לחולמים על אחדות
יום רע למתקשים בנשימה
יום רע לחוקרי החלל
יום רע לבעלי החליות.
יום טוב לאוהבים ללא סרגל
אשר חדלו למדד את יגונם
וחלומם מנח על נדית דלת הבית
כדי שלא ישכחו אותו בצאתם.

ובדיוק תותח רועם

אומרים שקשה לתותחים רועמים,
המוזות שותקות.
אבל הן לא שותקות,
אתם פשוט לא שומעים אותן.
כי הנה משורר
חותך לעצמו עגבניה
ובדיוק תותח רועם
והספין קורעת בכשרו.
הוא מחניק יבכה במטבח
ואתם שמעתם רק תותח.

שירים רבקה איילון

*

הקו הלבן באספלט
הוא הקו הגועש בין מתר ואסור.
אבוי מעבר.
גם כי לא עברתי – עברתי, עוברת.
אני ואני...
הס התגאות!
אתמול באספלט אנשים
עברו ועברו, ואני רצה קודמת,
מתרת, והקו הלבן לזהט, לזהט.
אבל לבן שמש התברק משרשי עננים
תפס בשערי הלבן, וזרק אותי אל מותר האדם.

החלום.
 באמצעו - צער.
 אבל מה ילמד הצער?
 הרצפה - רצפה, הסמרטוט - סמרטוט,
 המים - מים
 ואני רצייתי שקט שהוא שקט.
 תליתי בקפה.
 אמא רכוסה גליונות "מעריב" במטבח.
 השלחן רגל-רגל של אבא.
 עורה נרד נמוח.
 הסינר סורגים-סורגים
 שתים עיניה סרוגות אפר בירק
 השלישית משרית בכחל עז.
 שתי ידי אמה תפוחות
 השלישית כלה לכנס בכוס: אברשה.
 עפרא דעפרא.
 שאגור ממים אמא לסבתא?
 אראה כלנו אנה ואנה, מטפחותינו
 שרה. רבקה, ואחורה
 מה יגזרו המים?
 כואבות הכתפים.

משתתפי הגיליון

יאיר אגמון, סופר ובמאי קולנוע, יליד 1987, נשוי לשירה, אבא של חיה ונח. רבקה איילון, משוררת וחוקרת ספרות. ספר שיריה השישי "דיבור עם ילדה" יצא בהוצאת "כרמל". ספר העיון "פנים ומסכה ביצירותיו של אוסקר ויילד" הוא פיתוח של עבודת הדוקטור שכתבה. שימשה יועצת מדעית לספרי לימוד בספרות לבתי ספר יסודיים בסדרת "דרך המילים". כותבת מאמרים, רשימות ושירים לכתיבי עת ולעיתונים ספרותיים.

יניב איצקוביץ' הוא סופר ישראלי, מחבר הרומנים "דופק" ("הקיבוץ המאוחד"), "אדם וסופי" ("הספריה החדשה"), "תיקון אחר חצות" ("כתר") ו"אף אחד לא עוזב את פאלו אלטו" ("כתר"). ספריו תורגמו לשפות רבות וזכו לפרסים. אמירה אמיתי, בוגרת המדרשה לאמנות, הציגה בתערוכות יחיד והשתתפה בתערוכות קבוצתיות. זהו פרסומה הראשון בשירה ובפרוזה.

שגית אמת, סופרת, מחזאית ומנחת סדנאות כתיבה. זוכת פרס ראש הממשלה תש"ף על הרומן "ימים לראות" (הוצאת "ידיעות ספרים", 2017), פרס זאב ופרס ע"ש לאה גולדברג על ספרה "השחר של גאיה" (הוצאת "כתר", 2000). דרור בורשטיין מלמד קריאה וכתיבה באוניברסיטה העברית בירושלים. לאחרונה פרסם את הספר "לטובת הציפורים" ("ידיעות ספרים"). ספרו "עולם קטן: חרקים וספרות" יראה אור השנה בהוצאת "בבל".

מאיה בז'רנו, משוררת וסופרת, מבקרת ספרות ותיאטרון. פרסמה עד כה כ-13 ספרי שירה ושלושה ספרי פרוזה. מתגוררת בתל אביב.

אריאלה גולדמיניץ, בעלת תואר שני בספרות עברית והשוואתית במגמת כתיבה יוצרת. פרסמה עד כה שני ספרים: "מרוץ שליחים" ו"ככל שיתיר הזמן". כלת פרס ראש הממשלה ליוצרים עבריים לשנת 2018. מתגוררת בחיפה ועלילות שני ספריה מתרחשות בעיר זו.

ד"ר משה גרנות, סופר, מסאי, מבקר, פרסם 58 ספרים – סיפורת, עיון, ספרי ילדים ונוער. יקיר אגודת הסופרים העבריים (2010) ויקיר העיר רמת השרון (2018). מבין הפרסים על יצירתו – פעמיים פרס אקו"ם על יצירה שהוגשה לשופטים בעילום שם (2007, 2012), פרס מפעל חיים של ארגון המורים העל-יסודיים (2016).

אלי הירש, משורר, עורך ומבקר.

מירב הלפרין, סופרת ועורכת. פרסמה שלושה רבי מכר: "בעלי לא בבית" (2014), "על גופתי המתה" (2016), ו"מה יש לאהוב בדורון" (2019). זכתה בפרס יצחק שדה ובפרס סטימצקי לספרי ביכורים.

דורית זילברמן, סופרת. מחברת הספר "בלחש" שראה אור לאחרונה בהוצאת "ידיעות ספרים". כלת פרס ראש הממשלה.

עמיחי חסון, משורר ויוצר קולנוע. השירים מתוך כתב היד לספרו הבא שיראה אור השנה במסגרת סדרת "כבר" לשירה, הוצאת "מוסד ביאליק".

נעה ידלין היא כלת פרס ספיר לספרות. ספריה: "שאלות קשות לאללה – אתם שואלים, אלוהים משיב", "חיי מדף", "בעלת הבית", "שטוקהולם" ו"אנשים כמונו". דורי מנור הוא משורר ועורך שירה, דוקטור לספרות השוואתית ולתורת התרגום. ייסד את כתב העת "הו!" ב-2005 ומאז הוא עורכו הראשי. ספרו האחרון, "נפש אחת אחריו", ראה אור ב-2019. השנה יראה אור קובץ מסות ראשון פרי עטו: "הפְּרָכָה של בבל".

תמר מרין, סופרת, ילידת תל אביב. ספריה בפרוזה, "ילדים" ("ידיעות ספרים", 2015) ו"מה אתה מסתכל על" ("ידיעות ספרים", 2018), זיכו אותה בפרס היצירה מטעם משרד התרבות ובפרס קוגל מטעם עיריית חולון. זוכת פרס ברנשטיין לביקורת הספרות (2014). ספרה "Spoiling the Stories", על עליית הפרוזה הנשית הישראלית, יצא בהוצאת אוניברסיטת נורת'ווסטרן ב-2016.

אביבית משמרי היא ילידת 1968. ספריה: "ג'ונסון 38" (2020, "פטל"), "ימי מטילדה" (2018, "פטל"), "הפינה של טריסטאן" (2016, "כתר"), "הנפש קמה באמצע הלילה" (2015, "בוקסילה"), "הזקן השתגע" (2013, "חרגול-מודן", זוכה פרס רמת גן). כלת פרס היצירה לסופרים עבריים תשע"ט ופרס רמת גן לספר ביכורים 2014. ערכה והוציאה לאור את כתב העת "פטל". טקסטים פרי עטה פורסמו בכתבי עת שונים. אורית נוימאיר פוטשניק, ילידת תל אביב, 1973. משוררת ומתרגמת שירה. שירים ותרגומים פרי עטה התפרסמו בכתבי העת "הו!", "מאזנים" ו"מוסך". ספר שיריה הראשון, "עינה של האורקל", ראה אור ב-2019 בהוצאת "פרדס".

ראובן (רובי) נמדר, יליד ירושלים, הוא סופר ומתרגם עברי המתגורר בניו יורק. הרומן שלו "הבית אשר נחרב" זכה בפרס ספיר לספרות עברית לשנת 2014. יונית נעמן היא משוררת, מסאית ועורכת, מלמדת כתיבה וספרות במסגרות שונות. ספריה: "כשירדנו מהעצים", "הקיבוץ המאוחד" ו"גמא", 2015; "אם לב נופל", "לוקוס", 2018. בקרוב יראה אור ספר מסות פרי עטה, "האישה שחשבה שסמרטוט רודף אחריה".

עופרה עופר אורן, סופרת ומשוררת, כתבה תשעה ספרי פרוזה וספר שירה אחד: "מה המים יודעים על צמא", שראה אור ב-2018. זכתה ב-1994 בפרס ראש הממשלה לסופרים עבריים, וב-2019 בפרס שרת החינוך למשוררים. כותבת את הבלוג "סופרת ספרים".

ענת עינהר, מחברת "טורפים של קיץ", "פיל מתרחק" ו"תמונות עירום". מבקרת ספרים, ציירת ומנחה סלון כתיבה. חיה בתל אביב. ספרה הבא יצא בשנה הבאה. רות עפרוני כתבה על דברים שקרו לה באמת בספר "שנת השועל, רשימות מהיומן של אישה כמעט נורמטיבית" ("כנרת זמורה", 2018). בימים אלה היא כותבת את ספרה השני על דברים שקרו באמת למישהו אחר. היא גם ראש תוכן טלוויזיה בחברת הפקה ומנחה סדנאות כתיבת נון-פיקשן אישי.

מאיה ערד היא סופרת ישראלית החיה בארה"ב. ספריה, ביניהם "שבע מידות רעות", "אמן הסיפור הקצר" "העלמה מקזאן" ו"המורה לעברית" עוסקים לעיתים קרובות

בחיי ישראלים בחו"ל ובעולם הספרות. ספרה העשירי, "קנאת סופרות", רואה אור בימים אלה בהוצאת "חרגול-מודן".

יונתן פייך, סופר ומתרגם ספרות איטלקית. זוכה מלגת "בוסתן" מטעם הספרייה הלאומית לשנת תשע"ז, בפרס שרת התרבות ליצירות ביכורים לשנת תשע"ה ובפרס הרי הרשון לכתיבה ספרותית מטעם האוניברסיטה העברית לשנת תשע"ג. ספרו האחרון, "הבוסמן", ראה אור בשנת 2017 בהוצאת "אפיק".

ירון פריד פרסם ארבעה ספרים עד כה אבל עדיין לא מרגיש סופר. אולי זה עוד יקרה לפני מותו. מקנא בעיקר בסופרים שאוכלים הכול ולא משמינים.

ריטה קוגן, נולדה בסנט פטרבורג ב-1976. עלתה ארצה ב-1990. מהנדסת, משוררת, מתרגמת וסופרת. הוציאה לאור שני ספרי שירה: "רישיון לשגיאות כתיב" (הוצאת "אלרום", 2015) ו"סוס בחצאית" (הוצאת "עתון 77", 2018), ושלושה ספרי תרגום. ספר הפרוזה הראשון שלה עתיד לראות אור ב-2021.

מיכאל רייך הוא משורר וסופר. עד עתה ראו אור חמישה ספרי שירה ושלושה ספרי פרוזה שכתב. חבר באגודת הסופרים העבריים ובאיגוד כללי של הסופרים בישראל. שרי שביט היא סופרת, משוררת ועורכת ספרות. ספרה "כאב מרחקים" רואה אור בימים אלה בסדרת "כבר" לשירה, הוצאת "מוסד ביאליק".

נמרוד שיין, משורר. ספריו: "עור התוך", הוצאת "הקיבוץ המאוחד", 2017 ו"אהבה, הסדרי ראייה", הוצאת "פרדס", 2019.

דורית שילה היא סופרת, מתרגמת ועורכת. ספרה "אחרי הספירה" ("פרדס") ראה אור ב-2020. עורכת מייסדת של כתב העת הספרותי "המוסך".

עמיחי שלו, סופר, משורר, עורך, מרצה ומבקר. פרסם שישה ספרי פרוזה וספר שירה. זוכה פרס אשכול לסופרים ופרס שרת התרבות למשוררים. ספריו היו מועמדים פעמיים לפרס ספיר.

זיוה שמיר, פרופסור לספרות עברית מאוניברסיטת תל אביב. עמדה בראש המכון לחקר הספרות, בראש בית הספר למדעי היהדות ובראש הוועדה של מקצוע הספרות במשרד החינוך. חיברה יותר מארבעים ספרי מחקר וערכה ספרים רבים. תרגמה את כל סונטות שיקספיר. מלמדת כיום במרכז הבינתחומי בהרצליה.

עדנה שמש היא סופרת, מתרגמת, מבקרת ועורכת עצמאית. ספריה "אמסטל", "דיונות החול של פריז", "הוטל מלטה" ו"לכי, רצפי את הים" ראו אור בהוצאת "הקיבוץ המאוחד". סיפוריה ושיריה התפרסמו בכמות שונות בארץ ובעולם והיא זוכת שתי מלגות תרגום מטעם משרד התרבות, זוכת מלגת מקדאואל היוקרתית, מלגת הכתיבה הסינית בשנחאי ועוד. ספרה החמישי, "אישה רגישה", יראה אור השנה.